

LOVAKRUL.

GRÓF
SZÉCHENYI ISTVÁN.

PESTEN 1828.
PETRÓZAI TRATTNER J. M. ÉS KÁROLYI ISTVÁNNÁL.

A mű elektronikus változatára a Nevezd meg! - Így add tovább! 4.0 Nemzetközi (CC BY-SA 4.0) Creative Commons licenc feltételei érvényesek. További információk: <http://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0/deed.hu>

Elektronikus változat:
Budapest : Magyar Elektronikus Könyvtárért Egyesület, 2010
Készült az Internet Szolgáltatók Tanácsa támogatásával.
Készítette az Országos Széchényi Könyvtár E-könyvtári Szolgáltatások Osztálya
ISBN 978-963-417-375-5 (online)
MEK-06915

TARTALOM

ELŐBESZÉD.

BÉVEZETÉS.

A' LÓÁLLAPOTJA MAGYARORSZÁGBAN.

A' LÓÁLLAPOTJA ANGLIÁBAN, ANNAK EREDETE 'S TÖRTÉNETEI,
ÉS A' LÓTENYÉSZTÉS ÁLTAL VALÓ NYERESÉG.

A' LÓNAK A' FUTTATÁSHOZ VALÓ ELKÉSZÍTÉSÉRÜL,
ÉS A' VERSENEZÉSÉRÜL.

A' TENYÉSZTÉS NÉMELLY FŐVONÁSAI.

MIT KELLENE TEHÁT NEKÜNK TENNI.

BÉREKESZTÉS.

A' kiseded Makkbul, ha nem romlott, idővel termő Tölgyfa lesz, csak senki el ne gázolja.

BOLDOGULT

GRÓF

HUNYADY JÓSEF

ÁRNYÉKÁNAK.

Elfelejtethetlen nagy érdemü Hazámfija!

Boldog és csendes árnyékok megszólítása végett, méltóbb és érdemesebb okot kívántam volna feltalálni, ilyen csekély munka felajánlásánál, mely a' Te lelkedet egészen kielégítő érdemes tárgyat nem foglal magában. Fogadd-el azonban még is ezen egy-két hálados szót Hazára és minden jó Hazafi nevében - mely nevezetű Náladnál senki jobban meg nem érdemel - nyájas kegyességgel fogadd-el. Rólad minden alkalmatossággal szenvedő részvétellel lehet emlékezni; Téged dicsérni mindenütt lehet.

Nyugodjál békével nagy lelkű Hazafi! Te sok jó magot hintettél-el Hazánknak gazdag, de még illő művelődést nem mindenben nyert tájain. Távol maradt ugyan szemeid elől a' gyümölcsözést mutató idő, de el fog jönni, fel fog derülni egész diszében, hasznában, magához igézőleg. Fennmaradnak a' Te jótéteid, - örökké fog élni azok emlékezete, - nyomokként gerjesztenek másokat is hasonló véghez vitelére, - 's midőn szebb jövőt forgató lélekkel a' közjóra-való munkálódás meleg érzetével nyugvó-helyedhez járul igazán gondolkodó Földid; ezt rebegi magyar ajakkal

„Minden nemesb szívnek melly édes a' Haza!”

's hálados könnyek gördülnek szemeiből.

ELŐBESZÉD.

Már többször kezemben volt a' toll, hogy a' Lótenyésztés tárgyárul Magyar Hazánkra nézve gondolatimat és tapasztalásimat röviden közre bocsássam; de megvallom, annyi előítéletet, annyi bal intézetet láttam 's látok ma is fennállani, hogy könyvecském megjelenését még nagyon korán valónak 's azért el is maradhatónak ítélttem. Igazam van e ezt mondanom, az idő választja majd meg.

Ujabb időkben azon becses és igen esmeretes könyv jött kezemhez, mellynek felírása e' következő „Über die Pferderennen als wesentliches Beförderungs-Mittel der bessern, vielmehr edlen Pferdezeit etc. vom Staatsrath von Hazzi etc”. Ez arra szolgálja előttem bizonyságul, hogy az ezen tárgy körül fennforgott előítéleteken már némelyek győződelmeskedtek, 's így azt, a' mit rég akartam előadni, most biztosabban elmondhatom; mivel talán több olyan olvasót találhatok, a' ki ezen dolgot a' maga önnvilágosságában fogja látni. Valóban mit is ért volna előbb olly tárgyról szólni - melly az előítéletek kódétul annyira körül van vétetve, és sokaknak az anyatéjjel beszopott régi hibás szokásokon makacsan csüggése miatt, még annyira homályban dereng, hogy azt, igazságos megbiráztatáshoz megkivántató hideg vérral 's szabad ésszel csak kevés fontolhatta volna meg - minekelőtte a tárgy felvilágosítására, minden bal intézetek, bal ideák, bal theoriák kivetkeztetésére, és az igazság kitételére az idő forgása, a' tudományok előmenetele, és a' múlt századok tapasztalásainak haszonvétele, a' közönségben azt a' megérettséget nem eszközölte volna; mellyhez az életkor természete szerint, ámbár közelíteni lehet, de azt egyszerre elérni nem, és mellynek bévárása nélkül minden jobbításra való újítás sikeretlen marad. Ezt cselekedni csak annyi lett volna, mint a' jó és egészséges magnak, minekelőtte elfogadására a' föld se szántva, se elkészítve nincs, híjába való 's gondatlan kiszórása.

A' mindenszerte tudva lévő 1827-béli Pesti Lófuttatás sokban kétséget, sokban új ideát szült 's így ezen tárgyról ezután több lessz a gondolkodó, több lessz a' kételkedő. A' kik eddig azt hitték, hogy a legjobb uton mennek 's pedig igen is balra vagy hátra lépegettek, körül fognak nézni 's állóhelyeiken csudálkozni. Némelyek pedig azt fogják tapasztalni, hogy lovaik, mellyeket neveltek, sokkal jobbak, mintsem ők magok gondolták volna, és hogy ők eddig a' világ előtt elrejtve maradt 's nem esmert nagy becsü kincset birnak méneseikben. Elmélkedni fog hasonlóképpen a' sokaság is, és majd hideg vérral veszi az ide tartozó dolgokat fontolóra, és sokat vagy mindent próbára ereszt. Így hullhat és hull majd az usurpált reputációknak család buboréka, az igazság pedig lassanként minden bizsonnyal kifejtődni, kitűnni fog. - Nem lesznek a' vélekedések és okoskodások továbbá pusztá theoriákra, suppositiókra és mesékre támasztva, hanem azoknak talpköve utóbb nem lehet egyéb mint csak a' mindennapi és a' mindenféle igazságos és szoros próbatétel.

Illy környüállásokban kötelességemnek kezdém érzeni a' felszóllást; csak a' dolognak természete engedje-meg, hogy gondolatimat, ha majd a' munka részeleteibe belé bocsátkozom olly világos rendben is adhassam elő, a' mint azt igen nagyon szívesen tenném, bár egyszersmind lehetőségemben is volna.

Szoros következtetésű rendet a' tárgynak úgy is elegendő unalmas volta miatt nem mindenütt tartok, és néha nagyobb világosság okáért egy részül a' másikba át fogok talán ugratni, sokszor pedig hogy egészen homályos és érthetetlen ne legyek, éppen azon egyet többször is fogom mondani.

BÉVEZETÉS.

Az ember mindig azon munkálódik, hogy sorsát jobbítsa. Szüntelen azon törekedik, hogy egészségesebb, megbecsültebb, vagyonosabb, hatalmasabb - egy szóval szerencsésebb legyen. Ezen sokszor magunk előtt is titokban lévő fáradozás okábul, a' jólétel és boldogság szünet nélkül való felkereséséből származik azon ki nem magyarázható aggodalom, melly minden embernek nagyobb vagy kisebb mértékben természete; mellyet kiki ha maga magába tekint, nyilvánosan érez; melly, míg él, soha egészen meg nem szünhetik, és mellynek külömb külömb célra való vágyása, jobbára a' neveléstől, a' gondolkodás módjától és az időktől függ. Egynek szíve örömmérségtől remeg, és lelke mennyei lángra gyúl, olly dolog' elérésével, mellynek birtoka egy másikat hidegen hágy. Egyik a' szép érzések, nemes cselekedetek és az emberiség szent felemelkedése homály országában találja az ő lelke békéjét, midőn egy másik gond nélkül való életben, jó asztalban, tölt ládákban, kézzel fogható jókban leli elméje nyugtát.

Kiki mást keres, mást vadász; de ritka, nagyon ritka az, a' ki az ohajtott jót az ahoz vezető uton keresné. És midőn az esztelen azon boldogságot, melly sajátja, megveti, hogy nagyobbat leljen; a' bölcs nem könnyen hagyja magát elragadtatni: hogy azt, a' mit már bir, egy remény Álnokképnek feláldozza. Ő azon csekélynek árát és becsét, melly már az övé, inkább az azzal való okosan élés és megelégedés által neveli.

Változik ugyan Századok leforgása alatt a' Nemzetekben is, az időkor szerént a' boldogságról való képzelet; de annak elnyerésére való fáradozás mindig állandóan megmarad.

A' mostani Század törekedése nem annyira valamelly felhőkben lévő szerencse, mint inkább valódi és tartós jó' elnyerésére czéloz. Hány Calculista, hány Projectáns, hány Próbáló találta ma, a' körül hír sem volt tegnap. Midőn a mult időkben a Nemzetek lelke, a Vitézeket bájló hölgyek szíve érdemléseért megvívni, láncsákat törni, hevítette-fel - a szent koporsóhoz való vándorlással a szerencsétlen szeretőt a' lemondásnak mágusi édes és szent érzésével töltötte bé, - később a' Nemzeteket a Hit és Vallás védelmével lángolta-fel, - romlott udvarokat utóbb - a puhaság és izetlen örömek között szunyasztott-el, míg az alatt a Nemzetek alacsony nyomoruságokban szenvedtek és türtek: - mostan a' Gazdálkodás, Erőművek, Kereskedés, Egyesületek, Nemzeti dolgok 's a' t. vezérlik a' Nemzetek geniusát; és minden magános ember jobban jobban iparkodik értékét nevelni, azzal szabadon élni 's olly karba jönni: hogy az élet mind azon édességeit és javait magának és övéinek megszerezhesse, mellyek nélkül Elei ellehettek, és mellyeket azok legkisebb becsben sem tartottak.

Maga dolga után fáradozni, gyarapodni, pénzt nyerni, és azzal, a' mit már szerzett, bátorságban élni, kiki akar - 's hogy most jobbára kiki azt, és főképpen 's mindenk előtt azt akarja, tagadni senki sem fogja, a' ki maga körül néz. Csak az a' külömbség, a' mint mondám: hogy kevés esmeri az ösvényt, melly az ő céljához - itt az arany ládához vezet, és ritka tudja, hogy millyen az a' vár, mellyben azt védelmezni lehet.

Hány gazda van, a' kinek vagyona kevesebb, mint volt; mert azt felettébb nagyra emelni törekedett. Hány hajdan pénzes Kereskedő, koldus ma, mert értékét nagyon rövid idő alatt kívánta kettőztetni 's hármaztatni.

Ugy látszik, hogy minden Század kedválma babonája által, az akármilyen legyen is, minden határon túl ragadtatik, - úgy a' mostani az érték és vagyon' gyarapítás érzékeny megkívánásában közép utat nem esmer. A' Kereskedő kész a' legveszedelmesebb és semmi calculuson, csak a' vak szerencsén épült próbatétel végett mindenét kockáztatni. - A' gazdaember a szerfelett való nagy haszon kívánástul megvakítva, száz külömb Theoriáktul elszédítve, és ezernyi Systemák Opiatuma által eltompítva, sokszor rétet mér a' dombra 's buzát vet a' posványba.

Ez a' Század betegsége. - És sajnos látni, hogy a' test éppen akkor, midőn férfikorhoz illőbb foglalatosságokhoz kezd - éppen akkor gyengül-el. De illy Crisis talán nem ártalmas, sőt talán szükséges, hogy a' serdülő ifju egész emberi korra léphessen.

Ezen okoskodást a' Lódogára, mint valamelly gazdaságbeli tárgyra, akarom alkalmaztatni.

A' Század lelke még erre a nem olly igen fontos tárgyra is behat, és természetesen; mert a' Század lelke vagy betegsége - akár hogy tetszik az Olvasónak - a' Calculushoz való Passio.

Már többé senki sem akar vesztet lenni semmiben sem, de még a lótenyésztésben sem. Már senki, vagy ritka az, a' ki azon jó izü álomban volna elmerülve, hogy lovai tartását 's nevelését, mivel saját legelőin járnak, és saját zabját eszik, semmiben ne vegye. Már kiki, a' ki lovat nevel, a' nevelésnek minden ágazatjaiba bocsátkozik, a' bevételeket, a' kiadásokat fontolgatja, 's már kiki a' dolgot gondolóra veszi; midőn Atyáink és Eldődeink - a' nélkül hogy sokat olvastak, számoltak, és gondolkodtak volna - lovakat neveltek és ménesekeket tartottak; nem hogy lovaikat pénzért adják 's azokon nyerekedjenek, hanem hogy azokra üljenek 's másokat ültessenek, és mint hív Jobbágynak jó Királyoknak az ellenséggel szembe száljanak. - Az úgy volt valaha! De elmúlt.

A' Század lelke vagy betegsége már Magyar Hazánkban is kezd gyökerezni, - már nálunk is sok gondolkodik, sok számlál, sok calculál, sok maga körül néz, a' ki azt előbb abban hagyta.

I g y á l l a n a k a' d o l g o k, 's nekem, ha mindent tellyes figyelemre veszek, úgy látszik, hogy a' lóállapotja Hazánkban nem legjobb karban van. Én legalább úgy hiszem 's pedig azért hiszem úgy a' jelenvalóra nézve, mert a' mi lovaink állapotját némelly más Országok lovai állapotjával hideg vérrel hasonlítom össze; - a' jövőre nézve pedig főképpen azért, mert azt kelletik tapasztalnom, hogy a' lótenyésztők 's méneses gazdák calculusaiban általjában véve a' „Deficit” mindég legszembeütőbben figurál. Olly tárgy pedig, a' mellyben ezen szó nagyon szembe tűnik, a' máj elalacsonyodott 's elromlott világban - nem csak hogy gyümölcsöt nem hoz, de nem is virágzik, ha pedig még virágoznék is, bizonyosan elhervad.

És így ne hogy a' Század betegsége által mi is k e d v e s O l v a s ó i m, elszédítsünk, és azt a' jót 's kincset, mellyet ebben a tárgyban már birunk - új Ideák, új Theoriák, új Systemák miatt, és édes Hazánkat szolgálni kész forró kívánságunk által el ne rontsuk; az egész dolgot tanácsos és szükséges hideg vérrel fontolóra és calculusra venni. Ennek következtében

A' lovak számát, minémiségét, tulajdonságait 's a t. szorosan fogom megvizsgálni. Ki fogom nyomozni, hogy a' lótenyésztés Hazánkban árad e, apad e? mert szükséges tudni, a dolog ugyan holnap 's holnap után miképp lesz? mit érne, ha annak állapotja ma helyes volna is, de minden pillanatban rosszabbodhatnék. Ennek következtében én némelly Országok intézeteit fogom, mint követésre méltókat ajánlani, - érinteni fogok továbbá némelly gondolatokat a' tenyésztésről általában - nemkülömben némelly értekezéseket az egyesületek lelkéről. - Kérdésbe fogom venni a mult, jelenvaló és jövőidő összeköttetéseit és egybefolyásait. Belátó és feltaláló erőm szerint azon gyökérokokat fogom kifejteni, melyekből a' Rossz elterjedett - úgy azon forrásokat felkeresni, melyekből a' hasznos következtetéseknek folyni kell. És ezt jobbra más nemzeteknél fogom keresni 's régi tapasztalásaikat hasznunkra fordítani; - minden más segéd eszközöket is fogok használni, melyek a' tárgy felvilágosítására némünémüképpen segítségül lehetnek; úgy hogy az minémisége szerint minden részleteiben, a' mennyire lehet, kifejtődhessék. Ha az majd egyszer igazi valódiságában előttünk fog állani, könnyű lesz akkor igazságos ítéletet róla hozni; könnyű szinte apodictice kimondani, hogy fényes vagy legalább tűrhető állapotban van e, vagy sem - hogy vannak e vagy nincsenek olly módok - melyek által abba új vért, új életet, új lelket lehetne önteni a' nélkül, hogy azt el ne döntsük, a' mi már áll, - és azt, a' mit már birunk, annak, a' mit elérni reménylünk, fel ne áldozzuk.

Nagyon vigyázva fogunk pedig előre menni, és ugyan csak felébredett szemmel, ne hogy mint már abban, úgy hiszem, megegyeztünk - a' jobbítás passiojából ujítsunk, a' nélkül, hogy jobbítanánk, 's ellenben ne hogy az újítás félelme miatt ne jobbítsunk, a' hol szinte minden újítás hasznát hajtana. Mindég elménkbe fogjuk tartani, hogy sokszor egy nagyon hitvány és hanyatló gazdaságban alig lehet valami újítást tenni, mely a' nyereség szoros calculusát kiállaná 's jobb azért azt a' régi lábba hagyni, - midőn viszont nem ritkán a' már jó karban lévő gazdaság még ezernyi józan javításokra képes, melyeket a' gondolkozó gazda eszközölni is fog.

Az egész Munka sommája tehát az, hogy megvizsgáljuk, és egész világosságra hozzuk, a' L o v a k n e v e l é s é b e n M a g y a r O r s z á g b a n j a v í t á s s z ü k s é g e s e ' s l e h e t ő e? Minden a' józan calculustul függ. Bizonyosan kitetszik akkor, ha elvagyunk e kárhóztatva a' közepszerűség körében sorvadozni, vagy szabad e meljünket azon édes érzéssel kecsegtetnünk, hogy ebben a' kisded tárgyban is a' Magyar napról napra a tökéletességhez jobban jobban közelíthet.

A' szűz földben, a fiatal emberben, a' serdülő nemzetben minden megfoganzik, - azokban, melyek erejüket elvesztették, és már az élet határa végén vannak, - minden hervad.

A' LÓÁLLAPOTJA MAGYARORSZÁGBAN.

Legyen szabad ezt némelly gondolatok ide tételével elkezdenem.

Bizonyos célra vezető legrövidebb 's legjobb, és így leghelyesebb Ut csak egy lehet; bal, göröngyösebb és hosszabb pedig számtalan van. Azért látunk nem csak ezen tárgyban, hanem más sokkal fontosabbakban is egész seregeket bal és rosszabb uton tévelyegni, midőn a' leghelyesebbiken alig pillantunk-meg egyet kettőt.

Sokan a' következtést összeszokták az okkal zavarni. Ritka orvos esmeri-meg a' nyavalya' valóságos okát és kútfejét. Köszvénytül dagadott lábot látunk gyakran kenetetni - noha talán a' láb dagadását rossz gyomor okozta 's így ápolgatni inkább azt kellett volna.

Szükségesnek gondolom ennél fogva mindennek előtt, ha valamelly kezdetnek sikerét kívánjuk látni, előbbször kitalálni, ugyan mi az oka azon következtéseknek, a' mellyek elérésére törekedünk, mert tudjuk, gyöker okokat nem a' következtések szülnek. Továbbá hogy azon nemző okot, mellyet feltaláltunk, és a' mellybül a' kívánt következtéseknek természet szerint folyni kell, minden gát és akadálytul meg is szabadítsuk, ne hogy mint némelly hasznos forrás eltemetve maradjon. A' dolog A.B.C.jét, ha már magamat úgy szabad kimagyaráznom, mindég az A-nál kell kezdenünk, ne hogy a' sok fáradság és idővesztés után arra a' betűre kellessék visszamennünk, mellynél igazán kezdeni kellett volna.

Hogy a' Kőműves dolgában a' fundamentom első köve az A, és a' kémény legmagasabb köve a' Z, kiki tudja, nagy ész ahhoz nem kell. De hogy erkölcsi dolgokban mi az A, mellyik a' talpkő, azt fáradozás, munka és elmebéli erőltetés nélkül feltalálni agyagbul lett szemeink ritkán engedik.

De fogjunk a' dologhoz. - A' mi a' Lovak számát illeti kitetszik az ide kapcsolt Jegyzésbül,¹ hogy Német, Francia, de kivált Angol Országok elarányozólag jóval több lovakat nevelnek mint Magyar Hazánk, noha itt mind annak az ára, a' mi a' ló nevelésére szükséges, sokkal de nagyon sokkal olcsóbb, mint az említettekben.

A' mi pedig a' lovak minémüségait 's tulajdonságait illeti, meg kell előbb rövideden jegyez-nünk, hogy a' ló főképpen mire kívántatik.

¹

	1. Egy geographiai □ Mértföldön		
	Birka	Szarvas Marha	Ló
Britanniai Szigetekben	7,625	1,815	326
Francia Országban	3,498	591	179
Német Szövetséges Statusokban	2,727	1,363	182
Ausztriai Birodalomban	1,155	660	145
Magyar Orsz. Slavon., Horvát Orsz.	1,983	571	112
Erdély Országban	602	566	255

Hesperus Nro 15, 1824.

Lichtenstern's statist. Übersicht, aller Europ. Staaten, Wien. 1819.

Annak használása általánosan véve csak két fő részre oszlik: hordozásra vagy huzásra. De itt a' dolog jobb felvilágosítása végett szükségesnek tartom, a' lovak hasznát öt fő célra elválasztani; és ugyan is mi azokat fordítjuk: az Ország védelmére, Gazdaságra, Kereskedeésre, Utazásra, és végtére mindennapi más szükségünkre és gyönyörűségeinkre.

Hogy Magyar- 's Erdély Országban általjában - mert éppen nem tagadom, hogy nálunk nagyon sok jó ló is neveltetik - de közönségesen véve vannak e és pedig elegendő számban, olly lovak, mellyek ezen öt fő célnak tökéletesen megfeleljenek? azoktul b o n a f i d e kérdezem, a' kik az Országot magok védelmezték, más Országokban utaztak 's látták, hogy máshol a' Gazdaság 's Kereskedeés minő lovakkal folytattatik 's a' t.

Azok, a' kik idegen földön soha nem voltak, 's a' dolgot a' szerint fontolják, - a' mint azt könyvek, vagy más utazóknak elbeszélése vagy önmagok képzelődése agyvelejekbe festik, ugy azok, a' kik soha lovon nem ülnek, és magokat azért tartják másoknál jobb Hazafiaknak, mivel minden idegent, akármi jó és hasznos lenne is, megvetnek, - azok az előítéletek vastag köde miatt Bírák nem lehetnek; valamint azok sem, a' kiket szerfelett nagy hazai szeretetek ugy annyira elragad, hogy buzgó érzések és mély lelkesedések miatt Hazájokban semmi hátra maradást nem látnak.

Én részemről Magyar Országot a' középszerűség köre között semmiben se szeretem látni akár melly csekély tárgy lenne is az - és hogy a' lótenyésztés bizonyosan csak középszerűen áll Hazánkban, azt, a' ki látni akar, és a' tárgyhoz ért is - nem tagadhatja. De nézzük a' dolgot közelebbről.

V a n e e l é g k a t o n a l ó? ugy hogy egyszerre nagy számmal ki lehetne e állítani társzekerekbe, ágyuk eleibe, vasasok, dragonyosok, huszárok 's a' t. alá valókat - és jól figyelmezzünk - minden csalképzetel nélkül - ugyan csak ahhoz valókat is?

Mindegyik Olvasóm tudja: *In omni proelio non tam multitudo et virtus indocta, quam ars et exercitium solent praestare victoriam*, Flav. Veget. és ha velem egy kicsit messzebbre méltóztatik tekinteni, mintsem egy parádéra, mustrára, a' melly előtt idő van lovat vakarni, 's a' t. vagy egy táborra, mellyben már jó előre tudva lévő *exercér czédula* szerint esnek a' mozgások, senki az embert nem kergeti, mellyben mindenről provideálva van 's a' t. - ha velem, mondom, ki méltóztatik jönni az igazi lógerbe 's a' csatába, melly a' katona Ünnepnepja és valóságos Tentamenje, a' mellyre kelletik, hogy elkészüljön, 's mellynek hihető elnyerése az ő egész élete tudományja 's fáradozása - megfogja akkor látni, hogy hány ágyu, melly talán legszükségesebb és leghasznosabb lehetett volna, marad süllyedve középszerű lovak miatt - hány társzekér csügg a' mély utban, 's a' fáradt bajnok eledelét ott tartja - hány vasas katona leszen az ellenség rabja, mert lova 2 - 2¹/₂ mázsát messzire el nem bir 's a' t.

Alig hihető, melly könnyen kecsegteti magát az ember álnok bájjal, melly könnyen ámítja maga magát ollyassal a' mi nem ugy, hanem éppen egészen másképp van.

Hány kecsegteti magát azzal a' gondolattal és magát egy huzomban azzal csalja, hogy bő értéke van 's a' szerint is él, míglen neki nem sokára nincs mit ennie. Némellyik bátran alszik repedett házában, mert ki van kenve, ki van meszelve. Hány Hadi-vezér vesztett csatákat, mert csak katonái számára, és nem azok tulajdonságaira és becsekre ügyelt.

D e h á t a' G a z d a s á g r a? Ezen tárgy nálunk, a' mint tudjuk, lovakkal alig folytattatik. És azért nem folytattatik, mert a' termékek nagyobb mennyiségben való kitermesztése - a' melly javaknak megnyerésére nagyobb erőt, az az nagyobb Tőkepenzt kellene a' Jóságra fordítani - bizonyos vevőt nem várhat, a' ki a' portékának illendő árát meg is adná. Nem folytattatik továbbá lovakkal azért, mert a' mi lovaink, vagy is inkább azon kanczák, mellyekkel nálunk a' gazdaságot folytathatnánk olly kevés becsüek, vagy a' mi egyre megy, azok, a' kik

őket tőlünk megvehetnék, olly kis becsben tartják, hogy azon nyereség, melly a' csikó eladásából háramlanék, elmaradván, inkább a' hideg véri lassu ökörrrel visszük a gazdaságot - lassan.

És a' Kereskedésre? Tekintsük csak társzekereink kicsinységét, gyengeségét. De minekutánna kereskedésünk alig van, mellynek oka, akár ki mit mondjon is, csak magunkban fekszik - ezen hiányosságot jobb időkben inkább fogjuk tapasztalni. Errül majd máskor és hosszasan.

Hát az Utazásra vannak lovaink? Már valljuk-meg, hogy nehéz kocsival, ha az Uraságnak magának lovai nincsenek, vagy azok nem rendeltetnek nagy bajjal előre, melly által az ember pontos elindulásának rabja lessz, 's ha az utazás egy jó esső után, vagy nem éppen a' nyár közepette történik - Hazánkban senki nem csak hogy nem röpül, de sokszor még mozdulni sem tud. Nálunk nem annyira tekinthetünk szekereink commoditására - mellyre pedig tekinteni bizony jó volna azoknak, a' kik mindég azt mondják „a' Magyar lóra született”, de mindég kocsiban ülnek - mi inkább szekereink könnyűségére ügyelünk. És kérdem Olvasómat, mondja-meg jó lélekkel, hogy midőn December végén, felesége, gyermekei, sok házi cselédjei, butorai, és három vagy négy hónapi provisióval a' távul lévő Városba igyekszik - nem tesz e illy utazás, ha mint mondtam, nem maga lován vagy a' Városén jár, életében szinte mindég egy igen unalmas Catastrophát?

Végte're bővelkedünk lovakkal a' mi mindennapi más szükség-einkre 's más gyönyörűségeinkre? Erre felelni nékem legsajnosabban esik, megvallom - mert tudom, mennyi temérdek pénz megyen ki Hazánkbul ezen czélokra nevelt lovakért, midőn hiszem és tapasztalom, hogy olyanokat igen könnyen, és jutalmasan mi is tudnánk nevelgetni.

Sok előítélet van abban, nem tagadom, hogy külföldi lovak nélkül nem lehetnénk - de bizony sok igazság is.

Én annak vak erősítésében: hogy magyar lónál, magyar bornál, magyar szakácsnál 's a' t. jobb nincs, hazafiuságomat soha nem helyheztettem, és olly hijábavalóságokban helyheztetni minden bizonnyal soha nem is fogom. Mert távul legyen, azt gondolnom, hogy a' Magyar már egy megvénült Tudós, a' ki a' Tudományok minden ágozatjain tul esett volna. A' Magyar még egy ifju Legény, a' kinek bizony még sokat kell tanulni, de a' kívül még valaha sok is válhatik.

De hogy igen el ne távozzunk: a' Kormány nagyon is szeretné lovainkat a' katonaság számára megvásárolni, és használni; csak arra valók volnának, elegendően esmeretesekek és nem felette drágák is. - Lehet e azon csudálkozni, és azt rossz szemmel nézni, hogy a' Kormány jobbakat és olcsóbbakat inkább a Külföldről hozat?

A' mi engemet illet, hogy én az angol vagy napkeleti lovat inkább szeretem magam alatt, mint általjában véve a' magyart, legkissebbé se tagadom, mert jobbnak tartom és így tartják sokan, igen sokan, és főképpen olyanok, a' kik ezen tárgyul nem éppen annyit okoskodnak 's annyit beszélgetnek - mint lovagolnak.

De hát a' Kivitelre, az activus kereskedésre - mi ló van honni mezőinken? Jó Olvasó, mit gondol? nem volt e igazam azt mondanom, hogy a' lóállapotja Hazánkban nem legjobb karban van.

Britannia alig hihető sommákat vesz be lovaiért, mellyeket Külföldre viszen. És ott az ára mindennek - és nálunk! Hasonlítsunk, számláljunk csak - !

Ez pedig nem a' véletlen vak szerencse szüleménye - mint azt magokkal sokan elhítetik, kik a' régi rozsdát és penészt, melly már generatiók óta reájok száradott és őket emészti, úgy megkedvelték, hogy azt magokrul letisztítani 's attul megválni, se akaratjok, se tehetségek -

legkissebbé sem; hanem természetes következése azon okoknak, melyek ott mint valamely szírhathatlan források forrnak örökké.

Esmerem én azokat 's nem sokára azoknál meg is állapodom.

De hát ha még azt tekintjük, hogy az Angol esztendőnként hány lovat ad el a' Muszkának, mit mondunk akkor? A' Muszka Gárda Tisztjei átaljában véve csak angol paripákat használnak. Valamely jó barátom egy Angol Maglóért, mely 200 forint pengő pénzért kanczákat hág, Moszkóban 20,000 forint pengőt ígért, hogy Hazánkba hozná, de nem kapta-meg. Ennyi becsben van ott az angol ló! és magam láttam számos ménlovakat és kanczákat Angliában hajókra szállítatni, hogy Muszka Országba vitessenek; és tudom, mely nagy számban vitetnek oda esztendőnként.

Vegyük most a' Mappát kezünkbe, nézzük Britanniát, nézzük Muszka Országot. Gondoljuk meg a' termékek megnyerésére való kiterjedést és azoknak árát mind egyik, mind másik Országban, mely gondolatokra fogunk akkor fakadni! Ki kételkedhetik tovább, hogy a' szabadságnak a' legkissebb tárgyakra is mely csudálatos befolyása van 's kinek szíve nem remeg hálados örömmérettől, hogy szabad Magyarra termett 's ki nem érzi a' lelke legbelsejében azon szent kötelességeket, melyek által a' Hazafi a' sors legszebb ajándékáért minden cselekedeteiben Királyához, Hazájához kapcsolva van!

Ha most ezen mondottakat csendesen átgondolom, tudom arra fognak szolgálni hogy sokan azt mondják 'a' lódogma másutt sincs jobb karban'.

Ezt itt most megczáfolni nem akarom, sőt azt is megengedem, hogy az másutt még rosszabb lábon áll; de ez ugyan jó mentség volna-e hogy magunkat minden lehető előmeneteltől szinte feloldva lenni tartsuk? Ha csizmánk szorít ne bánjuk, mert sok ember van a' kinek csizmája nincs. Ha egy valaki szörnyű halált hal, mi azon, hogy tán csak betegek vagyunk örülnünk. A' szerencsétlen rab nevéss, ha verik, mert egy másikat felakasztanak 's a' t.

Némely okosabbak pedig azt mondhatnák 'hogy előadásom Utopia illatját terjeszti' vagy hogy 'azt elérni nem lehet, a' mit én kimutatok'.

Ezeknek az egész munkámmal iparkodom megfelelni, és azért csupán csak a' már másutt megtörtént és megpróbált tapasztalásokra fogom okoskodásaimat állítani; Olvasómnak pedig köszönni fogom, ha a' megöszült tapasztalás felárkolt útján velem együtt mindég megmarad.

Tudom, hogy némelyek azt fogják mondani 'ez meglehető, ez rossz' és nem azért, mert magok úgy látják, úgy hiszik; hanem azért mert valaki más - kinek eszében többet biznak mint magokéban - akarja, hogy úgy lássák, úgy higgyék.

Az ilyenek, hála Isten napról napra fogynak! Most már kiki maga szemével néz, maga lelkével gondol, maga lábán áll.

Lesznek továbbá minden bizonnyal olyanok is, a' kik mind azt, a' mit mondtam 's még mondani szándékozom nem jó szemmel fogják nézni. Ez ámbátor szívemnek érzékenyen esnék, még sem fog hátráltatni abban, hogy az igazat úgy, a' mint érzem, egészen ki ne mondjam.

Az igazi barát a' megbántást, barátja elvesztését, de annak gyűlölségét sem veszi tekintetbe, hogy ha a' felszólás kötelessége. Szíve talán reped, midőn bétölti azon terhes hivatalt, mely az emberiség díszé és legszebb diadalma - de cselekszi - reája akármi következék.

Ha valamely jó barátomnak értéke mindég fogy és fogy 's én azt látom, nem kötelességem e néki azt mondanom 'te nem sokára koldus lélsz'. 'S vallyon jobb barátja e az, a' ki ne hogy fájdalmat okozzon néki, esztelen reménységét addig táplálja, még igazán koldus lesz.

Nem kötelesség e mondani 'Barátim a' ti gyermekeitek, kiket ti csudáltok és kiket asztali barátitok szünet nélkül dicsérnek, a' puhaság, kevélység 's más rossz indulatok magvát hordozzák keblekben. Legyetek erántok kemények, ne hogy hijába való embereket, ne hogy élhetetlen polgárokat neveljete'.

A' ki a' barátságának szent oltárára illy áldozatokat visz, minden jónak, nemesnek, felségesnek magvát szünet nélkül hinti, az járja az életnek legdicsőbb, de egyszersmind legkeserűbb pályáját. Kevés vagy senki sem kedveli, szereti míg él és tán elhagyva 's magánosan végzi földi munkáját, de hamva örök békében nyugszik.

Az igaz barát, az igaz Hazafi nem hizelkedik, és érdem nélkül nem dicsér; ő mindég és mindenütt igazat mond. - Fáy András! -

De tekintsük a' dolgot az egész Országra nézve. Melly büntetést érdemlett volna az, a' kinek elegendő ékesszóllása lett volna, velünk azt 30 esztendő előtt elhitetni, hogy a mi hosszú szőrű birkáink legjobbak a' világon, és hogy ne hagyjuk magunkat elcsábítani azon hijába való gyenge beteges Merinosok által. Ej de jó emberünk lett volna ő akkor, de szerettük volna őtet - most átkoznánk. Mit érdemlene ő, kérdem? Ő a' Hazának több kárt tett volna, mint annak minden zsványai és bojnékai Sz. István idejétől fogva mái napig csoportosan véve.

És ha én azt mondom, hogy a' ló dolgában bizony csak úgy vagyunk most mint 30 esztendő előtt a' birka dolgában - azon hosszú szőrűeknél - bizony, Isten tudja, nem azért mondom, hogy valakit megbántsak, vagy valami különöst mondjak, vagy hogy talán egy igen unalmas könyvet írjak, mellyet ha valaki más akart volna írni, igen nagyon szeretném - bizonyosan nem azért, hanem hogy a' közönségnek mint annak legutólsó de leghívebb tagja tehetségem szerint szolgáljak.

Senki nálamnál jobban nem tudja, hogy nagyobb elbizottság nincs, mint olly tárgyra oktatni akarni, mellyhez az ember tökéletesen nem ért. És én bizonyára mondom: ezen tárgynak előadásában annyi kétségek támadtak elmémbe, hogy azokat szinte meg nem győzhettem volna, ha más oldalról ismét valamelly remény nem ápolgatna. De megvallom, nekem úgy látszik, hogy a' mostani körülállásokban mindég valami kis hasznót fogok hajtani; akár jót, akár rosszat mondjak; akár igazat, akár nem igazat hirdessek: ha teszem, nem volna igazam, a' min Senki jobban nem örülne mint én, a' magyar ló jósága a' nagy publicitás miatt, az egész világ előtt tudva és megesmerve lenne, lassanként mindenhol divatba jönne, becse és értéke napról napra nevedné. Ha pedig talán még is igazam lenne, a' mitől nem tagadom, igen igen félek; akkor bizony más utat az előmenetelre nem tudnék 's nem is tanácsolhatnék annál, mint a' mellyet a' birka dolgában már csak nem kiki közülünk tapodott. Azon az uton igen jártasok vagyunk. A l k a l m a z t a s s u k a' L o v a k r a.

Melly állapotban volt a' lótenyésztés Magyarországban ez előtt 's millyenben van most, mellyek lehetnek azon okok, hogy éppen azon országban a' lovak száma és jósága olly igen szembetűnőleg hátra vagy, mellynek a' Teremtő drága ajándékával mind fekvésére, mind nemzeti lelkére, mind más egyéb mindennemű körülállásaira nézve a' lovak hazájának kellene lenni, abban az országban, mellynek lakosai lóháton hozták Pannoniába, annyi sok századok óta mái napig is még fenn lobogó győzödelmes Zászlóikat? Azt én itt most bőven elő nem adhatom, nem is mernék illy száraz tárgyról igen hosszasan írni; ne hogy Olvasóm békeséges türelmével visszaéljek.

Azonban is mindenek előtt az állítom - fel 'hogy a' lótenyésztés szorosan a' gazdasághoz tartozik'. Miért akarják azt némelylek abból kirekeszteni, annak okát soha átlátni nem tudtam. Hogy pedig azt abból kirekeszteni akarják tagadhatatlan, mert a' h a s z n o t nem csak nem állítják-fel Ingerül a' közönség rábírására a' Lónevelés és Ménestartás végett: hanem szintén

azt már valami bevett és megállapított dolognak veszik: hogy minekutánna a' lótenyésztés általjába véve hasznót nem hajt, egészen pedig abban hagyni nem illik: azt hazafiúi szeretetből, közhaszon előmozdításának nemes érzéséből 's a' t. kell cselekedni. Több esztendeje nekem magamnak egy becsületes Uri ember, látván minő nagy pontossággal számolom a kiadásokat és bevételeket a' Ménes dologában, azt mondá: ' 's hát ugyan a' Gróf nem szégyenlene a' lótenyésztés által nyerekedni akarni?' Akkor, megvallom, azon kívánságot magam is helytelennek láttam, mert édesen melegül az ifjúkor vére, mikor olly dologról van szó, a' mellytől minden haszonkeresés távol esik. De most a' dolgot nem csalképzületben, hanem valóságban látván, a közhaszon miatt úgy szeretném; ha szomszédaimnak azt bizonyíthatnám be: melly nyertes voltam sokszor a' lónevelés által és melly jól bírom magamat; mert úgy ők és sokan mások is engem bizonyosan követnének. Annak a' ki legjobb szándékkal talán jobb részét értékének e' végre feláldozta, de számadó könyveiben csak veszteségeket tud előmutatni, ugyan lesznek e mostani világban számos követői?

Én tehát a' lódolgát egész kiterjedésében éppen úgy, mint a' birkák nemesítését 's a' t. az iparkodó gazdasághoz kapcsolom.

A' melly gazdaságbéli tárgy hasznót hajt, annak előbb utóbb sikere lészen; a' melly pedig hasznót nem hajt, annak előbb utóbb bizonyosan vége szakad. Nincs is senki, a' kinek tehetőségében 's hatalmában lenne olly tárgyat hátráltatni, melly kinek kinek hasznót hajt; 's viszont ollyat előmozdítani, melly kinek kinek kárt hoz; 's talán ez az oka, hogy Hazánk földjén a' lótenyésztés hátra felé megy 's a' lovak száma kevesebbedik, a' birka száma és nemessége pedig napról napra gyarapodik.

A' lótenyésztésben a' becsület érdemlést avagy a' gyönyörűséget, mellyekben a' lótenyésztő részesül, helyesen ingerül felállítani nem lehet. Mert ha a' lótenyésztés csak gyönyörűség tárgya; akkor csak annyi Ménes lesz, a' mennyi vadas és fénymutató kert van: ha becsület nyereség tárgya lesz; akkor csak ollyanok fogják gyakorolni, a' kiknek több értékek vagyon, mint szükségük. 'S olly gazdát most igen keveset esmerek.

Azért hijába valónak látom, a' gyönyörűséget és becsületet a' lótenyésztőknek jutalmul és ingerül kimutatni.

Nem tagadom mindazonáltal azt, hogy lehetnek sokan ollyanok, a' kik a' közjó szeretetéből és mivel szégyenlenék, hogy Magyarországban minden Ménes elfogyna, egy részét értékeknek a' lónevelésre szánják; és lehetnek sokan ollyanok is, a' kik benne nagyon gyönyörködnek, és olly szorosan a' nyereségre nem néznek. De a dolognak figyelmetessé és kitetszőleg figyelmetessé tételére az még mind nem elegendő; mert hogy is lehet valami Méltóságos vagy Tekintetes Urtul, a' ki még soha lovon sem ült, vagy többet rá nem ül, kívánni; hogy azt, a' mi erszényéből szüntelen pénzt viszen ki, bé pedig ritkán vagy soha sem hoz, szeresse, és hogy annak nevelésével bajlódjék. Nem ez e az oka, valljuk-meg, hogy Magyarországon annyi Ménes megszűnt, és annyi, olly igen elallyasodott? Husz harmincz esztendő előtt kellett e a' hazafiság és más nemes érzéseket Hazánkban gerjeszteni, hogy a' sokaság a' birka dologában szorgalmatoskodjék?

A' mi hasznót ad, annak lesz sikere: a' mi veszteséget hoz, az elmúlik.

Én e' dologban az egész köztársaságot veszem tekintetbe. Mit ér, ha egy, tiz, vagy száz Ménes van Magyarországban? annyit, a' mennyit ha tiz, száz, vagy ezer jó katona a csatában magát agyon löveti a nélkül, hogy őket a' nagy sereg követné. - Ők elvesznének, a' közönség nem nyerne.

Ugyan azért, hogy a' lótenyésztés az egész polgári társaságnak hasznot hajtson, és az Ország belső erejét nagyobbítsa, szükséges, hogy azt minden renden lévő, nagyobb vagy kisebb kiterjedésben gyakorolja; mert egy jó kanczát úgy kell tekinteni, mint a' jó földet, melyet mindég parlagon hagyni kár volna.

Én tehát a' nyereséget teszem ki ingerül és jutalomul a' lótenyésztők iparkodásának.

Sok tele erszényüt 's derekas tőke pénzüt látok ugyan ebben megütődni; 's én sem tapsolok annak, hogy az emberi cselekedeteknek leghathatósabb indító oka a' nyereség; de a dolog úgy lévén, ki tehet arrul! És nincs e nekem igazam, hogy minekutánna az emberek természetét meg nem változtathatom; a' legerősebb rugó által akarom a közjót előmozdítani.

A' nyereség keresés az emberben már jókor felébred 's szintén az életnek legutolsó szempillantatjáig megmarad: és akár micsoda szánakozásra méltó legyen is az, ki a' pénz szeretetében helyhezveti szerencsáját; nem lehet azt még is tagadni, hogy szép érzés, ha valaki, kivált a' kinek sok gyermeke van, állapotja pedig szűk; bizonyos gazdaságbéli tárgynak helyes jutalmában gyönyörködhetik. De általában nem becsesebb e az az ember, a' ki szorgalma és fáradozása által becsületes uton magának nevezetes értékét 's a' Haza értékének nagyobb diszt tudott szerezni; mint azon gazdag, ki a kincsek közepette született 's azokat még jól 's okosan költeni sem tudja? De a' mi több, lehetséges e a' természetben az, hogy valaki holtig nagy figyelemmel és békeséges türelemmel oly dolgot üzzön, melly által mindég károsodik? Minden dologban a' világon csak a' reménylhető előmenetel tarthatja fenn az emberben az elszánt akaratot; legyen az a' remény közel, vagy bár a' határtalan távolság homályában. Én legalább úgy hiszem, hogy hasznot keresni, a' józan észnek és igazságnak határai között, - kötelesség.

Ha tehát a' lótenyésztésből hasznot lehet várni, akkor a' lovak tenyésztésének sikere lészen; ha pedig hasznot várni nem lehet, akkor Hazánkban a' még fenn álló ménések is kevesedni fognak.

De a' tapasztalás azt mutatja, hogy a' lótenyésztés bizonyos hasznot nem hajt, bizonyos nyereséget nem ad; 's így természetesen az következik, hogy Hazánkban a' lótenyésztést, a' kik üzik is, csak közepszerűen 's nagyon kicsiny kiterjedésben fogják ezután is üzni 's hogy csak éppen azon lovak nevelésére lészen gond, mellyek elkerülhetetlen szükségünkhez valók, valamint eddig; és hogy minden esztendőben több 's több pénz takarodik ki tőlünk a' Külföldre lovakért, abban az arányban, a' mellyben nevedő fényűzésünk jobb 's számosabb lovakat kíván; - tulajdon lovainknak tenyésztése pedig inkább és inkább elallyosodik, és a' szükségnek meg nem felel.

Eképpen úgy látszik, mintha minden iparkodásnak egy át nem törhető gát vetné magát eleibe, mert bizony csak úgy van a' dolog, hogy a' lónevelés által pénzt nyerni, bajosan lehet. Azt kell tehát már most megmutatnom, hogy a' '*bizonyos haszon*' elkerülhetetlenül nem is szükséges, a' lótenyésztésnek legnagyobb divatba való hozására; hanem hogy annak legnagyobb és legsikeresebb felelevenítésére és előmozdítására az is elegendő, ha '*valamelly nevezetes haszon 's nyereség lehetővé tételik*'.

És ez, egész előadásomnak veleje! Ez azon tengely, melly körül egész erőművem forog. És akármelly csekély figyelemre méltó okoskodásnak látszassék is lenni első tekintetre, majd nem sokára ki fog tetszeni; hogy abban a' lehetőségben '*jutalmasan nyerhetni*', melly nagy erő, melly nagy báj van elrejtve.

Közbenvetőleg itt azt akarom még rövideden érinteni, hogy most azon kérdést, 'a' lótenyésztés által bizonyosan nyerni lehet e vagy sem, fontolóra venni nem szándékozom. Elég legyen a' homály elkerülése miatt, azt mondanom, hogy azon állításra akarom gyökerezni okoskodásomat 'm i n t h a M a g y a r O r s z á g b a n a' l ó t e n y é s z t é s á l t a l

való haszon bizonyos nem volna. Ha megmutathatom, hogy a' Lódolga legnagyobb sikerbe jöhet, ha azáltal 'bizonyosan nem nyer is kiki, hanem ha csak 'kiki nyerhet'; azt gondolom, hogy semmit nem rontok, és annál több érdeme lesz annak, a' ki még azt is megfogja mutatni, hogy mindenik, a' ki lovat nevel, az által bizonyosan nyerni is fog; a' mi, Hazánkban talán nem is lehetetlen.

Csak arra kérem Olvasómat, hogy azon határt, melyet a' bizony és lehető között vonok, a' tévedés elmellőzése miatt mindig szeme előtt tartani méltóztassék, mert mindennek, a' mit még mondani fogok, ez a fő kulcsa. De gyerünk vissza.

Vizsgáljuk meg mindennek előtt, a' lótenyésztés által nyerni miképpen lehet; továbbá hogy abban a' lehetőségben - jutalmasan nyerhetni - van e olly erő elrejtve? mint én azt állítani bátorodom; és végtére olly jutalmas nyereséget lehetővé tenni vallyon miképpen kelletik, hogy abban a' nagy 's kicsiny, a' tehetős és a' nem éppen olly tehetős szinte egy formán részesülhessen, és ahhoz kiki szabadon járulhasson?

A' lótenyésztés által nyerni úgy lehet, ha a' tenyésztő, lovainak azon árán kívül, melyet reménylhet még jutalmakat is nyerhet. Mennél nagyobbak, számosabbak 's állandóbbak azon jutalmak, annál tetemesebben nyerhetnek természetesen a' tenyésztők. A' munka folytában mindazonáltal ki fog tűnni, hogy ezen lehető nyereség, bár mi nagy legyen is, azon haszonhoz képest, melly belőle később foly, csak nagyon csekély és tekintetet alig érdemel. Ha p. o. ezer arany ki van téve jutalmul, az immediate nagy következtetést nem fog szülni, de mediate annál nagyobbat. Ezt később bővebben fogom megmagyarázni, ha világosításra még szükségünk lenne, és a' hajnal maga magátul fel nem virradna.

Hogy pedig melly csudálatos következtetései vannak azon lehetőségnek 'jutalmasan nyerhetni' arra az Angol lónak egész Historiája fog nékem bizonyosággal szolgálni, melyet alább röviden némelly csekély megjegyzésekkel Olvasóm emlékezetébe vissza fogok hozni.

Miképp lehessen pedig a' nyereséget lehetővé tenni, hogy abban kiki részesülhessen, és ahoz kiki szabadon járulhasson, és hogy az, nem csak a' tenyésztőknek; hanem az egész közönségnek, és az egész Hazának legnagyobb és legtetemesebb hasznát hajthasson: az másképp áltáljában nem eszközölthetetik, hanem csak hogyha 'olly nagy, olly számos, és esztendőről esztendőre olly bizonyosan kiteendő állandó jutalmak adatnak ki, hogy azoknak elnyerését a' Közönség érzékenyen megkívánja - és hogy ha azokat áltáljában csupán csak a' Futtatás által lehet elnyerni'.

Azon jutalmak, mellyekkel ujabb időkben az Angol Királyok és később az Ország Nagyjai tettek ki, és örökre fundáltak, hogy azok a' futtatás által nyerettessenek el, teszik az Angol Ló sikere, és az Angol Lótenyésztés divatjának fő törzsökét. Ezen törzsből mennyi gyümölcshozó ág nevededett, és nőtt azóta, majd megfogjuk látni. Némellyike már annyira elvasta-godott, midőn a' vén törzsök több részre eloszlott, hogy világosan ki nem tűnik többé, mellyike az anya fa, és mellyike az ág. De hogy ezen egész növénynek magva ugyan csak nem más mint a' sok, nevezetes, bizonyos és állandó jutalmaknak a' rendes és tudományos Pállyafutás által való elnyerhetése - azt minden bizonnyal állítani 's erősíteni bátorodom.

Hogy akkor, mikor nagy, számos és állandó jutalmak vannak kitéve, jutalmasabban lehet a' lóval nyerni mint most, tagadni senki sem fogja.

Melly nagy csudákat szül pedig a' tetemes nyereség lehetősége, ámbár annak megmutatására talán minden lapon találhatik egy két sor, azt csak előadásomnak egész sommája bizonyíthatja meg; 's azért azt fogjuk legelőbb is fontolóra venni, hogy a' futtatás legalkalmasabb és legczélarányosabb e a jutalmak kiosztására és kiadására?

Én a' futtatásnál nem tudok jobb és igazságosabb módot, sok ló közül a' legjobbikat kiesmerni.

Ki az, a' ki minekutánna több esztendeig, sok lovat tartott istálójában, nem csudálkozott volna, nagyobb próbatétel után, egyiknek serénységén, mellyet tunyának; másiknak lágyságán, mellyet tartósnak gondolt? Hogy lehet tehát azt feltenni valakinek béléltetéséről, hogy tizenkét, husz 's több ló között egy tekintetre, vagy rövid és theoriai vizsgálat után kitudná mutatni a' legjobbkat! de ha volna is egy olly belátó bölcs, kit egyszersmind megvesztegetni sem lehetne, a' mire fájdalom! szükséges máj világban tekinteni, a' ki azt megtudná mondani; ugyan millyen behatással lenne az egy szegény lótenyésztő erkölcsiségére, ha egy nagy Ur lova nyerné el a' Bíró vagy kiküldöttség kimondására - minden próba nélkül - a' jutalmat; minekutánna az a' szegény tenyésztő négy vagy öt esztendeig vesződött lova nevelésével, melly az ő képzelődése szerint a' világon legjobb ló. Nem szóllana e az, - némellyeket kihagyván - illy formán „jönne csak velem Méltóságod a' mezőn árkokon réteken keresztül 's a' t. majd meglátnók, kinek jobb a' lova” - és nem volna ollyan Ékesszóllás, melly azt vele elhitethetné, hogy a' bíró vagy kiküldöttség megvesztegetve nem volt, és hogy ő rajta igazságtalanság nem történt. Ő a' kitett jutalmakban vélekedése szerint nem részesülhetvén, a' tenyésztéshez való kedv is benne elcsüggedne, vagy ha a' lóneveléssel tovább vesződnék is, lovát többé a' bíró vagy kiküldöttség eleibe nem hozná. De ha pályára lépne csikós uram, és ha talán eleibe futtatna valaki, mondaná e, hogy vele igazságtalanul bántak? ugy gondolom - nem. Ennek pedig az volna következése, hogy ő a' dolgot lassan lassan fontolóra venné, annak az okát, hogy eleibe más miért futtatott, megesmérni kívánná, egy szóval hogy gondolkozni kezdene.

Mennyire mozdíthat pedig valamely tárgy előmenetelén azon aggodalom, valamit kitalálni akarni, ha ezerek melyében az egyszer felbuzdul, bőven tapasztalhatjuk Britanniában, Francia, és az Éjszak Amerikai Szövetséges Országokban, a' hol a' mint tudjuk, esztendőről esztendőre nevezetes jutalmak vannak kitéve külömb külömb kérdések megfélelésére, külömb külömb tárgyak felvilágosítására. Melly nagyon külömböző következéseket szül pedig egy dolog, melly csak egy velőben vizsgálta, és egy ollyan, mellynek tellyes kifejtésén ezer és ezer fő forr!

Távul vagyok mindazáltal azt vitatni, hogy a' pályafutás igen helyes próba volna minden ló jósága, és becse kitapogatására; mert bizonyos az, hogy némelly ló, ámbár nem a' legsebesebb futó, még is sokkal többet ér, mint az, mellyik őtet könnyen kifuthatja. De én, mint már előbb mondtam, a' futtatásnál jobb próbát ezen célra nem esmerek, és valóban Britannia nagy háladatossággal fogadná, ha valaki ennél minden környülállásokra nézve helyesebbet adhatna elő.

Tagadhatatlan az, hogy a' jutalmak kiosztása csak ugy volna legigazságosabb, hogy ha az, azon célokhoz lenne alkalmaztatva, mellyekre a' lovak respective neveltetnek, mert azoknak becse és jósága a' mi kívánságunk és használásunkhoz képest igen nagyon külömböző.

Mit ér p. o. egy vékony, keskeny versfutó ló, bár 600 ölet egy minuta alatt ki tudna futni, egy Stájer Társzekeresnek: és viszont mit érne egy magában becses nehéz terzhuzó Stájer ló a' gyepen a' mi csikós bujtárjainknak.

Ennél fogva, a' versfutó lovak között a' legsebesebb és tartósabb; a' katona lovak között a' legerősebb, a' legkantárosabb, a' legnagyobb tehert hurczoló, az idő sanyaruságait könnyen kiállható, rossz és kevés eledellel kielégíthető, nyerné el a' Pálya-díjt; a' gazdaságra használatók között pedig az, a' mellyik a' több munkáknak végbe vitelén kívül még legtöbb 's leg-helyesebb csikókat nevelne; ugymint a' kereskedésre nézve az, a' melly legtöbb honni termékeket vinne-ki Külföldre, vagy az, a' mellyet legdrágábban adtak volna el; az utazásra való lovak között az, melly az utját legnagyobb sebességgel vitte végbe, soha el nem ragadta a' kocsit, helybül mindig jól indult 's a' t. Paripák között pedig az volna a' nyertes, mellyik mindig tüzes és tánczó, ha az Urának jó kedve van, és a' városi sétáló helyen a' Szépek

között tölti idejét, csendes pedig, és igazi jó lépő, ha az Urának valami baja van, vagy magányosan a' külföldi gazdaságrul eszmélkedik a' Pusztán 's a' t.

Csak ezen egy pár sorbul is kitetszik, hogy minden más próba, ha minden oldalrul vizsgál-tatik, valamelyes hijánosságot, véghez vihetetlenséget, vagy a' mi a' dologra nézve még károsabb, egy kiküldöttség, vagy egy bíró Önkényét viseli természetében. Tegyük-fel, hogy e következők mutatnák-be lovaikat a' jutalomért: egy fiatal tüzes legény, a' ki ugy mint G... S..... 21 lábnyi szélességű árkokon szöktet; - egy becsületes falusi Prédikátor, a' kinek hátsó lova nem bokros, nem szeles, lábai jók, mozgulásai kellemetesek; egy katona Tiszt, kinek lova olly sima szőrű, olly fark hordó, 's olly szüntelen mozgó, hogy a' front előtt kiki csudálja; végtére egy örmény kereskedő, kinek lova egy mértföldet elporoszkál fél óra alatt. Ezen négy illy különböző Praetendens között ki lehetne bíró, ugy hogy az minden részre hajlástul, a' közvélekedésben mentt és tiszta maradhatna? melly kiküldöttség intézhetné a' dolgot minden részek' megnyugtatására? És mennyi alkalmatlan rendelések, mennyi idő használása, mennyi pénz kiadása 's hány bizonyások kivántatnának meg, az illy próbák által győződelmes lónak bizonyos és igazságos kinevezésére? Melly regulák, melly törvények 's melly cynosura volna az, mellyet a' kiküldöttség vagy a' bíró használhatna, hogy igazság-talanul ne ítéljen és önnön magányos vélekedésétől el ne ragadtassék? Nem tapasztaljuk e minden nap, hogy a jó és tökéletes lórul való idea szinte minden emberben más? -

És melly tökéletlen még a' most említett példa! minekutánna száz különböző Praetendens jelenhetik meg ugyan azon egy jutalomért, mert a' mint látjuk annyi relativus becs, vagy hijányosság találtathatik ugyan azon egy lóban, a' mennyi különböző foglalatosságra 's haszonvételre fordittatik, vagy a' mennyi különbféle idea van a' ló körül.

Igy tehát azt lehet következtetni, hogy mindennemű megbíralás, melly a' lónak jóságát, és azon célra, a' mellyre megkivántatik, tökéletesebb voltát kiküldömbözteti, nagyon hasznos lehet, és kis kiterjedésben 's eggyes esetekben talán eszközölhető is; de hogy az nagy kiterjedésben, és szinte mindennapi esetekben lehetetlen és áltáljában ki nem vihető, ha csak valamely bizonyos, szembe tűnő, kiki által könnyen megérthető és ugy szollván kézzel fogható próbatételre nem alapodik. - Illyes bizonyos, szembe tűnő, kiki által könnyen megérthető, és ugy szollván kézzel fogható próbatétel pedig csak a' F u t t a t á s.

Jóllehet ezen próbatétel nem mindenféle használásu és nem mindenféle származásu lovakra nézve egyarányosan alkalmas; hanem leginkább a' napkeleti vérből származott lovakra nézve igazi próbatétel, - én azért még sem hiszem, hogy ezen hijánosság a' közönségnek legkisebb kárára lenne.

A' napkeleti vért ollyannak kell néznünk, hogy annak módos és rendes keverése által, minden más célokra szolgáló, és más fajtából való lovakat nemesíteni, és azon célokhoz közelebbre hozni lehet, mellyekre megkivántatnak. Valamint a' Birka tenyésztésben a' Magsereg tisztasága, és nemessége által lassanként az egész sereget legmagasabb tökéletességre lehet vinni - ugy a' napkeleti vér szinte minden más lovak nemesítésében Magsereg gyanánt szolgálhat. És azért elegendő a' többi lovak tökéletesítésére, ha a' versfutó lovak, mellyek, mint tudjuk, tiszta napkeleti vériek Magseregek gyanánt tisztán, de nagyobb számban tenyésztetnek, hogy azokból válogatni is lehessen; a' mi csak akkor történik meg, ha azok tenyésztése által jutalmasan nyerni lehet.

Igy tehát a' futtatás, vagy is inkább azon jutalom és nyereség, mellyre szert tenni lehet, az az inger, melly a' versfutó Lovak tenyésztését mozgásban tartja, és az által több apró Magseregek tartósan fennállanak, mellyek nélkül a' lovak nagyobb számban való nemesítéséről egy áltáljában csak álmodozni sem lehet - éppen ugy, mint a' Birkát nagy kiterjedésben nemesíteni Magsereg híjjával nincs mód.

A' LÓÁLLAPOTJA A N G L I Á B A N, ANNAK EREDETE 'S TÖRTÉNETEI, ÉS A' LÓTENYÉSZTÉS ÁLTAL VALÓ NYERESÉG.

Azt a' mit jó sikerrel folytatni látok; ha nem értem is egészen, mért forog jól, csak ugyan szívesebben elfogadom; mint sem azt, a' minek előmenetele nincs, bár minden okoskodásaimmal és Systemáimmal megegyeznék is.

A' most említettnek következésében Britanniát mutatom-bé a' Lótenyésztésre mustrául.

Hazánkban a' Ménesek többnyire valamelly theoriai principiumok szerint vannak felállítva 's tartva, még pedig sokszor olyan Országokbul kerekedett útmutatások nyomán, mellyek nálunk a' lótenyésztésben még bátrabb vannak: holott azon Országot kellene inkább előnkbe vennünk, a' hol e' tárgyban szinte minden Előfordulható már megpróbáltatott; a' hol minden apró részletebül eredett tanúságot már sokan károkkal megfizették; a' honnan tehát Századoknak tudománnyal összekötött tapasztalását hozhatnánk magunk közé, és tehetnénk sajátunkká, ha jobban utánna kívánnánk eredni.

Valóban talán egy Ország sincs, mellyben a' lónak nevelése annyiba kerülne, mint Britannia, és még sincs Ország a' világon, hol elarányozólag annyi és minden szükségre nézve olly tökéletesen megfelelő lovak neveltetnének, és mellyben még olly felesleges szám maradna fenn, hogy azzal egy nevezetes activus kereskedés is üzettethetnék mint éppen Britannia.

Hogy ez ugy vagyon, tagadni nem lehet, és én próbálni fogom megmutatni, hogy miért vagyon ugy, és másképp miért nem lehet.

Nem kell azt gondolni, hogy régi időkben valamelly mélyen bélátó vizsgálók mind azon módosításokat, mellyek által a' lótenyésztése Angliában annyira felemelkedett, bizonyos és elhatározott plánum szerint állították volna fel, és a dolog sikerét a' mostani időkre előre készítették volna el. A' sok jó következesek magva, ha ugy szabad kitennem, véletlen esett a földbe. A' nevendék fát ápolgatták ugyan utóbb, ámbár senki sem tudta, hogy valaha melly nagyra fog nőni az; és mostan minekutánna az egész kiterjedésére megnőtt, - merem állítani, hogy még Angliában is kevés ember van, a' ki igazán tudná, hogy mi birta azon fát olly nagy növésre. És hogy azt egy Külföldi jobban kitalálhatta, mint egy született Angol, az a' természetben fekszik. Azon emberek, a' kik roppant erdők közepette születtek, a' fák plántálásához 's neveléséhez nem szoktak annyit érteni, mint azon kopár sík lakosai, a' hol a' fának szüke esztendőről esztendőre sajnosabban éreztetik.

De tekintsük közelebbről, vallyon mi emelte Angliában a' lótenyésztést olly magasságra, olly kiterjedésre, és nézzük, hogy azok, kik a' lótenyésztéssel vesződnek, ennek okát hol és melly különb utakon keresik.

Eggyik azt állítja; 'az Angol nemzetben a' lovakhoz való kedv olly nagy, hogy az minden nehézségeket meggyőz'. Másik, 'az Angol nemzet olly vagyonos, hogy annak a' nyereség nem szükséges, 's így az ezen tárgyat csak gyönyörködtetése miatt folytatja'. Egy harmadik, 'a' Continensen lakók az Angoloknak olly bolondjai, hogy tőlök egy lovat drágán örömöstebb megvesznek, mint egy jó lovat más nemzetbélitől olcsón'. Egy negyedik, 'a' pálya-futás alkalmatosságával tenni szokott fogadások, mellyeknek az Angol szerfelett való barátja, nékiek olly ingerül szolgálnak, hogy sokan lovakat csak azon játékra való használsra nevelnek 's tartanak' 's a' t.

Vagyon ugyan mindezekben némünémü igazság, nem tagadom, de bizonyára nem ott fekszik a' dolognak mozgó principiuma, nem ott van az a' kutfő, melyből a' következtések folynak.

Angolországban, mint máshol is a' nyereség keresése az első mozditó szer; a' többi mind abból származik. És valamint azon okból - hogy Angliában a' lónevelés által jutalmasan nyerni lehet - az foly, hogy ott a' lónevelés sikeres; ugy éppen abból az okból - hogy Magyarországon a' lótenyésztés által jutalmasan nyerni nem lehet - annak kell következni, hogy itt a' lónevelés sikertelen.

Hány könyvet irtak már a' világon? hány javallatot? melyben okok nincsenek kitéve, csak következtések! Hány könyv szól a' ló nemesítéséről, neveléséről 's a' t. hány rágalmazza az Angolt, felhőkig emeli a' Napkeletit, és viszont; - mennyi beszéd, leírás, értekezés forgott a' jó ló megesmerése, párosodása, tartása, nevelése 's a' t. körül? De mit ér mind ez, ha minden nagy és mély tudományunk mellett fővényen épült Palotánk belső elrendelésében, a butorok kiválasztásában 's a' t. a' legszebb arány a' legtetszőbb izlés szerint dolgozunk; ha az épületnek talpköve vagy éppen nincs, vagy legalább rosszul van rakva. Mit ér, ha pénz nélkül szűkölködünk - és ama számos könyvekben ajánlott jó Ménlovakat és helyes Kanczákat meg nem vásárolhatjuk? A' megvásárlottakat pedig nem tarthatjuk ugy, azoknak csikait nem nevelhetjük olly rendes móddal, mint azt azon könyvek legnagyobb bölcsességgel előladják. És ha azok neveléséből 's tartásából hasznot várni 's nyereséget reményelni soha nem lehet, hogy folytathatjuk azt huzamos jó kedvel 's türelmes álhatatossággal? - A' legtehetősebb gazdának sincs Tőkepénze olly tárgyra, mely a' kamatot se most, se idővel be nem hozza, - midőn a' legszegényebb gazda is kikerekít egy kis pénzecskét olly tárgyra, mely jó nyereséget ígér. - És ha ma arra fordítható pénzünk nincs, hogy új és jobb Méneseket állítsunk-fel, jobb Ménlovakat és derekabb Kanczákat vásároljunk; az nem azért van, mert pénzünk nincs, hanem azért, hogy azt egyébre okosabban fordíthatjuk. Ha a' ló nevelés által nevezetesen gyarapodni lehetne, magunk is csudálnánk, mely tetemes summák kerülnének-ki a' lóápolgának előmozdítására.

Ha az angol lovak Történeteit átgondoljuk - tagadni nem lehet, hogy abban sok ollyat találunk, melyet a' Kormány a' tenyésztés előmozdítására nem annyira a' nyereség, mint a' becsület felingerlése által vitt végbe; de azon elrejtett vezető szer, mely annyi csudákat művelt bizony csak nem más volt, mint - a' pénz szomja.

A' becsület szeretete magában olly szép; a' haszonkeresés ellenben olly alacsony érzésekkel van összekapcsolva: hogy senki se merné nyilván kimondani, hogy a' haszonért többet volna tenni kész, mint a' becsületért; sőt azt állítaná kiki, hogy becsületből ezerszer többet kész cselekedni, mint haszon hajházásért.

Minden nemesérzésű ember így gondolkodik. De ha a' megkülömböztetés valahol szükséges, ebben a' tárgyban annak igazán helye van. A' becsületet - nekem legalább úgy látszik - háboruban, közhazafiui életben, és mind azon szent kötelességekben 's számtalan áldozatokban kell keresni, melyek által Hazánkhoz és az egész emberiséghez szorosán kötve vagyunk. A' Gazdaságban, csak a' nyereség mennyiségét kell tekintetbe venni; itt az a' legbecsültebb gazda, a' ki caeteris paribus a' földből legtöbb és legjobb terméket tartósan tud kitermeszteni.

A' haszon és a' nyereség keresése és annak lehető és várható elérése tehát azon báj, mely az Angolt ménestartásra, lónevelésre ösztönözi. Hazájában ugyan sok ménes nincs, nem is azok nevelik díszét 's divatját lovának, hanem azon a' lovakhoz való elterjedett szenvedelem, hogy ottan alig van valaki, ki csak egy kis tulajdon vagy bérbe felvett földel bír, ki egy két csikót ne nevelgetne.

Száz olyan Ménest feltéven, melyek közül mindegyik esztendőnként 50 és 50 jó lovat adna, az egy esztendőben 5000 lovat tenne; de az a' szám még mi volna teszem Magyar Országra nézve? mert nem csak belső szükségünkre kellene lovakat nevelni, hanem kereskedelemre és külföldre való kivitelre is; és melly messze vagyunk még attul is, hogy olyan száz Ménesünk legyen, melyek esztendőnként 50 és 50 jó és tökéletes tehetségű lovat állíthatnának ki? Ha a' most fenn álló Ménesek mellett még mindazok, a' kiknek tehetségében van, egynéhány csikót esztendőnként nevelgetnének, mi jó haszna következne abbul az Orzágnak. De hogy lehet azokat a lótenyésztésre ösztönözni és birni, kik arrul eddig nem is álmodoztak? Az később önnkéntesen ki fog tetszeni.

De tekintsük sommásan az Angol Ló eredetét 's történeteit annak gyermeki korátul fogva mostani ideig.

A' Lótenyésztésnek Angliában régi időkben nagy foganatja nem volt, és mind az, a' mit akkor és későbbi időkben ott a' Kormány és az Ország Nagyjai annak előmozdítására eszközöltek 's feláldoztak, csak kicsiny vagy talán legkevesebb hasznot sem hajtott - de nem is hajthatott. Azon calculuson és tudományon nem épült bánás mód, vagy ha úgy merném mondani, azon a' víz ellen való uszás pedig több századig tartott, és ma is tartana, ha a' történet az uszóknak jobb szempontot nem adott, és az igazi folyást nékiek ki nem jelelte volna; de ujjabb időkben a' szerencsés Véletlen és annak bölcs és elrendelt használása olly következtetéseket hozott maga után, olly csudákat szült, hogy ma nincs Ország, a' hol ezeknél fogva arányozólag a' lótenyésztés minden ágazatai, szebben és egészségesebben virágoznak és divatálnak, - mint abban.

Mind ezek felvilágosítására bár mi jó volna is az egész dolgot rendesen felvenni, még sem szándékom történetről történetre a' lehető legnagyobb pontossággal mind azt előadni, a' mi szorosán az angol Lónak historiájához tartozik, mert az maga egy nagy könyvet kívánna; és én azért annak csak a' legfőbb összeköttetéseit akarom kimutatni, hogy a' mennyire lehet, Olvasóm az általlyános kép egész együttvoltát, egy tekintettel átláthassa, és az mint egy csontváz, mint valami Egész, előtte felálljon. Könnyű leszen majd azután, a' kisebb összeköttetéseket és az egymásbul való következtetéseket, más könyvekből kikeresni. Azomban még ezen két megjegyzést előre kívánom bocsáttani:

Hogy 'a' kicsinybul némellykor igen nagy lessz; a nagybul pedig sokszor igen kicsiny, vagy semmi sem' és hogy 'mindenben van jó, és bal mód'; és hogy csaknem mindenkor egy kis csekélység osztja fel azon két utat, a' mellyiknek egyikén a' cél elérjük; a' másikán pedig attul mindég jobban és jobban eltávoznak.

Hajdan, még minekelőtte Róma hatalma a Galliai tengereken tul nem terjedett, Álbion Szigetében a lovak állapota csak olly karban volt, a' millyenben azt a' természet és a' lakosok együgyű szokásai 's kisedet szükségai helyhez tették. Az Orzágnak nem könnyen áttörhető határai, és az esmert világ előtt elválasztott és szinte elrejtett Létele a Honniakkal azt a' szükségét, a' szomszéd nemzetekkel a' gazdaságban, tudományokban de kivált a' megtámadás és védelem mesterségében egy forma lépést tartani, nem olly elevenen éreztették, mint a' Continensnek más nemzeteivel, kik minden hátramaradást, mindég a' lehető legkeserűbb vesztességgel - a' szabadság elvesztésével fizették meg.

Semmi szorító szükségét nem érezvén 's jobbat 's tökéletesebbet nem esmervén, a' pásztor ember, lovát elégséges jónak tartá, mert csekély kívánságainak meg is felele; a' bajnok, maga testi erejében 's bátorságában legtöbbet bizván, ösztönt nem érte jobb és derekabb lovat szerezni, mert az ellenségénél se látta jobbat 's derekabbat. 'S így azon Ország, melly most

legtöbb új találmányok kutfeje, hajdan mindenben hátra volt; de éppen az a' mi akkor hátra-maradását okozta, ma előmenetelének oka. Mert ha régi időkben a' tenger fergetege Albiont a' gyermeki korban lévő emberiség előtt elzárta, és akadályoztatta, hogy oda az emberi ész szüleménnyei jókor nem juthattak; ma éppen azon széles vizicsatorna teszi, hogy ott a' nemzetiség igaz lelkében inkább megmarad, és hogy ott minden, a' mi már oda jött, mint egy biztos kincstárban gondosan fentartatik. Mind azon számtalan utazók, kik az egész világ kerekességét bejárják, más nemzetek szokásait, javait és sajátjait a' magokéhoz hasonlítván azt követik, a' mi követésre méltó, azt változtatják, a' mit másutt ügyesebben üzni látnak, mennyire nem gazdagítják hazájokat! És azért, hogy Indiában ezt, Chinában azt, Franciaországban mást, és mást tanultak Törökországban, - se Chinaiak, se Törökök 's a' t. nem lesznek, hanem majdnem a' botránkozásig Angolok maradnak. A' nemzetiség egy nemzetnél pedig éppen az, a' mi a' fognak a' zománcz, ha az egyszer megtörik és megromlik, akkor a' belső csont is bizonyosan utánna rothad. - 'S én azt hiszem, hogy azon ember, ki nemzetiségét már elvesztette, se Királyának hív jobbágyja, se Hazájának jó polgára nem lehet.

Róma Legiói 's utóbb a Saxok, Dánok és Normannok Seregei az Országot diadalmi göggel és büszkeséggel váltolag századokig tapodták. És illy környülállásokban a gazdaság 's a' tenyésztés nagy előmenetelt nem tehetett; míglen a' nemzet a' meghódítottakból és győzedelmesekből összeforván, - maga magán erőt vett - és a' szabadságnak minden ellenségein győzedelmeskedett. A' nemzet törekedése pedig a rablánczot ketté törni, olly áldott következtetéseket hozott maga után az Országra nézve, hogy mi újabb időkben azokat eléggé nem csudálhatjuk; de az nem erő, hanem csak lelki és testi kifejtődései által nyerhette vissza az elsőséget. A' függetlenség ellenségeit mindenben megkellett előzni. Új szükség új találmányt szült, új találmány új megkivánást; egyik a másikkal eredett 's így teszi most, a' minden lehető javaknak forró megkivánása ezen nagy nemzet iparkodásának és gazdagságának talpkövé. A' gazdagabb résznek érzékeny megkivánása, a szegényebb résznek iparkodása pedig azon kívánságoknak megfelelni, köti egyben az Angol Agricultura, Manufacturák és Kereskedés lelkét.

Már midőn a' Saxok és később William alatt Britannia a' hajózás előmenetelével, Európától többé sequestrálva nem volt, oda háborúk, kereskedés és a' vak Véletlen által külömbféle lovak is, más állatokkal együtt behozattak; de azok tudományos párosodása és tenyésztése inkább más nemzeteknél bevett principiumok, és szokások szerint történt, mint sem valamely gazdaság- 's kereskedésbeli Calculusra épült talpköven. A' nemzet indulatja és lelke - minden dolgot igazán és tökéletesen kimeríteni 's azt minden oldalról vizsgálván legnagyobb világosságra hozni, - ezt a' dolgot is utoljára a' legnagyobb figyelemre és legpontosabb fontolóra vette; úgy hogy az a' Törvényhozótest tárgyává lett. A' Parlament ennél fogva számos törvényeket szabott, hogy a' lótenyésztést előmozdítsa.

De ha ezen törvényeket átgondoljuk, melyeknek némelyike igen kényszerítő és terhes volt, lehetetlen ki nem találni, hogy a' lótenyésztés ott se akart diszteni, mert sokan az által szándékozták előmozdítani, hogy azt - hajánál fogva huzzák.

Minden Érsek 's Herceg le volt a' Törvény által kötelezve hét Csödört, mint háts lovat istállójában tartani, és így lefelé minden helyheztesben kellett bizonyos számú lovakat birni. Azon Árendátor kinek jövedelme száz font Sterlinget felül haladott, vagy kinek Felesége egy francia vagy egy bársony süveget viselt, husz font büntetés mellett, kénytelen volt egy paripát tartani. Nagyobb kertek 's kerületek tulajdonosai pedig arra voltak szorítva, legalább is két anyakanczát tartani. A' Parlament még abba is avatkozott, a' csikókat hogy kellessék etetni, nevelni 's a' t.

Én igen természetesnek tartom, hogy némelykor a' legjózanabb eszü ember is, a' ki ilyenekben nem igen jártas, kényszerítő rendszabások által reményl valamit előmozdítani, a' minek sikere nincs, 's hogy mennél tapasztalatlanabb, mennél melegebb vérű a tanácsadó, annál jobban igyekszik erővel azt végbe vinni, a' mi nem igen akar helybül mozdulni.

De a' tapasztalás azt mutatja, hogy coercitiva törvények a mezei gazdaságra, erőművekre és kereskedelemre nézve, akármely fényes következtetéseket szülnének is egy kis időre, - előbb utóbb még is több kárt mint hasznot okoznak.

A' viz akár hogy háborog is, csak hadjuk egészen magára, ne gátoljuk, ne akarjunk segélleni rajta; egy kis idő leforgása után, minden bizonnyal lecsillapodik és legegyszerűbb aránysúlyba jön.

Távul legyen tőlem, közbevetőleg, azon ifju Parliament ellen valami kifogást tenni, mely a' nemzetnek ifju korában összeült 's olly csekély következtetésű törvényeket hozott. Tudom, hogy azon nehézségen akadott fenn, hogy a' *Lótenyésztés nyereséget nem ad*. És ez olly nehézség, hogy rajta bizony mi is megakadhatunk, mi a' kik több századok tapasztalását az akkori Angolok tudományához kapcsolhatjuk, és azért ezen dologhoz, öregebbek lévén mint ők, természetesen, és az ő legkisebb megbántások nélkül, többet is érthetünk.

A' lovakra nézve egy alig érthető anomalia adja elő magát, melyet itt, minekelőtte a' tárgyat folytatnám, érintenem szükséges.

Tagadhatatlan, hogy a' portéka mindég abban az arányban mennyisedik, és drágul, a' melyben azt keresik és érzékenyen megkivánják; már pedig nincs olly productum, mely annyira megkivántatik, mint a' Ló, és melynek kiállítása általjában még is olly káros volna mint azé.

Ezen anomalia okozta azt, hogy Angliában sem tudtak hajdan könnyen segíteni magokon 's hogy azért ott is a' dolgot erőltetni akarták. A' tárgy alig mozdult elő 's csak csüggött, miglen végtére a' 'j u t a l m a s n y e r e s é g l e h e t ő s é g e' mely véletlen és szerencsés környüállások által mutatta ki magát, éppen olly következtetéseket szült, mintha a' 'j u t a l m a s n y e r e s é g b i z o n y o s l e t t v o l n a'.

Ki is lehetett volna olly mély belátásu, illy kised ok csudálatra méltó következtetéseit előre jövendölteni, ki olly bátor, azt állítani, hogy a' *nyereség lehetősége* is elegendő ösztön, egy olly tárgyat feleleveníteni, és a lehető legnagyobb virágzásba hozni, melyen sem a Kormány bőkezősége, sem a' Hazafiak áldozatai, sem a' Törvényhozótest rendelkezései, nagyot mozdítani nem tudtak. Az esmeretlen magbul mi nagy növény lesz, ki tudja? És azért igen természetes, hogy az Angolok nem láthatták előre, mi növésü lesz azon mag, mely, mint mondom, véletlen esett földjökbe. A' fa növését előre látni nékiek éppen olly bajos lett volna, mint nekünk könnyü most azt átlátni 's azon bámulni; mert kell e ahoz nagy előre látás, hogy a' makkbul tölgyfa lesz? És miért ne reményelhetnénk, minekutánna a' gyümölcsökkel megteremtett fa előttünk áll 's magvából bátran szedhetünk, hogy kised csemeténk, ha ápolgatjuk, éppen olly nagyra, éppen olly szépre ne nőne, mint az Anyatörzsök? Engem pedig lehet e vádolni azzal, hogy esmeretlen magnak felette nagy növényét jövendölöm? jövendölés? felhőkben lelt hypothesis e az? ha valaki a' megérett fa magvából éppen olly fát ígér, mint az, a' millyenrül a' magot szedték? Itt a' nehézség csak abban volt 's abban lesz, a' magot minden gazbul és szemetbül kiszabadítani; de az majd majd egészen kifejtődzik maga magátul.

Többektül hallom most, a kik azt mondják ' 's hát az Angol pályafutás előtt hogy neveltethettek jó és számos lovak, mert úgy látszik az előadásbul, mintha azon ösztön nélkül se jó se elegendő lovak nem tenyésztethetnének'. - Őseinknek nem voltak olly sok és külömbféle szükségük mint nekünk, ők a bevételeket és kiadásokat nem számlálták olly szorosan mint mi; a' kisebb népesedés miatt több legelő is volt mint ma vannak; és az az E n y i m é s T i e d nem volt úgy elválva mint máj időkben különözve lenni kezdődik 's tán nem sokára -

adná Isten! egészen elválasztva lessz. Egy szóval: a' régi világ szükségei megfelelésére elég jó és elég számos ló termett úgy is, a' mint azt a' pusztá természet keze eszközölte 's azt egy vagy más több vagy kevesebb szeretettel kedvelte: a' felvilágosított emberiség kielégítésére pedig csak úgy lehet minden czélnak tökéletesen megfelelő 's elegendő számú lovakat kiállítani, ha minden gazdaember azok tenyésztésében tudománnyal foglalatoskodik. -

Angliában még most is találkoznak bizonyos helyeken köemlékek és más nyomdokok, melyek azt bizonyítják, hogy ottan a' lófuttatás már a' Rómaiak uralkodása alatt is szokásban volt; a' régi Krónikák mindazáltal a' versentfutásról csak II. H e n r i k idejétől fogva tesznek említést, és azt mint valami nézőjátékot, vagy ünnepi mulatságot 's időtöltést érdeklik.

E r z s é b e t kormányja alatt, kinek erős akaratja sok tárgyakba új életet, új elevenséget öntött, a' pályafutás is nagy divatba jött. A' Királyné azt minden móddal elősegítette 's az ő példáját az Ország minden rendű lakossai követték; 's így szinte kiki részt vett a' versfutásban, és az abból származó fogadásokban.

A' következő Kormányok alatt a' versentfutás némünémüképpen szokásban maradt; de a' lovak a' futáshoz se elkészítve nem voltak, se nem volt rendesen kimért pályagyep sehol, se jutalmak nem voltak elegendő számban 's olly becsüek 's olly bizonyosok, hogy azok elnyerését a' lakosok nagyobb része érzékenyen megkivánta volna. A' pályadíjak csak becs nélkül való csengetyűk valának 's azokért inkább mulatságért futtattak, hogy sem azokat birni kivánták volna. A' szomszédok közt nem ébredett-fel semmi vetélkedés jobb 's jobb lovakat kiállítani, azokat keresni, megszerezni és nevelni. Ha pedig a' jutalmak - és erre jól vigyázzunk - végtére azt nem eszközlik, hogy azok elnyerése végett mindég jobb 's jobb lovak neveltessenek, akkor legkisebb hasznok sincs; akkor csak azt hozzák magok után, hogy már az Országban lévő lovak még jobban kizsaroltatnak mint előbb, és hogy a' szántóvető ember - a' ki hogy szekerezéssel és effélék által kevesebb fáradsággal keresse kenyerét úgy is a' földjét rendetlenül és rosszul műveli, a' gazdaságát még rendetlenebben fogja vinni, hogy becs nélkül való, vagy lopott lován, dolgozás helyett napokig nyargaljon, és szerencsését a' pályagyepen keresse. Ugyan abból eredett, hogy a' Törvényhozótest utóljára kényszerítve volt igen kemény büntetéseket azokra nézve elhatározni, kik 50 font Sterlinget² meg nem érő lovakkal versent futtatnának. Minden más dolog utóljára majd nem fenakadott, annyira neki adta magát a' sokaság ezen időtöltésnek; és illy kemény rendelés vala szükséges, a' társasági épület helyre állítására. De a' nép olyan mint a' gyermek. Ha serdülő korában a' jóra nem kényszerítetik, vénségében aggságra jut. Csak a' kényszerítés különböző. - A' legszebb eszü gyermek tudatlan marad, ha maga kényyének átengedtetik, és a' nevendék, testi és lelki tulajdonait csak akkor fejtheti ki minden erejében a' legnagyobb tökéletességre, ha anyai gond és szorgalom, ha atyai tanács 's dorgálás, vezeti bé az életbe. -

Azon pénzbeli ajándékok pedig, melyeket az Ország Vagyonosabbai hoztak a' Haza oltárára, körülállásoktól, jó akarattal - tán jó kedvtől függők, csak ideig óráig valók, egy szóval, állandók nem voltak.

A' sokaságnak időt kell hagyni a' megfontolásra, a' bátrabbak szerencsés próbatételeinek megbizonyítására, az önmagok rábeszélésekre és rászánásokra. 'S így megtörtént, hogy már sok gazdaember lassan lassan kedvet kezdett kapni lovat szerezni és azt pályára vinni - mert többször látá, hogy merészebb szomszédja a' jutalmakból szépen meggazdagodott - de hogy éppen akkor, mikor ő ráakarta magát adni - vagy megváltozott a' Kormány, vagy háboru tört ki 's a' t. 's a' jutalom elmaradt. A' sokaságot mindenre, még a' mi a' legnagyobb szeren-

² Egy font Sterling csaknem 10 forint pengő.

cséjét, vagy legnyomósabb szükségét teszi is, csak lépve lehet birni, csak ballagva lehet vezetni. Emlékezzünk a' Vaccinationra, a' Földialmára - a' Hajporra! Mennyi idő, mennyi erőszak kellett az elsőbbség elfogadtatására, az utolsóak elhagyattatására! Könnyebb ezer bolondságot a' néppel elhíttetni, ezer hiábavalóságokat elfogadtatni; mint egy előítéletet meggyőzni, vagy egy bölcs újítást, melyre az esze még meg nem érett, folyamatba hozni. - Cambium mercantile! -

Az eddig előladott része az Angol Ló históriájának, mint látjuk, semmi nevezetést semmi különöst nem foglal magában. Az némelly Alföldi Pusztához hasonlítható, melynek nagy kiterjedésén minden csak száraz és műveletlen természet, és csak az által lehet figyelemre méltó, hogy róla valaha fiaink azt fogják tán mondhatni 'Ezen szép, friss vidék, mely körül belül zöld 's virágzó, melyen a' termékek pesgőségekben vetekednek, a' hol minden házból minden hajlékból a' szerencse, a' megelégedés lehell; - ez valaha egy száraz 's némelly helyeken egészségtelen posványok és mocsárok által elkonzolt sivatag volt, melyen se erdő, se fa, se nemesebb plánta nem virágzott, sovány jószág kis számban legelt, szegény pásztor-ember lakta - 's mely a' farkasok ordításai által hallá némellykor félbe szakítni örök Csendjét'!

Igy találhatunk mi is valami keveset kedvünkre az angol ló régi történeteiben; ha azon az újabb, de kivált mostani időig átmegyünk; ha az új rendet a' régi rendetlenséghez hasonlítjuk, és a' szép virágokat 's áldott gyümölcsöket nézzük; midőn a' régi vadság, a' régi hervadtság emlékezetünkbe még héba-korba visszatér.

Ezen változás II. Károly uralkodása alatt történt. És ezt az időpontot úgy lehet nézni, mint az angol lótenyésztés Aeráját. Itt kezdődik az új rend, az új élet 's azóta a' tárgy egészen más tekintetet érdemel.

Az új elrendeltetést pedig, vagy inkább, azon Crisist, mely ebben a' tárgyban magát előladta, legtöbbször annak tulajdoníthatjuk, hogy II. Károly a' lovakat és azok nevelését szerfelett kedvelte; Arábs, Barb, Persa, egy szóval Napkeleti ménlovakat 's kanczákat hozatott, azokból magok nemekben csikókat tisztán nevelt, 's történetből napkeleti vérről próbálta nemesíteni az Országban már meglévő lovak fajtáit is.

A' Király, hogy a' hasznát a' gyönyörűséghez kapcsolja, azon becs nélkül való csengetyűk helyett, melyeket fenemlített, egy egy 100 font Sterlinget érő Billikomot tett ki az Ország több helyein jutalmul; és ezen példát a' nemzet némelly Nagyjai követték.

A' Newmarket-i gyepen két rendes pálya kör készült, és próbák napról napra számszerűsággal tettek.

A' Király ménésében nevelt lovak a' pályán olly annyira kikülömböztették magokat serénységek, tartosságok és erejek által, hogy sokakban kívánság ébredett-fel, hasonló jószágokat, nevelni 's kiállítani.

Ennél fogva most az Angol Sziget tehetősebb Urai se pénzeket, se fáradozásokat se idejüket nem sajnálták napkeletről ménlovakat 's kanczákat hozatni, vagy azokat az onnan jövőktől megvenni, és így származott lassanként Angliában az úgy nevezett 'Egész vagy telyes vérű faj' mely tisztán napkeleti eredetű fajzat.

Tévedés elhárítása végett szükséges, hogy ezekről egy két szót mondjak. A' lovak Britanniában nem csak több és külömbféle fajnak, hanem több osztályuak is. A' mi a' külön fajakat illeti, arról később fogok egyet 's mást előadni; - itt csak a' külömbféle osztályuakat kívánom érinteni; melyek vagy egészen tiszta napkeleti véreűek, vagy csak felében, vagy negyed vagy nyolczad részben 's a' t. napkeletiek. Az Angol ezen szó által 'Vér' a' lónak több vagy kevesebb 'Napkeletiséget' - ha úgy szabad magyaráznom - akarja kije-

lenten. 'S így e g é s z vagy t e l y e s v é r ü l ó az: mellynek atya és anyja napkeleti, vagy tisztán keleti származásból való; f é l v é r ü az: mellynek egyik szülője született keleti, vagy tiszta keleti származat, a' másik pedig nemtelen; - közben vetve, az már szokásba ment által, hogy mind azon ló, melly nem napkeleti vérű 'nemtelennek' mind az pedig, melly napkeleti vérű 'nemesnek' hivattatik; - h á r o m n e g y e d v é r ü: mellynek egyik szülője nemes, a' másik pedig félvérű; e g y n e g y e d v é r ü: mellynek egyik szülője félvérű a' másik pedig nemtelen; k e v é s v é r ü: mellynek egyik szülője, teszem nyolczad vérű, a' másik pedig nemtelen: n a g y o n s o k v é r ü: mellynek egyik szülője $\frac{15}{16}$ vagy $\frac{30}{32}$ vérű, a' másik pedig $\frac{3}{4}$ vérű 's a' t.

Napkeleti lovakkal az Ország bővelkedni kezdett, mellyre több szerencsés környülmények segítettek. A' Török háboru által, melly a' mi Hazánk előmenetelét annyira hátráltatta, számos Arabsló megfordult Európában, és még a' mi Hazánkban is vitetett sok ménló és kancza Angliába. Így többek közt egykor Belgrád alatt egy Török Basa kanczája fogattatott el, melly az angol versfutó lovaknak igen híres öreg anyja lett, kinek származatai ezer 's ezer magzatokra már elágoztak, és melly még ma is tündöklök az Angol köz Lólajstromban ezen név alatt 'H u n g a r i a n M a r e' Magyar kancza. - A' húr már meglévén pendítve, a' napkeleti lovak érzékenyebben megkivántattak. Sok híres ló vásároltatott az Arábiai fővényeken, és az egész tárgy lassan lassan jobban kifejtődött. Sok ifju birtokos passióból kezdte a' Lótenyésztést, és vén korában azért nem hagyta abba, mert az által nyertes lett. - A' régi előítéletek 's régi Systemák már gyengébb lábon kezdetek állani - és a' tenyésztők munkálódásait 's fáradozásait tovább nem csupa teoriákra, bevett szokásokra és szemfényvesztésekre; hanem a' rendes próbatételekre és a' gyakor tapasztalásokra alapították.

Különös azt látni: az Angolok az ő tapasztalatlanságokban melly sok bal próbákat tettek, melly sok eltévedésekbe estek, míg azon egy 's örök utra léphettek, a' mellyen az emberi ész még a' természetben is diadalmaskodhatik.

Szemekbe tűnt, hogy a' ló által vitt tereh annak serénységére és tartosságára melly nagy befolyással van, és a' szaladásban csak egy font is melly csudálatos akadályt teszen.

Szemekbe tűnt továbbá: hogy az Arabs nemű lovakkal a' nemzeti Angol fajbéliék, se sebességre, se tartosságra, se ugrásra, se kanyarodásra, általjában semmi próbára ki nem állhattak; noha azok a' honni lovaiknál vékonyabb csontuak voltak, és gyengébbeknek lenni látszottak. Vizsgálták a' külömbfajú lovaknak természeti belső szerkezetéseit is, és azt találták: hogy a' napkeleti ló csontja nehezebb, tömöttebb, inai nagyobb rugósággal birnak, tüdeje nagyobb 's a' t. átlátták azt is egyszersmind, hogy az örökévaló Alkotó, a' természetnek némelly titkaiba belátást a' halandónak nem enged, és hogy a' mélyebben belátó szeme is homályosodni kezd, midőn azon a' bizonyos határon át akar hatni; mellyen az emberi észnek a' 't o v á b b n e m e n j' vagyon kijelelve.

És valamint a' nagy lelkű embert gyenge, beteges teste nem hátráltathatja, hogy maga magán tul ne emelkedjék, ha azok az érzések felbuzdulnak benne, mellyek tavaszi életidőnkben, el nem romlott gyermeki szívünket sebesen dobogtatják: úgy a' nemes vérű ló, akármelly romlott és vén legyen is, utolsó pillantatjáig minden nemtelent meggyőz. - Ez a' mennyei erő hol vagyon elrejtve, azt ki tudhatja!

Kezdték akkor azt is tapasztalni, hogy bizonyos rendes gyakorlások által a' ló tüdeje tágul, inai erősödnek, és így bizonyos vele való bánás mód által szaladásra jobban 's jobban alkalmazható tétethetik. Olly Intézetek állottak tehát fel, mellyekben a' lovakat szaladásra lehetett elkészíteni.

Megérdemli figyelmünket, hogy ők ezt mi módon próbálgatták akkor. Némellyek azt gondolták, hogy a' lovak erejét valamelly természet ellen való módok által is lehetne nagyobbítani,

és a' természet utjátul egészen eltávoztak. Így sokan vagy hevítő italok, vagy az inak erős szerekekkel való megkenése vagy más belső eledelek 's az istállóknak szerfelett való melegsége által, akarták lovaik tehetségét nagyobbítani; hanem idő folytával mind ezek a' kicsapongások lassanként eltűntek, és most általában a' Készítők a' természet szoros útján járnak. A' természet útja azonban egy nagyon széles körű mező. Én legalább sokat látok természetesen, melyet mások természet ellenvalónak néznek, és úgy viszont természet ellenvalónak látok sokat, a' mit mások a' természettel igen megegyezőnek lenni vélnék; és azért azt a' keveset, a' mit e' részben talán tudok, munkám utóbbi folytához szándékozom kapcsolni.

III. William és Anna Királyné szaporították azon nevezetes jutalmakat, melyeket II. Károl a' lófuttatásra kitett. - I. György a' Billikomok helyett száz-száz font Sterlinget tett-ki királyi Jutalmak gyanánt. - II. György kormánya alatt ezen tárgy még szorosabban vettetett a' Törvényhozótest alá, mely bizonyos regulákat szabott, részszerént a' visszaélések eltörlése miatt, részszerént mind azon rendszabások és törvények megerősítése végett, melyek szoros megtartása nélkül e' tárgynak sikeres előmenetelét gondolni sem lehet. Átlátta mind ezt a' bölcs Angol Parlament, és a' háladatos Haza látja és tapasztalja most azon hasznót, melyet maga után illy gondoskodás hozott.

A' Parliament egy Actájának következésében, a' nagyon kicsiny és gyenge lovak a' Pályagyepről ki voltak zárva; egy más Actája pedig azon terheket határozta-meg, melyeket a' versfutó lovak hordozni tartoztak, ne hogy talán a' terheknek szerfelett való nagysága miatt, a' lótenyésztők igen nagy 's nehéz lovakat kénytelenítetnének nevelni, és viszont, ne hogy azoknak felettébb való kicsinysége miatt olly gyenge, ámbár nagyon sebes lovak gyarapodnának, melyeknek semmi becsek nincsen. Sok illyen rendszabást adott ki a' Parliament, melyeket időről időre, körülállások szerint, a' szükséghez és haszonhoz mérsékelve változtatott, és ma is változtat. Készültek már több helyen rendes pályakörök, melyek más végre nem szolgáltak.

Idő haladtával minden, a' mi csak a' lónak tenyésztéséhez, neveléséhez, és a' szaladásra való elkészítéséhez tartozhatik, napról napra elevenebb vetélkedés alá jött, és így nagyobb világosságra hozatott. Egy köz, vagy inkább Országos Lódefter 'Stud-Book' készült, melyben a' Birodalom minden telyesvérű mén- és kancza Lovai, származatjaikkal együtt feljegyeztettek. Ezen könyv szükségét kiki átláthatja, a' ki akármely birka Magsereg-gel való bánásmódra figyelmez, mellyel boldogulni nem igen lehetne, ha a' Kosok 's Anyák, Bárányaikkal rendesen feljegyezve nem volnának. De hogy is lehet az igazi Eredvény-Merinost egy Meszticztől kikülömböztetni, ha annak származása tudva nincs? És a' lovakból ki tudja, nézés, vagy tán czirkalmazás által, kinevezni, a' tellyesvérűt, a' félvérűt, *Eubeyan*, *Abou Erkoub* 's több más fajú keletit, ha eredeteket tanu- 's oklevelek 's a' t. be nem bizonyítják.

Én is mint sok ifju, több esztendő előtt könnyen hittem olyanoknak, kiknek Ékesszóllások, és a' közönség előtt való Reputációjok, a' vakhított megkivánni látszattak. Mennyit nem bámultam, és sokszor mennyit nem véltem tanulni, midőn némelyeket napkeleti Országokrul 's Lovakról annyit 's vélőleg olly fontosan hallék perorálni, mintha a' mondók oda valók, vagy ott igen jártosak lettek volna 's a' t. holott napkelet felé tán Veszprémig se juttottak. Hány gazdát csudáltam - mert azt mondták, hogy jó gazda - kirul utóljára egy Század negyede mulva a' sült ki, hogy nem maga bőrében járt, ma pedig kegyes pensióból él. De az érde-metlen hitel csak addig tarthat, míg az emberi ész ködben van, ha az egyszer felderül, akkor az is eloszlik, mint a' téli jég és hó a' tavaszi langy szellőben. Már az Arabs lórol! - annak kivált, annyi volt az esmertető jele: - orraljukai bősége, homloka szélessége, füleinek egy kis függősége! 's a' t. hogy szinte egy Scálát lehetett volna készíteni, mellyre applicálva az Arabsot minden tévedés nélkül kilehetett volna hozni Bassóra' terméketlen szél hordta homoki közül! És én ezeket mind Szent Írásnak vettem! De hogy megilletődtem, midőn egy

illy szorgalommal elkészült Scálával a' zsebemben Konstantinápolyban az akkori Pattantyusok Bassájához mentem - ki Aleppói születés vala, és többször jára a' Verestenger, Persai Öböl és a' régi Babylon között fekvő Tartományokban keresztül kasul, ki lovakkal mindég kereskedék - és egyrül másrul beszélgetvén, végtére azt is előhoztam „De hát Uram, mondjad, ugyan hogy lehet az igazi Arabsot - olyan fajbul mint Al-Borak volt, kin Mahomed a' paradicsomba szöktetett, vagy azon kancza, ki nyakát törte, midőn urát, azon híres zshiványt szerencsésen, hogy semmi baja nem lett, Khaibar tájékán a' meredek kőszikláról lehozta 's a' t. a' hol a' vándorló még most is megállapodik, hogy nyughelyét tisztelje - hogy lehet ötöt, mondám, minden más lovak között kiesmerni? Igaz e...” és most a' Scálát hoztam elő lassanként, avval a' kecsegtető meglepéssel, hogy a' Török ha kívülről nem mutatja is, majd azt fogja magában mondani 'Ej! be sokat tud ez a' Magyar'. Azonban megcsalódtam! mert a' kövér Basa olly jó izüen nevetett, hogy nem tudtam, megbántódjam e, vagy én is nevessek. „Hidje az Ur” így szólla végtére „biz' a' mind csak hijábalóság, a' mit mondott. Igaz hogy a' nemesebb lónak elevenebb mozgása, némelly szebb részei 's a' t. vannak, mint egy nemtelennek, és hogy azt az által némünémüképpen kilehet esmerni; de annak fajtát 's eredetét szorosan és minden bizonynyal kitudni, nézés és rövid próba által, lehetetlen. Azt levelek és irt bizonyságok szokták bebizonyítani; és ezeknek az authenticitásáról is ki állhat most jót, most midőn már annyira elromlott a' Világ! És a' mi különös, hogy némellykor - és mennél nemesebb a' faj, - a' legközelebbi való rokonok közt, testi állásaikra, szőrökre, mozgásaikra 's más egyéb tulajdonságaikra nézve olly különbséget tapasztalunk, hogy még csak egy nemzetségbélieknek se tartanánk 's a' t.”.

Az említett Lódefter mellett egy Kalendárium 'R a c i n g C a l e n d a r' is készült, melly esztendőről esztendőre pontosan magában foglalja mind azt, a' mi a' külön külön pályakörökön történik. Egy Társaság is állott össze, 'T h e J o c k e y C l u b' melly mind azt legnagyobb és legrendesebb figyelemre 's ügyelőre veszi, a' mi ezen tárgyat csak érdekelheti. Már nincs olly találmány, olly történet, olly jelenés, melly Ujságok 's holnapos Hirdetések által 'T h e S p o r t i n g M a g a z i n e, T h e R a c i n g H e r a l d, T h e T u r f C o m p a n i o n' etc. etc. etc., a' közönségnek tudtára nem adatnék.

És mind ez ma nagyobb kiterjedésben, és nagyobb számban áll fenn; a' tenyésztéshez való kedv és hajlandóság pedig a' lehető legnagyobb mértékben az egész Országra elterjedett. Ha nem csalatkozom, ma 40 királyi Jutalomnál több van esztendőről esztendőre a' két Szigetben kiteve, mind azon a' Jutalmakon kívül, mellyeket több időktől fogva némelly nagylelkű Hazafiak és a' közhaszonra törekedő Községek fundáltak. Több van 95 rendesen elkészített futóhelynél 's esztendőnként külömb külömb helyeken 140 idő határ alatt tartatnak futtatások. De mi az a' 40 királyi Jutalom már most, melly csak 40 ezer forintot teszen pengőben, azon iszonyu Sommákhoz képest, mellyeknek elnyerésére az ut minden tenyésztőnek nyitva áll!

Minekutánna a' nyereséget és hasznót tettem-ki a' tenyésztés fő ingeréül 's minden munkálódás sarkalatjául, és minekutánna azon módokat és módosításokat is a' mennyire tehetségemben volt, előadtam, mellyek Britanniában a' ló állapotját olly magasságra vitték, most azt adom elő: ott a' ló által való nyereség miképpen lehető.

Nyerhet egy jó ló tulajdonosa a' most említett 40 királyi és más Uraságok 's Községek Jutalmaibul esztendőnként többet; nyerhet különös, vagy elegyes fogadások, ugy ivadék fogadások által is, mellyek előre olly csikókra tétetnek, kik nem csak hogy nem élnek még, de még az anyjok méhében sincsenek; nyerhet pénzért való hágatás, nyerhet a' lóháton való vadászat által. A' Continensen lévő tenyésztőknek ezen hat Lehetőség, a' ló által való nyereségre nézve nincs meg; az ő nyereségek kirekesztőleg csak a' pusztá eladásra, vagy cserére szorítatik.

Vizsgáljuk a' dolgot rendszerént:

A' királyi és más Jutalmakért való futtatás szabadságáért, mellyel kiki bátran élhet, a' birtokos csak egy kevés pénzt tartozik letenni; 's így, az a' ki csak egyszer nyertes, 1000 forintot pengőben tesz zsebébe; az pedig a' ki nem nyertes, nem is veszjt sokat, mert a' lovának a' pályára való beállításáért egy pár forint letételével minden mástul mentt. Általában véve pedig nincs annál jobb gazdaságbeli tárgy, mint a' melly által nyerni sokat lehet, veszteni pedig csak keveset. Ennek következtében a' pályán sokan próbálják-meg esztendőről esztendőre áthatatosan szerencséjeket. Sajnosan soha nem veszhetnek, - gyakorta pedig lovok, ha nem legelső is, azért még is nagy becsü - nyereségek pedig némelykor jutalmas, és minden kisded káraikat, mellyeket lassan lassan és észrevehetetlenül vallottak, egyszerre helyre üti. Éppen illy formán van Britanniában a' hizlalás felerkentése végett a' dolog összeszerkeztetve. A' legkövérebb szarvas marhára hasonlóképpen több helyeken 100 's 100 font Sterling van kitéve jutalmul. És minden hizlaló azt reménylén, hogy ő lessz nyertes, esztendőről esztendőre mindég hizlal - ha valóban nem nyertes is, hanem mivel reményl nyertes lenni; a' Publicum pedig egy illy kis erőműv által, ha így szabad mondanom, melly egynehány 100 font Sterlingbe telik, némelykor több száz nagyon zsiros marha husából felettébb jó izüen vendégeskedik.

De illyen jutalmak elnyerésével közönségesen most már csak a' kevesebb becsü vagy szegényebb emberek lovai szoktak bajlódni. A' nagyon jó ló tulajdonosa egy pár 100 font Sterlingért most immár nem vesződik, mert sokkal nagyobb summákra van kilátása és reménysége 's ha futtat is, azt vagy csak mellékesen teszi, hogy még azon pénzt is elvigye; vagy talán azért, hogy más fogadásokra már többé szert nem tehet; de az nem fő célja. Illy jutalmak kitétele bizonyos időhöz és bizonyos helyhez van kötve. 'S így megtörténik, hogy egy nagyon híres ló egyik pályahelyről a' másikra utazván, olyan helyre jut, a' hol éppen akkor ezen jutalmakbul egy ki vagyon téve, 's már hogy idejét hijába ne töltsé, szalad, vagy azt szaladás nélkül is elnyeri; mert megesik az sokszor, hogy valamely lónak híre 's elsősege annyira megesmertetett, hogy az ellen senki nem áll ki, és így csak azzal győzedelmes, hogy magát bemutatja. Találkoznak továbbá olly lovak is, mellyeknek tulajdonságaik - sebességek vagy tartósságok - olly kis titokban vannak már a' közönség előtt, hogy tulajdonosaik többé nem reménylhetik őket jó sikerrel a' pályagyepre vinni 's ennek következtében a' hágáson kívül, mellyre azonban még nem akarják őket fordítani, egyéb hasznót nem hajthatnak, mint illy kitett jutalmakért szaladni. Ezeknek utazásaikat tehát úgy intézik, hogy vélek mindég egy két nappal előbb érkezzenek oda, a' hol éppen jutalmak vannak kitéve.

K ü l ö n ö s F o g a d á s o k által már nagyobb nyereség származhatik, de ezen mód veszedelmes, mert az ember éppen annyit veszthet, a' mennyit nyerhet. Itt már minden a' combinatiotul 's szerencsétül, de legtöbbsnyire azon módtul függ, hogy lovát kiki micsoda feltételek alatt állítja a' pályagyepre. Ha nekünk, természetesen igen tartós és erős lovunk volna, melly nagy terhet könnyen bír, de nem igen sebes; azon kellene iparkodnunk, hogy olly feltétel alatt vigyük őtet a' pályagyepre 'hogy a' lovasok nehezek a' pályakör pedig hosszú legyen'. Ha valaki, igen sebes, de nem nagyon győző és nem erős lovával, illy feltételek alatt, ellenünk kiállana, bizonyosan meggyőznénk. Ha pedig tartós lovával valaki ráállana, hogy nagyon sebes, de nem igen erős 's tartós lovunkkal, könnyü gyermekekkel a' lovak hátán, három, négy száz ölnyi távolságra ellene kiálljunk; azon is bizonyosan diadalmaskodnánk. Ennél fogva kiki a' lóva tulajdonságait legnagyobb titokban tartani törekszik; ha azok már tudva vannak; nem lehet a' lovat többé jó reménységgel vagy hihető sikerrel más ellen kiállítani. Azért Angliában rendes pályahelyen soha nem is látjuk azt, hogy valamely ló a' többbit, vagy ha csak eggyel futna, a' másik lovat egy, két, vagy három lóhosszával messzebb hagyná hátra a' nyerőhelynél; vagy ha tenné, bizonyosan a' lovast még a' kis gyermekek is kinevetnék, mert maga bizonyította volna be, hogy minden ész és hideg vér nélkül szelesen

vitte végbe dolgát. Bizonyos hogy én lovamat egy olly ló ellen nem futtatnám többé; melly már egyszer az enyimet, a' nyerőhelynél ezer lépéssel előzte-meg; de ha csak egy vagy két lépéssel haladta-meg, akkor talán szerencsémét még egyszer próbálnám 's pénzemet még egyszer elveszteném.

Mennyire fér pedig össze ezen fogás az igazsággal és erkölcsiséggel? arra csak azt mondhatjuk: egyik kártyás se mutatja-meg a' másinak kártyájit: egy hadi Vezér se küldi meg a' másinak a' csata planumát 's a' t. Az a' ki versent futásba elegyedik, tudja-meg előbb, mert tudnia kell, az abban lévő száz meg száz fortélyokat, fogásokat, avagy nevezetes pénzért ne fogadjon; valamint annak, a' ki a' Dunába, fürdés végett, a' folyó közepén ugrik be, uszni kell tudni 's mind azon örvényekbül magát kiszabadíthatni is, mellyek annak folytában előfordulnak, vagy pedig maga körül mindég egy csónakot tartani; a' mit, közbenvetőleg, a' legjobb uszónak is minden szívességgel tanácslok, mivel csak egyetlen egyszer fulhat vízbe az ember. A' józan eszü pedig fogadásban, vagy kártyán nem kockáztatja értékének nagy részét.

Az esztelenség és ügyesség között huzott határt kiki láthatja, olly világos. De azon határ, melly a' fortélyoskodás és ügyesség között van, vagy inkább, melly a' megcsalás, és azon előre látó 's megfontolt elintézés között vigyázgat, mellyel minden becsületes ember élhet, - olly kényes Valami, - olly Homály, hogy egy vagy más oldalrul könnyen csorbulást kap.

A' mi pedig a' fogadásokat áltáljában illeti, azokrul kiakarom vélekedésemet egyenesen mondani. A' fogadásokhoz való kedv egy nemzetben több hasznot mint kárt okoz. Némelly magános személyben olly kicsapongó magasságra fajzik-el nem tagadom, hogy az által, ő 's tán felesége 's gyermekei nem csak károsodnak, de egészen szerencsétlenekké és koldusokká lesznek. De viszont mennyit nem nyer a' Köztársaság azon elterjedett hajlandóság által! A' ki nem valamelly ő előtte, egészen bizonyos dologban fogad-fel, a' mi csalás volna, 's ellenben nem olly dologban melly legkisebb combinációra sincs építve, a' mi nem más mint vak szerencse játék: az minden lehetőségeket, és hihetőségeket egy és más oldalrul fog megfontolni, és a' szerént fogadni a' mint azok ön belátása szerént, magokat kifejtették 's előmutatták. Ha valaki tudománnya és esze ereje által valami tárgynak hihető sikerét előre kiszámlálgatta, a' dolog jó kimenetelére fogadni fog 's viszont: és minden successusa, a' szerencsén kívül, csak ön maga elmebéli erejétől függ. Már mi ennek a' következése? hogy azon személy, a' kiben a' fogadás indulatossága már jól felbuzdult, az esetek okát, és a' következesek folyamatját, vizsgálni kezdi, mindent összehasonlít, és sokakrul erőltetéssel eszmélkedik. Ha már most ezerekben ezen vizsgáló, ezen összehasonlító, ezen erőltetéssel eszmélkedő szenvedelem, több életforgásokon apárul fiúra átment - melly iszonyuan emeli-fel az a' nemzet köz értelmességét! Ha valaki nem vaktában, hanem ezen most röviden előadott módon - mindeneket átgondolván - fogad, tegyük fel, egy 2 esztendő csikóra, a' ki éppen legel, egy más csikó ellen, a' ki hasonlóképpen legel, melly nagy ló-esmerőnek kell lennie, mennyit kellett neki e' tárgy körül vizsgálgódni 's gondolkodni. Ha valaki fogad hogy valamelly bizonyos utat, lóháton, kocsin, gyalog vagy hajón, ennyi 's ennyi idő alatt végbe visz, mennyi előre bocsátott megfontolásra, előbbi próbatételek Összehasonlítására, mennyi elmebéli gyakorlásra van szüksége. Ha valaki jó vagy rossz időre fogad - ha azt vaktában nem teszi - mennyi észrevételeket kellett nekie már esztendők által gondosan tenni 's a' t. A' fogadásra való kedv által az Egész nyer, csak némelly magánosok vesztenek. 'S azért ugy látszik, igazam volt mondani, hogy az több hasznot hajt mint kárt okoz; mert minden társaságnak főtálpköve az, hogy mindég a' kisebb rész szenvedjen, ha az által a' nagyobbak boldogsága eszközöltetik, vagy legalább jólléte nevelkedik. A' katona is életét, mellyet Hazájának oda engede, csatában azért veszti, és ezen tán legsúlyosabb terhet azért viszi, hogy polgártársai nyugodalomban 's bátorságban a' Haza javaival csendesen élhessenek.

Az Elegyes - Fogadások által a' nyereségnek lehetősége felette nagy, a' veszedelem pedig igen kicsiny; azért legközségesebbek is. Ezekben husz, harmincz 's több vagy tán kevesebb ló is összeáll 's mindegyiknek tulajdonosa husz husz, száz száz, sőt két vagy több száz fontban is felfogad a' lovára - úgy mint megegyeztek. Ha husz ló állott-ki a' gyepre, ötven ötven fontnak letételével a' nyertes ezer font Sterlinget nyer, azok kik nem nyertesek pedig ötven és ötven fontot veszajtenek. Így a' nyertes jutalmas nyereségre tesz szert, a' nem nyertesek pedig nem felettébb sajnos veszteséket vallanak. Illy Elegyes - Futtatásokban csak egy nyerhet, a' többi mind veszajt; de mind a' mellett megint uj és uj Elegyes-Futtatások állanak össze 's nem azért, mert mindegyik fog nyerni; hanem azért, mert mindegyik nyerhet. Illy futásoknál fogva az Angol Lótenyésztő egyetlen egy ló nevelése által mind azon kárait és veszteségeit, mellyeket egész élete folytában szenvedett, egyszerre kipótolhatja 's még azon felül nyeresége is maradhat. Ezen az uton Herczeg G. ki nagy sommákat különös fogadásokon, a' mint hallám, soha nem szokott kockáztatni, a' mult esztendőben tiz, tizenkét ezer font Sterlinget nyert esztendőnként.

A' ló futására a' tehernek nagy befolyása van. Hogy egy mázsával több vagy kevesebb tereh a' ló hátán különbséget tesz, azt kiki megengedi; mert a' dolog szembe ötlík; de hogy egy font is különbséget tegyen, azt nem mindegyik fogja megengedni; mert a' lónak mozgulásaiban szembetűnő változást nem okoz. Azonban azok, kik mind ezeket számos esztendőig száz és száz esetekben próbálgatták, megvannak arrul győződve, hogy a' legkisebb tereh is valamelly kis különbséget csak tesz, és pedig annál többet, mennél messzebbre fut a' ló. Egy mázsát husz lépésnyire elvinni könnyebb, mint fél mázsát két ezer lépésnyire; 's könnyebb ezen utólsót végbe vinni, mint huszonöt fontal husz magyar mértföldet haladni. A' derekabb ló a' gyengébbnél, egy pár ezer lépésnyi távolságra, tán egy fél mázsával is többet vehet hátára 's még is győzhet; midőn éppen azon derekabb ló tiz ezer lépés messzeségre csak huszonöt fontai vévén több terhet magára, a' gyengébbtől meggyőzettetnék. A' terehsúlya a' lónak minden vágásával nehezedik.

A' külön külön időkori és nembéli lovakra való elosztása és elrendelése a' terheknek, számtalan próbatételek után ma már olly igazságos arányba jött, hogy egy három esztendő kancza csikó egy hét esztendő ménlóval egyszerre léphet a' pályára, és a' terheknek valami bizonyos elosztása által sem egyiknek, sem másiknak nincs semmiben kedvezve, hanem az győz, a' ki sebesebb vagy tartósabb.

Az Ivadékok Fogadások pedig mellyek előre olly csikókra tétetnek, kik nem csak hogy életben még nincsenek, de még az annyok méhében sem fogantattak; a' szorgalmatos, ügyes és szerencsés tenyésztőknek a' legnagyobb nyereségre nyujtanak lehetőséget, midőn egyszerismind a' jobb és tökéletesebb lovaknak tenyésztését leghathatósabbban eszközlik.

Megvallom: hogy elejinten, midőn illyes furcsa manipulatiokrul, millyenek Angliában nagy számmal találtatnak, hallottam, sok jó Esmerőseimmel együtt így kiáltám-el magamat 'Az Istennek de nagy bolondjai azok az Angolok!, - idővel 's vizsgálat után pedig elpirultam, látván, hogy én vagyok inkább nevetséges, és nem azok, a' kik olly Intézeteket hoztak divatba, mellyeket én nem érthettem; de a' mellyek tapasztalás által kimutatták nagy hasznokat, és az emberi észnek legnagyobb becsületére válnak.

Vizsgáljuk-meg ezen szép találmány összeszerkeztetését 's következeit annak érdeme szerint - és kivált azért - mert tán semmi sincs, a' miben Angliában az utazók közönségesen annyira megütköznének, mint éppen ezen szokásban; nincs tán semmi, mellynek nagy hasznát olly kevésbé látnák által, melly még is a' lótenyésztésre nézve egy a' legszebb elmebéli szülemények közül 's melly olly együgyű és természetes sarkalaton áll, hogy azt egy közép-szerű ész is egyszerre átláthatja.

Világosítsuk ezt példa által. Gyakorta számosabb birtokosok, mezei gazdák 's tenyésztők - vásárok, lakodalmak, gyűlések vagy egyéb más foglalatosságok 's időtöltések végett egybe gyűlvén, kiki, a' kinek kedve van, meddő kanczája nevét egy papirosra felírja 's annak várható csikájára, ki ezen aláírás napjátul tán négy vagy öt esztendő után fog csak futni, egy bizonyos sommát tesz-fel, mellyet egyszersmind feljegyezz, de ki nem fizet. Ha teszem, ezen aláírás October 1-sőjén 1828 történnék és hatvan kancza irattatnék alá - mellyeket, jól vigyázzunk, már többé azután mások által felváltani nem volna szabad - 's minden kancza ivadékjára száz száz font Sterling tétetnék-ki; ha továbbá ki volna kötve az is, hogy a' leendő csikóknak 1833-ban Május 1-sőjén bizonyos egy helyre ki kell állaniok, azon birtokos pedig, a' ki csikáját ki nem akarná, vagy ki nem tudná állítani, a' feltett pénznek felét akkor mint bánatot lefizetni tartozzék. - Mi volna a' dolognak Összeköttetése és későbbi következése? hogy a' ki nem gondolatlan írná oda nevét, mintha a' fizetésre való nap, mivel csak négy vagy öt esztendő múlva kell fizetni, soha fel nem derülne; az bizonyosan legderékabb kanczáját jegyezné-fel. A' veszteség lehetősége csak ötven font volna; a' nyereség lehetősége pedig - ha a' feljegyzett leendő Lovaknak csak harmad része állana is ki, a' többi pedig bánatot fizetne - négy ezer fontot tenne. Körül nézne most minden Birtokos, hogy ugyan mellyik Ménló volna legakalmatosabb kanczájához 's egynek és másnak nemzetségi és testi tulajdonságaira tekintene. A' legolcsóbb, a' legközelebb való Csődör, már megszűnnék a' legjobb lenni; már az összehasonlításra, megfontolásra, szorgalomra szükség támadna. A' gond és iparkodás pedig szép hasznót arathatna. Az ügyesebb és szerencséesebb 40 ezer forintot pengőben huzhat-bé, midőn csak öt száz forintot koczkáztat; az ügyetlenebbek 's szerentsétlenebbek pedig csak öt 's öt száz forintot veszhetnek! Már nem világos e, melly szép következéseket szülhet illy módosítás!

De ez a' dolognak még legcsekélyebb haszna. Azon Birtokos bánatot fizet, a' ki csikáját meghatározott napra ki nem állítja. Így, ha már a' mi nevünk a' papiroson volna, fizetni tartoznánk; ha kanczánk meddőn maradna fizetni; ha Vemhét elvetette volna, fizetni; ha a' Csikó lábát törte, vagy a' futásra alkalmas nem volna, fizetni; egy szóval, ha lovunk a' pályagyepre bizonyos napon, bizonyos órára ki nem állana, fizetni tartoznánk.

Sokan, tudom, mind ezen feltételeken fennakadnának 's a' dolgot - életekben véletlen születések által mindég csak elsőséget esmervén - nem kedvelnék. Nem is tagadható, hogy mind ezen szoros feltételek a' természeti szabadsággal némünémüképpen megütköznek, mert sok azt mondhatná 's mondaná is 'miért fizessek én ötszáz forintot, ha csikóm nem lessz, vagy ha megdöglök, vagy lábát töri, nyomorék 's nem arravaló lessz'. De a' társaságbéli szabadsággal, melly az emberiség javát leghathatósabban előmozdítja 's minden Nemesnek, Igaznak, Szépnek 's minden polgári Szerentsének kútfeje, igen igen megegyez. Mi azon 59 Birtokosnak többel nem tartoznánk, mint ők minékünk tartoznának. A' nyereség egyikhez olly közel jár, mint a' másikhöz; a' veszteség mindegyiket egy formán érdekli 's minden S i k e r vagy S i k e r e t l e n s é g, a' több vagy kevesebb ügyességtől, szorgalomtól, és résszerént a' szerencsétől is függ. Azon van tehát kiki, hogy ő vonja a' szerencsét - találós esze 's álhatatos szorgalmatossága által - a' maga házához. Ha 'a' kancza meddőn marad, fizetni tartozunk; micsoda vigyázattal kell tehát a' hágatásban bánni 's azon iparkodni, hogy a' kancza foganzon; hány kancza szokott pedig a' cselédnek szorgalmatlansága és restsége miatt meddőn maradni! Ha 'a' kancza csikáját idő előtt elveti, vagy holtan hozza a' világra, fizetni kell; melly gond, melly felvigyázat van illy kancza körül! Ha 'a' csikó lábát töri, inát szakítja, fizetni kell; melly természetes vele való bánás kívántatik-meg! Ha 'serdülő lovunk gyenge, gyáva marad 's jó reménységgel pályára ki nem állhat, ismét fizetni kell; melly jó 's célarányos nevelést kell tehát annak adnunk!

Angliában semmi sem mozdította olly annyira előre a' jó lovak tenyésztését, mint a' leg-nemesebb és legjobb pároknak ezen kiválasztása; semmi nem vitte annyira azt a' figyelmet,

mellynél fogva egy Országban sem találhatik kevesebb meddő kancza mint ott, semmi sem változtatta szinte vérré az angol Lovászokban, és Ménesmesterekben azon szorgalmat, melyet ők a' kanczákra és csikókra fordítanak. Tudják és értik ők mind ezen Intézeteket, és ők, ha Urok két, három vagy négy ezer fontot nyer, nevezetes jutalmat várhatnak, - megint egy példája 'a' lehet ő és reménylhető nyereség erejének!' Nincs is Ország, hol a' csikókban kevesebb kár esnék 's nincs, a' hol olly derekakká neveltetnének mint Anglia. 'S pedig nem kényes tartás által; mert a' kényes kanczának kényesen nevelt fia bizony nem diadalmaskodik azokon a' csikókon, melyek erős anyáknak keményen nevelt származatjaik, - úgy mint azon kényes Urfi, kit hogy valami meg ne ártson neki, még a' szellőtől is oltalmaznak, ollyan gyerek ellen boldogulni soha nem fog, a' kiben a' természet viszontagsági a' testnek és léleknek kifejtődéseit szinte megvívásra kihívták.

Egy illyen aláírás következésében az Ország ötven lóval lett gazdagabb, - azt tévén-fel, hogy 60 kancza 50 csikót vemhezett - mellynek Létele, nem a' vak Véletlen nem a' tunya tenyésztők tudatlan szorgalmatlansága által eszközöltetett, hanem 60 iparkodó tenyésztőnek esze, tudománya 's tapasztalása Egybefoglalatja által!

És mi az a' hatvan kancza, azon számtalan kanczákhöz képest, melyek illy formán esztendőnként Angliában feljegyeztetnek, és melyeknek fajzatjai ezer meg ezer embereknek lelki tehetségei szerint fogantatnak 's neveltetnek!

Ha az Olvasó ezen röviden Előadattakra visszatekint, tán velem egyet fog érteni, hogy illy fogadások által, a' tenyésztők minden iparkodásai szünet nélkül ébren tartatnak 's hogy a' Köztársaság jobb 's jobb lovak nevelése által legtetemesebben nyer.

Vannak számtalanok, kik ezen intézetet, vagy inkább ezen szokást egy 'Lotteriához' hasonlítják 's azért azt, valamint ezt kárhoztatják. De én ezen hasonlítást nem tartom helyesnek. A' Lotteriában való nyereség egyedül csak a' véletlen sorstul függ, ott a' gondatlannak, restnek, ostobának, éppen annyi lehetősége van, mint a' gondosnak, szorgalmasnak 's ügyesnek. A' lótenyésztésben 's nevelésben pedig ugyan csak senki nem fogja mondani: hogy az mindegy, akár értsen valaki a' dologhoz, akár nem; akár nézzen a' lovai után, akár nem; akár lássa mindég hajnal hasadását, akár rávirradjon minden nap. 'S azért én ezen Találmányt, a' tudomány, tapasztalás 's szorgalom Jutalmának hívni bátorodom!

A' pénzért való hágatásból, végtére nagyon nevezetes nyereség válhat. Ha valamely csikó a' többiek között megkülönbözteti magát, mingyárt tudakolják 'ki volt Nemzője?' 's kiki azzal kívánja párosítani kanczáját. A' Ménló Tulajdonosa pedig a' Csődörbért tüstént olly arányba emeli-fel, mellyben lovát megkívánják 's keresik; úgy mint mi valaha Tokai borainkat igen drágán adtuk Lengyel szomszédjainknak, - mert nagyon keresték; most pedig olcsón is oda adnánk, - csak bár keresnék is. Vágynak példák, hogy egy kancza meghágásáért ötven sőt száz fontot is fizettek, és így, minekutánna egy csődör esztendőnként ötven kanczát könnyen gyümölcsözővé tehet, Urának sok ezereket hozhat-be minden esztendőben. Most a' jó csődörök száma Angliában nagyobbra nevedett, és így a' Ménbér valamivel alább szállott, úgy, hogy most az öt, tiz, tizenöt, husz, harmincz fontba kerül, és így egy jó Magló 500, 1000, 's több fontot hoz bé gazdájának esztendőnként.

Ez a' pénzért való hágatás mind a' két résznek hasznos. Az, a' kinek, teszem husz kanczája van csak ménesében, négy 's több ménlovat is tarthat a' tőkepénzének kamatlan kitétele nélkül; a' csődöröket kanczájához alkalmaztathatja 's így ez által is nyertes; mert bizonyos az, hogy nem minden csődör minden kanczához alkalmas, bár mi derék legyen is egyébbaránt. Azon négy csődörre esztendőnként 200 kanczát vemhesíthet meg, és így 180 csikó maradhatna el, ha pénzért nem hágatna.

A' másik rész pedig, akármilyen nagynak láttassék is lenni azon Ménbér első tekintetre, mellyet az a' hágatásért fizet, még többet nyer. Az a' legjobb csödört szinte magáévá teszi, és avval talán egy kanczája után jobb és sokkal becsesebb csikót nevel, mint annak tulajdonosa, a' kinek tán 40 kanczája van. A' fizető Fél, egy garast sem költ a' csödör megvásárlására, az az ő kárára meg nem dögölhetik, ő annak tartására sem istálót nem épít, sem zabot nem vesz, sem embert nem tart 's a' t. És ha mind ezeket olly szoros számba vesszük, a' mint azt a' gazdaságnak más ágainak tenni kelletik, azt fogjuk találni; hogy azoknak, kiknek felettébb sok kanczáik nincsenek, gazdaságosabb s' jutalmasabb egyegy bizonyos sommát hágatásért fizetni; mint egy vagy több ménlovat tartani.

Ha azon hajlandóság 's szokás 'p é n z é r t h á g a t n i' már egyszer jól elterjedett, annak az előbb Említettek felül még egy sokkal nagyobb haszna is van. Minden jó Ménló végtére oda kerül 's ott akad-meg, a' hol illy szokás fennáll; mert minden portéka végtére oda kerekedik, a' hol legérzékenyebben megkívánják 's legjobban megfizetik. Ha teszem, ma vinne valaki Hazánkon keresztül olly Ménlovat, mellynek nagy becsét egy vélekedéssel mindnyájon megesmernénk, mi történnék, ha tulajdonosa nagyon drágára tartaná? hogy azt a' Kormány vagy az Ország tehetősebb Birtokossai megvásárlanák, vagy talán a' mi hihetősebb nem; 's a' csödör, mellyet csudáltunk és lovainkra nézve felettébb hasznosnak lenni megesmertünk, az Országbul megént kivitetnék hogy más Hazát gazdagítson. Hát ha még száz felettébb jó, de igen drága ménló jönne honni földünkre, megvennénk e 's meg is tudnánk e venni mind? Nem hiszem. 'S nálunk így áll a' dolog ma! De ha ezer- meg ezerben ezen most említett kedv 's hajlandóság már felébredve lenne, és most többen mint az előtt, a' világos számadásokat inkább szeretnék, mint a' homályosokat, és látnák, hogy sokszor éppen olly hasznos és néha jobb - csödört nem tartani, hanem a' hágatásért egy egy bizonyos sommát fizetni, - akkor végtére az következnek, hogy viszont sok gazdaember, bizonyos számot tarthatván arra, hogy ménlovának több más sárló kanczáknál is lessz keresete; jóllehet eddig egy, két ezer forint papirosnál soha nem adott többet egy ménlóért, tán két ezer aranyat és többet is adna, mert csak tiz, tiz arany Csödörbér is négy esztendő alatt tökepénzét visszatérítené; azoknak lefolyta után pedig, minden bevétel, mint tiszta nyereség az erszényében maradna. Ha pedig sok olly ember volna, a' ki nevezetes sommát, jó lóért kész volna adni, ne kételkedjünk, a' világ legjobb lovai lassanként hozzánk ballagnának. Jönnének rosszak is minden kétségen kívül, de azok a' tulajdonosaikra száradnának; mert csak tőlünk függene azokat meg-, vagy meg nem vásárolni.

Vannak Angliában még más módok is, mellyeknél fogva lovak által nevezetes sommát lehet nyerni, melly nyereség a' Continensen általjában hasonlóképpen kimarad: úgy mint a' vadász-lovak által, mellyeknek ára két, három sőt némelykor négy száz fontot is fellül halad 's a' t.

Angliában ezen most előszámlált külömbféle Lehetőség - 'l ó á l t a l j u t a l m a s a n n y e r h e t n i' - minden lakosokra elterjedvén, az Ország legtávolabb lévő ereibe szivárkodott, 's a' gazdaságba, kereskedésbe 's mindennapi élet szükségének 's gyönyörűségeinek haszonvételébe olly életet olly elevenséget hozott; hogy ott egy részről a' jobb 's több lovaknak érzékeny megkívánása által; más részről pedig ezen kívánságnak megfelelni való iparkodás és törekedés által, ma annyi felesleges ló neveltetik; hogy ott a' lovakkal való külkereskedés csudálatos magasságra jött. Angliában! a' hol a' föld 's annak terméke olly felelte becses; a' hol a' munka 's felvigyázat olly drága; a' hol az adó olly külömbféle és olly számos! -

Minden, a' ki valamelly czélra igen megfelelő lovat kíván -, azt Angliában keresi; és azt minden feltételekre, egyet se vévén ki a' tökéletességhez legközelítőbbleg csak ott is találhatja. És még sincs egy Nemzet lóbéli intézete 's lova ellen annyi előítélet, mint az Angoloké ellen 's kíváltképpen a' mi Hazánkban. Sokat fontolgattam ennek okát 's úgy gondolom alkalmasint ki is találtam. Először nagyon kevés Magyar volt Angliában, és azon kevés közül is nem mindenik forgolódott lovak körül. Nem is lehet tagadni azt, hogy bajos dolog ott sok utmutatásra

szert tenni; mert nem szívesen 's nem minden embert eresztenek az Angolok istállóikba 's méneseik közé; - nékiek erre jó és sok okaik vannak. Továbbá az angol ló jósága ellen azért is kikelnek sokan, hogy Valenciennes ostromlásakor a' Cs. K. Austriai lovasság az Angol lovassággal sokszor egy táborban lévén, az akkori Angol lovasság ügyetlenségét, és alábbvalóságát szemmel látták, tapasztalták, mely első behatás sokakban máig napig is fenmaradott.

Igaz, hogy azon időben az Angol lovasság nem volt helyes karban. A' lovak jók voltak ugyan, azt nem is tagadja senki; de nem tudtak rajtok ülni, és reájok semmi vigyázat nem volt. Az Angolok legnagyobb ereje nem a' Szárazon, hanem a' Tengeren alapodik, és kivált akkor nem fordítottak ők annyi figyelmet a' lovasságra, mint későbbben; akkor még zablájok sem volt, és tüzes erős lovaikat csak csikó zablán lovagolták; a' rend és fenyíték pedig olly tág vala, hogy a' közlegénység éjjel nappal részeg lévén, legrendetlenebbül abrakolta lovát, és ritkán vagy tán soha sem vakarta.

Azonban lehet e egy pár rendetlen Ezered állapotjárul egy egész Ország lótenyésztésére valamely igazságos ítéletet hozni? Ki nem tudja, hogy a' mely Ezered kötelességének ma általjában meg nem felelhet; ugyan az esztendő forgása után éppen azon emberekkel és lovakkal, minden ellenséggel szembe szállhat, - csak Ezeredese legyen arra való ember. A' ki most látta az angol lovasságot, megfogja vallani, hogy az Európában a' legjobbak közé való.

De sokan azt állítják: 'az Angol lónak termete, erőssége, tartóssága ellen nincs semmi kifogás; hanem kényes, a' jó tartást nagyon megkivánja, hideget, fáradságot 's a' t. ki nem állja 's azért nem nekünk való'. Bizonyos, hogy az Angol Ló megkivánja a' felvigyázást, kivált ha kényére meleg istállóban tartottuk 's az által téliszőre növést megakadályoztattuk, azután pedig egyszerre hideg istállóba vagy táborba vittük. Tudok valakit, a' ki illy elkényesedett állapotban lévő vékony szőrű lovait egy előre nem látható és hirtelen indulás alkalmával, az idő minden sanyaruságainak egyszerre tette-ki márul holnapra. Mind megbetegedett, és egy meg is döglött. Volt akkor elég lárma az Angol Ló ellen. A' többi lovainak semmi bajok se lett, de ezeket előbb senki olly figyelemmel nem tisztogatta, kefélt, takargatta, mint amazokat; hanem régtől fogva hideg istállóban állottak, és nem szalmán mint amazok, nem is bepólyázva, mint azok; azért egészen medve szőrűek is voltak. És mind ezekután még is csudálták, hogy az Angol lovak megbetegedtek; a' többiek pedig nem; és a' betegségre való hajlandóságokat fajtájokban 's nem az említett előre járt tartásokban keresték!

Tapasztalásom szerint nincs veszedelmesebb az Angol lóra nézve, mintha tőle minden kénye szerint való élés egyszerre elfogattatik; kivált midőn egész életében, vagy legalább nagy idő óta ahoz szokott: de hogy azt lassan lassan éppen olly kemény életre lehet szoktatni mint mást, tagadhatatlan. Valamint a' Szerecseny utoljára nálunk télen éppen olly könnyen ellakik, mint más ember. De más lovakkal is, nem éppen így van e a' dolog? Fogadok, hogy egy kozák lovat, melyet az apja jégen nemzett, az anyja pedig havon csikózott, ugy elkényesztetek egy pár esztendő alatt, hogy a' Canicula közepén is kólikát kap, mihelyt hajnal előtt takaró nélkül jártatom.

Hát a' napkeleti ló jobban kiállja e a' hideget, és sanyaruságot? Voltam napkeleti Országokban is, és láttam, hogy bizony azoknak is kell meleg, és rólok való gondoskodás, mint minden élő állatnak. De hát mire való volna is egyébbre azon nagy Török csótár 's czafrang, mely nélkül a' keleti ló soha nem jár; mint annak testét az idő sanyarusága ellen mindegyben óvni.

Mind ezekhez még az is járul, hogy az Angolok a' Continenszt némelykor olly dögökkel öntik-el, melyeknek általjában legkisebb becsek sincs, és még is a' Tudatlanok által - mintha Angliában rossz ló nem is lehetne - drágán megfizettetnek. Azon kicsapott B r á k - l o v a k után, melyek egy olly iszonyu nagy ménesben, a' mellyen egész Anglia, természetes, hogy találtnak, lehet e igazságos ítéletet a' hátra maradott ménesnek, rossz, közepszerű, meg-lehetős vagy jó állapotjárul hozni?

Hát a' Dánok, a' Nápolyiak; a' Spanyolok 's a' t. a' kik ellen koránt sincs annyi Előelfoglalás és Ellenezés mint az Angolok iránt, ugyan mit mutattak? mi nagy csudákat tettek? 'S mire van tapasztalások, tudományok és eszközlések állítva? -

Végtére ha Anglia credituma usurpált lenne is, az Ország gyarapodására, még is mindegy volna már most - elég lévén, ha a' Világnak nagyobb része azt hiszi, hogy azon hitelt 's bizodalmat megérdemli. Meglehet az is, hogy Anglia lótenyésztése lefelé megyén már, mint azt sokan erősítik; én nem tudom, felmegyen e, a' legmagasabb ormon áll e, lemegyen e; de éppen olly bajosnak lenni tartom 's talán egy kis elbizottságnak is, azt most eldönteni akarni; mint Róma növéstét vagy estét Scipio idejében kimondani nehéz lett volna. Hanem mind ez, a' dologra nézve mit tesz? Egy kereskedő boltja régi iparkodása, becsületes ára 's jó friss portékái által olly creditumba jön sokszor, hogy még számos esztendőig oda tolakodik a' Sokaság, bár szomszédja jobb és olcsóbb javakkal szolgálni már régolta készen áll. De illy az egész világ által elesmert hitelt 's bizodalmat, mint a' millyennel Anglia méltán büszkélkedhetik, ingyen nyerni nem lehet. Annak megérdemléseért 's az abbul háramló haszonért, már előbb kellett fárodogni, vagy most kellett munkálkodni. Valamint egy világ félté Hadi-vezér, ki már számos csatákat szerencsés kimenetellel vitt, végtére csak a' jelenlétele 's régi híre által győz; midőn egy uj 's esmeretlen Vezérnek, minden körülnézésre, megfontolásra és bátorságra van szüksége, hogy ellenségén diadalmaskodhassék. Legyen tehát Angliának lótenyésztése áradásban, legyen apadásban, mi nem fogjuk azt okoskodásaink által hátráltatni; hogy onnan esztendőnként igen számos ló ki ne vándoroljon 's oda esztendőnként temérdek pénz ne találja folyását. Éljen tehát most Britannia megelégedve! és gyönyörködjék régi szorgalmáért, régi fáradozásáért, kívánom! valamint lelkemnek semmi sem édesebb, mint mikor látom, hogy a' Szántóvető-Ember száz és száz gondjainak és álhatatos, békességes türesének édes gyümölcseivel, a' mezei Csend ártatlan környülményeiben, bátorságban, távul minden izetlenségektől élhet, gyarapodhat, és békében folytathatja élete napjait.

Mi pedig, minekelőtte megvetnénk 's gunyolnánk, a' mihez nem igen értünk, vizsgálódjunk inkább 's fontolgassunk. Alkalmaztassunk mindent környülállásainkhoz, Hazánkhoz. Ha némelly tárgyakban igen nagy megelőzést tapasztalunk, azért el ne csüggedjünk. Az eltökélt Akarat, 's kivált az Álhatatosság, ezen legritkább Erény, mindent lehetővé tesz, minden czélt elér, minden akadályokon diadalmaskodik. Az állandó erős akarat a' tenger szélvészai között Ujvilágot keres-fel; a' hegyekre Folyásokat visz, megvasalt Utakon hordja a' Haza Feleslegét a' Tengerek öblébe, 's a' Tamesis mély feneke alatt készit szároz bátorságos Átmenőt. De az irigység még kevesebbé homorítsa tekintetünket, hanem felderült homlokkal, nemes és menyei vetelkedés tisztán lobogó Lángjával lépünk a' Pályára!

Valamint az Angol, az Arabslovat jobbítá 's nagyobbítá; ugy az Angol Lovat jobbítsuk 's mozgásaiba több kerekseget hozunk mi. Mennyire feljül haladta a' Tanítvány sokszor Mesterét, ha ott kezdé mesterségét, hol a' másik végzé 's így szinte két élet tapasztalásait 's gyakorlását tevé Sajátjává! Mi lelt Raphael Perugini Ecsetjén; - mi Epaminondas, Fülöp udvarában! Honni szőlő tőkénk valaha honnan hozattak? 's nem sokkal jobb 's nemesebb bort teremnek e most nálunk, mint azon émelgő márcizü és szurokkal - hogy el ne romoljon - készült bor, mellyet a' szerencsétlen Görög - egykor mély tiszteletre méltó, most - elmúlt Hazájában, a' vándorlónak nyujt? 'S birkáink nincsenek e, Kormányunk ön szép példája után, álhatatos jó munkálkodásaink által, már ma olly karban, hogy a' külföldi kereskedő nem Szegoviában keresi többé a' finom gyapjut, hanem az Ürményi, Óvári, Nagy-Magyari, Tallosi 's Derekegyházi Majorokban! És nem előre láthatjuk e, hogy ezen tárgy - mert ezerek forgatják fejekben, és már jól megpendült - még bizonyosan olly tökéletességre fog kifejtődni, hogy időjárával a' Spanyol gazda, a' ki Hazájában még mindég a' régi bánásmód, és régi Systemák keskeny köre közt vesződik, nem tehetne jobbat 's czélarányosabbat, mint Magyar Országban sok nemzések által legnagyobb nemességre hozott - 'S p a n y o l B i r k á k'

által, vad természet útján maradt nyáját jobbítani 's nemesíteni. Így esztendőnként számos ménlovak mennek Indiába, hogy ott a' keleti fajon jobbitanak. Mi vitte pedig Anglia lótenyésztését olly gazdag gyümölcsözésre? A' nyilvános Haszon e, vagy a' haszon Lehetősége?

A' mennyire Britanniát esmerem, megvagyok arrul egészen győződve, hogy - ha valaki egy gazdátul a' másikhoz, egy tenyésztőtül a' másikhoz menne 's minden méneseiket bejárván, mindenhol a' lónevelésnek tiszta hasznát 's kárát feljegyezné - a' kiadás fősommája igen igen felül haladná a' bevétel fősommáját. 'De hát vallyon miért nevelnek lovat' azt kérdezhetné valaki. Egy példa mint *Eclips*, ki Urának 40 ezer fontot hozott; olly példák mint *Smolensko*, *Phantom*, *Rubens*, *Mameluk* 's a' t. kik temérdek 's nekünk, a' pénz szűkében, alig hihető Sommákat nyertek, bár mi ritkák legyenek is; még is elegendők a' közönségben azon '*Szessz*' azon '*Én nem tudom mit*' fentartani, hogy a' dolog éppen úgy menjen, mint ha mindenik, a' ki csak lóra tekintene is, egy forintal többet találna zsebében.

Én azt tapasztaltam, hogy mindenütt játszanak az emberek *Hazard-Játékot*, a' hol játszó Bank vagyon 's pedig nem az ingerli őket a' játszásra, mert ott bizonyosan nyerni fognak, hanem az, hogy nyerhetnek. Már ha csak egy illy Bankhoz volna is hasonlítható az Angol lótenyésztés, a' dolog már akkor is - mert az által a' lónevelése mozgásba jönne - követésre méltó lenne. De a' lótenyésztés Angliában nem valamelly vak Szerencsejáték, mint a' koczka - mellyben az álmos 's nem egészen józan tán többet nyer, mint más - ha igaz, hogy a' Szerencse az aluvó gyermek felett lebeg, és a' boros embert veszedelemtül megmenti; hanem valami solidus, bár talán unalmasabb játék - mint teszem a' *Whist*, mellyet a' világ legtekinteteseb 's legkomorabb Urai szoktak játszani, és mellyben végtére nem az marad nyertes a' ki legszerencsésebb, hanem a' ki legjobban érti a' játékot 's legjobban vigyáz. - És lehet e mondani, hogy az, a' ki jobban 's figyelmesebben játszik, a' többieket azért megcsalja, vagy helytelen módokkal él?

Angliában a' nyereség a' fő Cél; a' lovak tenyésztése, azoknak jobb 's tökéletesebb nevelése, a' futtatások, fogadások, a' pénzért való hágatás 's a' t. pedig csak azon célra vezető Eszközök. Minden magános ember az elért célnak következése - 'a' jutalmas nyereség' által gyarapodik 's boldogul; midőn a' Közönség 's az egész Polgáritársaság az említett eszközök által - mellyeket céljának elérése miatt minden magános ember használ - a' jó és számos lovak kiállítása által t. i. tapasztalja az Országnak gazdagulását 's erejét legmagasabb pontra emelkedni. Kiki, a' kinek tetszik, önként 's szabadon veszi ezen terhet magára 's azért könnyű teher; bár mindegyik ollyan volna, mert lónevelésre senki nem kényszerítetik; és azon tul egészen szegényeket soha nem is érdekelhet; mert a' ki lovat nevel 's tart, annak legalább valami kis tehetségének csakugyan kelletik lenni.

Előladván általjában 's rövideden mind azt, a' miben Britanniának előbbeni és mostani lóállapota gyökereztetik; azon ponton állok most, mellyről szeretném szembe tűnően az Olvasónak kijelelni, hogy a' mondottaknak reánk való Alkalmaztatását miképpen kellene vélekedésem szerint eszközölni.

Éppen olly czélarányatlan és káros volna Magyar Országon egy merő Angol Gazdaságot folytatni, mint Angliában egy tiszta Magyar Gazdaságot üzni. Mindegyik Országban a' tökéletességhez legközelebb járó gazdaság módjának nagyon különbözönek kell lenni; 's lehetetlen, hogy valamelly magyar Puszta egy angol *Farm*-hoz igen hasonló legyen, ha t. i. nem szemfényvesztésre, hiuságra, hanem tiszta nyereségre tart számot a' Gazda. Valamelly Pusztán minden zöld, eleven 's mozgó lehet; pálinkaházak olajütő Machinak 's a' t. nagy számban 's legnagyobb tökéletességben lehetnek; a' gyapju mázsája 300 ezüst forintot érhet;

az egész, a' sokaságot legnagyobb álmélkodásra és bámulásra gerjesztheti; 's mind a' mellett talán a' gazdaság magában még sem ér semmit; mert meglehet, hogy a' tiszta Jövedelmek Sommája a' Kiadások Sommáját semmivel, vagy csak nagyon kicsinnyel haladja felül. Egy vas Ut, ámbár azon egy gyenge ló 180 mázsát is elhuzhat, még sem ér semmit, és el is bomlik, ha tisztán kevesebb kamatot hoz-be ötnél, hatnál; azon vas Ut pedig sokat ér és fenn is marad, mellyen egy erős ló ha mingyárt csak ötven mázsát huzhat is, de hat, hét kamatnál bizonyosan 's állandósan többet ad. Itt fekszik a' dolog Veleje!

Igy a' lónevelés dolgában is, hogy ha az nem gyönyörűségre és időtöltésre, hanem haszonra és nyereségre van felállítva. Bizonyosan másképp kell a' dolgot forgatni Angliában, mint Magyar Országban; valamint ezen utolsónak is külömb külömb részeiben, más és más fajta lovakat kell nevelni, más és más Systema szerint kell előmenni.

Szükséges most ezek következtetésében, hogy a' helyhezet, nemzeti lélek, és más külömbféle körülállások tekinteténél jőzan megfontolása után mind azt előmutassam; a' mit a' mostani időhez képest cselekednünk kellene: hogy Magyar Hazánkban a' lótenyésztés új életet nyerjen; és hogy rövid idő alatt minden célnak tökéletesen megfelelő jó lovakkal bővelkedjünk, és idővel Külföldre is számos lovakkal jutalmas kereskedést üzhessünk.

Nem fogom már ezentúl mind azon rugókat, kerekeket 's lánczokat 's a' t. mellyek 'az angol lótenyésztés erőművét alkotják' mindég az ő Országokban keresni; hanem azokat majd Hazánkhoz alkalmaztatva, majd más Nemzetek hibáira fordítva, majd pedig valamelly gazdaságbeli tárgyal összehasonlítva szándékozom Olvasómmal közleni.

A' Tárgy szövevényesebb, mint elejintem magam hittem volna, engedelmet kérek tehát, ha azt - a' mit szoros tudománybeli mód szerint kellett volna elrendelnem - rapsodia formán adom elő.

Hogy pedig mind azt olly világosságra hozhassam, mint csak csekély tehetségemben van, 'A' Lónak a' Futtatáshoz való Elkészítéséről és a' Versenyezésről 's nem külömben 'A' Tenyésztésnek néhány Fővonásairól' akarok némelly általános értekezéseket előre bocsátani.

A' L Ó N A K **A' FUTTATÁSHOZ VALÓ ELKÉSZÍTÉSÉRÜL,** **ÉS A' VERSENEZÉSÉRÜL.**

Az állatnak physikai organisatioja ritkán, vagy csak pillantatokig van egészen tökéletes Egybenhangzásban. A' test létele vagy sthenikus vagy asthenikus - mindenkor az egyikre vagy másira inkább hajlandó - és a' természet, melly az állati alkotmány rendes munkálódásait szünet nélkül előmozdítani törekedik, mindég küszködik ezek közül egyike ellen. Ha a' Sthenia vagy az Asthenia hatalmat nyer, és a' természet többé nem elegendő erős, minden részek között fentartani 's eszközölni azon Egybenhangzást, melly a' tökéletes Jóllel 's Egészség, akkor a' test megbetegszik és az Orvos olly szereket nyújt, mellyek a' természetet felsegítik, hogy az a' nyavalán megint diadalmaskodhassék. Ha a' természet a' győzésre már elégtelen, a' legjobb Orvosiszer sem használ többé, és az egész alkotmány gyuladás által, vagy erőfogyatkozás miatt összerogy.

A' lehető legnagyobb Egészség és Betegség közt száz és száz csak nem észrevehetetlen lépcső van.

Hogy pedig egy állat testi tehetségeit - annak lehető legnagyobb erejében használhassuk - elkerülhetetlenül szükséges - hogy azokat az elérhető legmagosabb lépcsőre emeljük. Ezt eszközölni 's p. o. egy lovat egy bizonyos napra 's órára olly állapotba hozni, hogy az éppen akkor, mikor a' pályára kiáll - az egészség és erő lehető legmagasabb pontját elérte legyen, teszi az **E l k é s z í t é s M e s t e r s é g é t**.

A' **K é s z í t ő** nagyobb vagy kisebb tudományja 's ügyessége, több vagy kevesebb tapasztalása és belátása 's tán szerencséje is határozzák-el ezen mesterség körét, és annak tökéletesebb vagy tökéletlenebb űzését. A' legtökéletesebb készítő azt eszközölné, hogy a' Ló physikai alkotmányában minden belső munkálódások és mozgások a' lehető legnagyobb megegyezéssel történjenek-meg: hogy benne minden részek magok között legnagyobb aránysulyban legyenek, és hogy az éppen akkor, mikor szaladnia kell, érje-el az ő individualis tökéletessége 'Akmejét'.

A' lovat egy kevésbé jobb karba hozni, azt némünémüképpen a' futáshoz és más haszonvételekhez szoktatni, ahoz minden Kocsis, minden Lovász érthet; - az nem nagy mesterség, de azt arra a' pontra emelni, mellynél magasabbra mechanica organizatiojánál fogva már nem juthat, ahoz őszhaju tapasztalás és a' természetbe mély belátás szükséges.

Kiki tudja, hogy lova jobban, és tovább megyen őszkor, ha már nyaratszaka rendes mozgásban volt, mint hosszú tél után, ha sokáig hevert. Kiki tapasztalja, hogy lova erősebb és tartósabb ha már jó időtül fogva bőséges zabbal élt, 's módosan vették hasznát, mintha azt csak ma hoznák ki a' fűből, a' hol hónapokig legelt 's nem dolgozott. Ugy kiki észre vehette, hogy éppen azon ló egyszer serényebb másszor tunyább, és hogy tehetsége is változik - valamint az emberben a' kedv - ámbátor valamelly szembetűnő betegség jelét nem mutatja.

Igy a' közönséges életben, a' mindennapi haszonvétel, a' szokásban lévő gond, és utánnalátás által elegendőképpen elkészíthetjük lovainkat átaljános foglalatosságaink 's gyönyörűségeinkre: - mire is volna szükséges és mi nagy hasznót hajtana átaljában, ha gondosabb Elkészítés által - egy órányi kocszásunkat egy minutával, vagy egész napi utazásunkat egy fertály orával rövidíthetnénk is, kivált ha meggondoljuk, hogy esztendei rendes, és tudományos Elkészítések tán több pénzünkbe kerülne, mint ígás lovaink megszerzése.

De a' pályagyepen - a' hol fél, de század rész secunda is elegendő; hogy a' ló diadalmas vagy meggyőzött - nyertes vagy vesztes legyen - már más a' kérdés, már más a' feladás! Illy célra a' lovat, minden Tudománnyal, minden Rendel kell elkészítenünk, hogy ha azt hijába, és ok nélkül nem akarjuk nyargalni; sőt annak inkább azt a' lehetőséget engedni, hogy tökéletesebb lételének hasznát vehesse.

A' legjobb és legnemesebb ló olly állapotban lehet, hogy azt egy igen közepszerű is meggyőzheti. Én egy hitvány paraszt lóra fogadok mingyárt, - ha az mindég mozgásban van 's madárhusu - egy igen nemes keleti ménló ellen, melly kanczákat hág 's azért egy kicsinyt kövérre van hizlalva, nem is igen járják. De nem volna e esztelenség sőt kegyetlenség illy nemes állatot olly állapotban a' pályára léptetni, mellyben neki legkisebb hihetősége, de még lehetősége sincs az ő vetélkedő társán diadalmaskodni!

És azért meg sem is foghatom, egy gondolkodó ember, hogy hozhatná az éppen el nem készült lovát a' pályára. Ha valaki pénzben fogad, és lovát a' futáshoz annyira, a' mennyire lehet, előre el nem készíti - az a' pénzét vagy kidobja, vagy elajándékozza. De ha csak mulatságért futtatná is az éppen el nem készült lovát, még akkor sem cselekednék helyesen, mert Szegénynek legkisebb lehetőséget sem engedne, magát jó 's derekasnak mutatni. És ugyan mi jó mulatság volna a' fűbül, vagy ménesbül csak éppen most kifogott - bár mi jó és nemes, de erőtlen, és bádjadts csikót minden meggondolás nélkül zaklatni?

Én legalább ilyenekben nem gyönyörködhetném, és csikaimnak, mellyeket minden gondal nevelgetek - azt a' Lehetőséget, hogy minden természeti tehetségeiket 's a' szerencse ajándékait is legnagyobb mértékben használhassék - mindég fentartani, kötelességemnek vélem.

Hogy is türhetném azt, ha Szegényeket - olly gyengén, és tehetetlenül mint azok együgyűen felseledültek - a' pályakörén sarkantyuzni, és ütni, lehelletekbül egészen kifogni 's olly lovak által meggyőzettetni látnám; mellyeketők, ha rendesen előre a' futáshoz lettek volna szoktatva, igen könnyen kifuthatnának.

Ha egy Spanyol Colonista, rabszolgáját, kinek jeles testbéli tehetségei vannak, arra kényszerítené, hogy az bilincselt lábbal - árkokat szökjék, nagyokat 's sebesekeket lépjen - - miként vélekednénk róla? Mit gondolnánk azon Vezérről, ki derék Bajnokait tompa és romlott fegyverrel, - az Ellenségnek közepébe vezetné.

Vagyon egy igazságérzés, egy kötelesség, melly bennünket az állatokhoz éppen ugy köt valamint az emberekhez.

Az erősebb karba való hozás, az a' cél, mellyet az elkészítésben elérni kell.

Már ezen tárgyban csak az Angoloknak van tapasztalások. Eztők ezer meg ezer próbák által Századok lefolyta után tették magokévá. Nem nevetséges e azért, ha ollyan, a' ki systema szerint való Elkészítésről alig hallott csak beszélni is, hibákat, természet ellen való módokat, előítéletes szokásokat akar feltalálni 's vet szemekre ollyanoknak, a' kik effélékben megöszültek?

Tagadni mindazáltal nem lehet, hogy az Elkészítésben sok hijáavalóság, sok szemfényvesztés is fordul némelly helyeken elő, de azok 'Figurája, csak a' gyáva szokott lenni, a' ki minden más horogba is kap, akár melly Szerencsebajnok vetné is ki neki. Az egészséges eszű ember - a' ki egyiknek azért nem hisz többet, mert külföldi az öltözete 's hajában tán hajpor van - másiknak pedig azért nem kevesebbet, mert szürben jár 's fésű tartja zsíros haját: - a' ki nem arra ügyel, hogy ki mondja, hanem hogy ki, mit mond - az könnyen de igen nagyon könnyen kifogja mindég találni, mi igaz, - mi nem. Ő vagy maga fog próbálni, vagy azok tanácsával élni, a' kik próbáltak. Jól tudja, mi a' legszebb és legjózanabb Theoria, a' régi Praxishoz hasonlítva? Egy Lóorvos, a' ki a' lólábának minden idegeit annyira esmeri, hogy

azokrul egy hétig is beszélhetne, de még lovat nem patkolt, nem fogja e inkább megnyilazni lovát, mint az a' falusi kovács, a' ki ezereket vasalt már, ámbár azt sem tudja, mi az ideg.

Egy Készítő vagy Gyakorló, angolul 'T r a i n e r' - kinek nagy híre, és hetven esztendő korában nagy tapasztalása volt - nékem egykor azt mondá: hogy a' lónak, melly a' szaladáshoz jól el vagyon készítve, olyannak kell lenni, mint egy muzsikabeli hangeggyezetnek, mellyben egy bal hang sincs. Én ezen magyarázatot nagyon helyesnek találtam. Ő az által azt akarta mondani, hogy sem az igen kinyugodott, sem az igen kifárosztott ló nem jó a' gyepre, - a' ló se kövér ne legyen, mert ugy a' sok hus, és zsírral megtölt tüdeje a' szaladásban könnyen hátráltatja - de igen sován se, mert akkor megeshetnék, hogy gyomra, és inai gyengülhetnének.

Megtörténik sokszor, hogy négy angol mértföldnyi a' futás, és hogy valamelly ló csak fél fővel marad hátra 's veszejt. Már ha ezen igen csekély hátra maradásnak, melly által egyik Fél talán Vagyonának nevezetes részét veszti, - szinte egy magyar mértföld távolságra! - mathematice megkelletett esni - az az: hogy semmi mód által az a' ló, azt az egy arasznyi hosszát, olly nagy utban, éppen azon idő alatt nem hagyhatta hátra; akkor bizonyosan mind az, a' ki a' lovat készítette, mind pedig a' ki lovagolta, jól értették dolgokat; az elsőben nagy tudományt 's tapasztalást, a' másokban ritka testi erőt 's csendes vért mutat.

Lássuk már miképpen lehet valamelly lovat illyen egyező hangu aránysulyba hozni, a' hol ollyatén kis elmaradás, vagy csak egy pár linea messzeség ezereket a' zsebbe hozhat, vagy abbul ezereket kivihet.

Ha a' lóban, mellyet elkészíteni akarunk, semmi organika hiba, semmi elhatározott betegség nincs: mindenek előtt annak fajtáját, ideje korát, lábait és gyomrát kell tekintenünk.

Ezeknek minémüése és miben volta határozza-el a' ló gyakorlásában 's elkészítésében azon számtalan Á r n y é k o z á s o k a t, mellyeket az ügyes és eszes készítőnek, az ő eszközlésében mindég szemei előtt kell tartani.

Van sok rendszabás ugyan, hogy miképpen kellessék az elkészítendő lóval bánni, de a' kivételek olly számosak, hogy azoknak hasznát venni, sok gyakorlás nélkül csak bajosan lehet.

Azt mindazáltal csak nem bizonyosan, és mint valamelly fő regulát lehet állítani: hogy laxans Szerek, néha Érvágások 's többszöri Izzasztások nélkül a' lovat tökéletesen a' futásra elkészíteni nem lehet.

De próbáljuk-meg a' dolgot - és ne hogy több különösségek által, mellyek minden lónak sajátjai, a' dolgot zavarodásba hozzuk, tegyünk fel valamelly egyes esetet 's válasszunk egy tellyesvérü három esztendő csikót, mellynek lábai alkalmasint jók, de gyomra kényes, és fogjunk annak elkészítéséhez.

Hol és hogyan neveltetett? Istállóban, mezőn, pusztá fűvön 's száraz szalmán, vagy elégséges zabon? Nagy e, erős e már időkorára, vagy még hátra van a' növése? alkotmánya millyen, tömött e, nyulánk e? Nemzetsége Ágazatjában - vagy hogy világosabban mondjam, a' Familiájában nincs e valamelly közönséges elrejtett gyengeség, vagy valamelly különösség és kikülömböztető tulajdonság? 's a' t. Hány megfontolásra és kitalálásra való kérdés 's csak egy esetben! Ha a' ló vén, már hágott, vagy nem tellyesvérü 's a' t. hány modificatiók fordulnak még akkor elő! Ha csikónk sanyarun élt 's hitvány, és azon felül kényes természetü, már sokkal több idő kell elkészítésére. Azzal kell most kezdenünk, hogy lassan lassan jobb husba és erőbe jöjjön: azt pedig a' fő regula szerint, mellynek, el ne felejtjük, számos kivételei vannak, másképp nem eszközölhetjük: mint sok és rendes mozgás, legjobb eledel, lehető leg-

nagyobb tisztaság, és olykori hastágító Szerek által. Ebben az utolsóban talán megütközik az Olvasó?

A' mindennapi tapasztaláson alapított rendszabás arra oktat: hogy a' Fühus, a' lóban nem alkalmas a' szaladásra, hanem csak a' Zabhus: és Zabhus is pedig csak olyan, melly jó zab és sok 's rendes mozgás által támadott.

Csikónkat tehát ki kell vetkeztetnünk a' fühusbul, hogy rá tömöttebb zabhust ruházzunk, és hogy lehet azt másképp eszközölnünk, mint Tágító-Szerek, lassu Páralás és Izzasztások által.

De a' Tágítószernek, még más haszna is van, és arra egyébben is van szükség.

Az Elkészítésben lévő ló annyit lép, annyit vágat, annak olly jó eledeleket nyujtanak 's olly mennyiségben, azt olly szorgalommal tisztítják és dajkálják, annak mozgásai, és nyugtai olly rendesen folynak, hogy az a' felette nagy erő 's egészség miatt a' gyuladásra igen hajlandó: a' legkisebb belső Elvétés, a' legveszedelmesebb tüdő, máj, vagy velő gyuladását hozza maga után, mellynek következései annál nagyobbak és szaporábbak, mennél közelebb van a' ló az erő 's egészség azon tökéletessége pontjához, mellyre azt emelni, a' Készítőnek legohajtottabb szándéka, és minden törekedése - a' legcsekélyebb külső ütés pedig szörnyü dagadásokat okoz egy olly testben, mellynek ha már közel van a' pálya napja a' személyesített 'Stheniának' kellene lenni. Már illy környülállásokban nem jó és nem czélarányos e - egy kis Hűsítőszer - tán egy kis Érvágás is?

A' mi csikónk tehát már egy két dosis Tágítót bevett, mellyet minden körülnézéssel kellett neki adnunk, mert ő a' mint feltettük, nagyon kényes. Most vágatásait már jobban, számosabban és sebesebben kezdi végbe vinni; és az ügyes Lovas gyerek csendes móddal ötet lassan vágatásaiba a' legegyenlőbb aránysulyba hozza, ne hogy jobbra 's balra düledezzen, és az által vágását rövidítse.

Lábai most tán dagadnak, gyomra nem igen emészt, tán kifárosztottuk. Itt szükséges az eloszlató az erősítő Szer és egy kis nyugvás.

Most már csikónk naponként erősödik, - csak vágatásaiban nem igen halad, lélekezete nem engedi. Azért most izzasztanunk kell. A' mi pedig az izzasztást illeti, magam is megvallom, hogy csudálkoztam, midőn legelőször 2-3 esztendő csikót sok pokróczal megrakva láttam egy magyar mértföldet vágatva átfutni 's úgy izzadni, hogy a' víz róla csak csurgott, lehelletét pedig úgy elveszteni, hogy alig tudta, honnét szívja szaporábban a' levegőt.

Azonban akár melly nagyon megütődtem is, midőn ezt legelőször láttam, azért még is most egyebet nem mondhatok, hanem, hogy ez is czélarányos és szükséges. - Ezen bánásmód által a' ló tüdején, valamelly erőszak esik, melly azért szükséges, hogy a' tüdő táguljon, magában sok levegőt tarthasson, és mind azt a' zsírt kihajtsa melly ott összegyűlni szokott.

A' Theoriában e' dolog azon Talpigazságra van állítva, mellyet már fennebb érdekltettem, hogy t. i. a' természet kívánságainknak, ha azt valamelly gyakorlás, és bizonyos bánásmód által néki tudtára adjuk, engedni szokott; - a' Praxisban pedig a' mindennapi tapasztalásra épült, melly azt nyilvánosan erősíti, hogy izzasztások nélkül a' lovat sebes futó állapotba hozni nem lehet.

Csikónknak ezen izzasztás, bár mi kizaklatottnak látszott is szegényke lenni, nem ártott egy cseppet is, mert már több három hónapnál, hogy arra elkészítgetjük: nem is nyargaltattuk ötet sebesen, hanem a' némünémüése szerint. Csikónknak szeme inkább fénylőbb lett, tüdeje tágult, minden testi munkálódásai benne legrendesebben folynak, és az egészség jele minden mozdulásaiban inkább 's inkább észrevehető.

Mi most minden állhatatossággal, és szorgalommal folytatjuk hosszabb ideig vágatásait, és nagyobb nagyobb mértékben eszközöljük izzasztásait.

‘S ime, végtére felderült azon reggel, hogy csikónknak megvívni kell! De mit viszünk a pályára? nem többé egy gyenge, gyáva csikót - hanem egy erőtül, és egészségtül pezsgő lovat, mellynek szőre mint a tükör, szeme mint a villám, inai mint az aczél - ‘s melly repülve győz. -

Én tán nagyon könnyen tettem csikónkat diadalmassá, mert azt vettük-fel, hogy kényesecske: - olyant pedig illendően a pályára hozni, bizony nem tréfa - azért engedelmet is kérek.

Állítsunk most egy más csikót az Elkészítésre. Legyen annak igen jó gyomra, melly a fát is megemésztene, legyen jó vastag tömött teste, de lábai vékonyak és gyengék. Már ezzel hogy fogunk boldogulni? Ha Tágítószert nem adunk egy huzomban, úgy meghízik mint a göboly, mert izzasztani rossz lábai miatt nem igen merjük: ha pedig mindig hasát tágítjuk, végtére elrontjuk a gyomrát, ‘s így a többi részei is gyengülnek. Bizonyos pedig, hogy caeteris paribus ‘a’ jobb gyomor győz a’ gyepen’.

Illy lovat becsületesen a gyepre vinni, ne hogy a Készítő tudatlanságáért ‘s gondatlanságáért vádoltassék, igen nehéz.

Hát a vén lóval hogy fogunk bánni: és egy olyannal, melly ha a futásnapját előre érzi, többet már nem eszik? Mit cselekszünk avval, melly a pályaköréből mindig félre tér ‘s kitör? ‘s a’ t.

Ezekről még sokat tudnék mondani, de a tárgy nem érdemli, hogy egészen kimerítsük ‘s azért berekesztőleg csak azt kérdelem még, mind ezekben van e valami Előítélet, valami Előlelfoglalás, valami Szemfényvesztés? Én a lónak a pályára való elkészítését egy felhuzott hurhoz hasonlítom, melly annál magasabb ‘s tisztább hangot ad, mennél jobban huzzák - de egyszerre elpattanik, ha a természeti tartósságán túl vonatik. ‘S így minden esetre a lassu és hosszas Elkészítés tanácsosabb, így a lassu és hosszas mozdulások bátorságosabbak, - ámbár azokat is némünémüképpen azon pályakörökhöz kell alkalmaztatni, mellyeknek átfutásokra a lovak készítetnek, mert hosszabb vagy csak rövid pályagyepre vitetendő lovak különböző módon gyakoroltatnak.

Sokan, a kik mind ezeket szemeikkel látták és kezeikkel tapogatták ‘s azért a dolgot nem tagadhatják, azon észrevételt szokták tenni ‘hogy ezen bánásmód a lovak életének előbb utóbb nagyon ártalmas’.

Erre csak azt felelem, hogy egy Országban sem vénülnek-meg a csödörök ‘s kanczák olly igen, mint Angliában, és egy Országban sincs több példa, olly sok ménlónak annyi Csikó Nemzéséről ‘s olly sok kanczának annyi Csikó Elléséről. Tudnivaló pedig, hogy minden híres Versenző, és nagy sommákért hágó lovak, már 2-3 esztendő korokban a szaladáshoz elkészítve voltak, és 3-4 esztendő korokban már szaladtak is; mert hágatásra nézve, mint az Angol mondja ‘a’ próbálatlan Ménlónak nincs nagy becse’ t. i. olyannak, kinek sem maga tetteiről, sem Szármoztajairól semmi bizonyos, és ötlet ajánló, tudva nem volna.

Legtöbben pedig, a kik az Elkészítésről csak annyit tudnak, a mennyit ezek ereje elérhet, mert semmi tapasztalások nem volt - de a dologról még is ítélni akarnak - azt állítják, hogy a Versenfutás, de kivált azon Manipulatiók, mellyek azt megelőzik, igen kegyetlenek ‘s a’ t.

Nem tagadom, hogy a lónak sorsa nem irigylésre méltó; de ha valamelly állat Létele, a mi képzeletünk szerint türethető: az minden bizonnyal legfőképpen a versfutó Lóé. Melly szorgalom van vele, melly dajkálás, melly anyai gond fiatal korában! Az elkészítés minden tudománya csak annak ereje ‘s egészsége legnagyobb magasságra való vitelére czéloz felserdülő idejében; ‘s mi is eszközölhetné más az állat szerencsáját, ha nem a testi munkálódásainak

Eggyezőhangja 's annak Érzése. Igaz, hogy nehéz azon pillantat mikor a' gyepen, derék 's hatalmas Ellenkezővel kell néki megvívni, hasítja sebes vágatásban a' levegőt, akarna még - de nem tud már - 's oldaláról a' vér csurog; - de milly rövid ezen időköz 's melly ritkán adja elő magát, midőn mindennapi állapotja csupa nyugalom, kényelem 's kedvezés. De a' versenyt futó Lónak többi Pajtásai, szerencsésebbek é? Jobb dolga van annak, melly a' mély vágásban ganét hord; vagy annak, melly a' postán rossz utban ezer meg ezer ütést kap; vagy annak a' szegény kanczának, melly vemhesen visz forspontba 'akárkit' - hogy egy huszas borraival nyerjen gazdájának; vagy a' szegény katona lónak, melly nyolcz napi 'Mindennel' avas, turós hátán hasig áll a' sárban 's holnapokig csak le se fekszik 's a' t. Az a' szív, melly könnyen lágyul, mikor arra ok nincs, talán akkor keménykedik, mikor lágynak lenni nemes volna. Nincs nevetségesebb, mint egy kemény bátorságot lehellő Bajnokot látni - Társaságban, ki lágy érzékeny szívet mutat - csatában. Nincs szánakozásra méltóbb annál, ki jó 's törzsökös Hazafit képez a' külföldön, honni köntösében jár 's a' t. oda haza pedig az által szándékozik tapasztalásainak 's nagyobb cultura- 's civilizatiojának próbáit bebizonyítani; hogy anyanyelvét elfelejté, tán beszélni szégyenli, vagy el nem bírja, hogy azt soha nem is tudta. Melly nagyon megütköznék, ha valamelly Angol angolul nem tudna; ugyan hihetnénk e, hogy egy Spanyol spanyolul nem beszél; hogy csudálnánk azon Francziát, ki francziául nem értene. Csak minálunk látjuk mind ezeket természetesnek; mintha már születésünktől fogva megszoktuk volna a' seregélyek 's más madarak szózatjai 's csevegései utánzását.

Most egy két szót a' F u t t a t á s M e s t e r s é g é r ű l .

Sokan azt gondolják, hogy a' pályafutás így megy végbe: össze áll három lovas, teszem A. B. C. lovakon, egy egyenes utra; a' Biró jelt ad, és mind a' három, mintha pistolybul lőnék-ki, elindul, neki ereszti a' zablát 's ostorral és sarkantyúval teljes erejéből dolgozik. Már pedig a' dolgot nem illy szelesen és minden megfontolás nélkül kell végbe vinni; hanem minden lóval, az ő természete, ereje 's más különösségeihez képest, másképp kell bánni.

Jóféle versfutó lovak közt némelyik nagyon szapora, de nem igen tartós; másik pedig igen tartós, de éppen nem szapora. Nagyon ritka van olyan, a' ki igen tartós és nagyon szapora is volna egyszermind, és közönségesen csak egyben vagy másban jelesebb.

Némelyiknek körme lágy, de idege jó, és puha gyepen hosszat vág, midőn száraz kemény földön vágásait kényesen rövidíti; másinak körme szívós, de idege gyengétske: ez kemény uton tán repül, midőn süllyedő mély düllőn, alig halad.

Van olyan, melly félénk 's bokros; ha számos Nézők előtt viszik a' pályára, és ha ott Elegyesfutáshoz áll, minden bátorságát elveszti, izzad 's erejéből már idő előtt kifogy; van olyan, melly semmire nem ügyel, olly rest, hogy szinte még futáskor is szunnyadozik 's mindég lelkesíteni kell, ha pedig igen szorítják, egyszerre megáll, vagy a' pályakörön kitör.

A' lovak tulajdonságai és különösségeiben illy Á r n y é k o z á s o k számtalanok. És egy lóval, egy bizonyos távolságot a' lehető legnagyobb sebességgel átfutni, csak úgy lehet: ha a' Lovas minden tudományát, mesterségét 's fortélyait, annak legkisebb különösségeihez 's egész természetéhez alkalmaztatja.

Erről okoskodni 's eszmélkedni könnyebb, ha az ember gyalog jár 's félóra ideje van a' combinatiokra; - akkor kiki jól feltalálhatja, hogy ezt vagy amazt a' lovat miként kellene lovagolni és futtatni; de azt egy két minuta alatt, keményszájú, tán rossz lábu, és laza Lovon a' tökéletességhez legközelítőbb módon végbe vinni, úgy hogy az a' pályakörén igen kicsiny vagy semmi hosszat el ne veszejtsen; arra születve kell lenni az embernek 's magát benne gyermekségétől gyakorolni. Egy olly Lovasnak igen fürge ésszel kell birni, hogy kevés pillantat alatt sokat és sokfélét gondolhasson; éles szemmel, hogy távolról mindent meg-

lásson; hideg vérrel, hogy mindeneket nyugalommal megfontolhasson; és erős testi alkotással, hogy a' lovat hatalma alatt tarthassa.

Világosítsuk a' dolgot példa által: és tegyük fel, hogy az A ló igen tartós, de nem szapora; a' B ló pedig nagyon szapora de nem igen tartós.

Hogy kell már most ezt a' két lovat, ha egymás ellen a' pályára lépnek, jól megülni és úgy vezetni, hogy mindegyiknek, az ő magános minémüése szerint a' legnagyobb lehetősége legyen a' másikat meggyőzni? Mellesleg, szükségesnek tartom érinteni, hogy a' két Rész soha nem tudja minden bizonyossággal egyik a' másiknak lova tulajdonságait, hanem csak minden a' gondolomra, megyen. Az A lovon ülőnek természetesen sebtibe kell kiindulni helyéből, a' B lovon ülőnek pedig hátra maradni. Az A lónak győző hihetősége abban fekszik, hogy sebes futást az indulótul kezdve végig tartván, a' B lónak lelkét kivegye; a' B lónak győző hihetősége pedig abban áll, ha erejét az utolsó pillantatig fenntartani igyekszik, úgy hogy a' nyerő Oszlopnál az A ló eleibe szökhessék. Ha az A ló lovassa lassan indul, lassan vágat, és tán az Ellenfelére vár, akkor már hibáz, mert a' B ló, ha van még lélekzete, majd majd kifutja, ha közel lesz a' célhoz; és így hibázna azon lovas, a' ki a' B lóval előmene 's lova sebes-ségét idő előtt már maga 'kivenné'.

Némellykor mind a' két versenező Ló nagyon tartós, de egyik se szapora. Illy esetben természet szerint mind a' két Lovas mingyárt helyből úgy hajtja lovát, a' mint lehet, hogy egyik a' másik lelkét kivegye.

De némellykor az is megesik, hogy mind a' két Fél nagyon szapora, de egyik se tartós. Már most mind a' két Lovas hátul akar maradni, és így megtörténik sokszor, hogy az egész pálya hosszát lépve, ügetve, és lassan vágatva járkák végig, és csak utoljára futtatnak.

Ha én sebes, de nem tartós lovat, valaki más lova ellen, mellyet nem esmerek, gyepre vinném; lovasomnak azt mondanám hogy csak maradjon hátra. Ha Ellenkezőm lova nem olly sebes, mint az enyim, bár mi tartós volna is, és lovassa azt gondolná, hogy az enyimet, mert hátra van, már kifutotta 's tán együgyűen rávárakoznék, minden bizonnyal az én lovam győzne, mert még jó erőben jövén a' nyerő ponthoz, ellenkezőjét, melly tán sokkal tartósabb mint ő, utoljára kifutná. Ha pedig lovat tartósnak, de nem igen sebesnek esmerem, azt úgy lovagoltatnám, hogy Lovasom az ellenfélnek lelkét iparkodják kivenni 's őtet az indulótul végig úgy vigye, a' mint csak lehet.

Ebből az következik, hogy minden l ó v a g y s e b e s s é g e v a g y t a r t ó s s á g a á l t a l g y ő z h e t.

De azon Uraság, kinek lovai ellen kiállok, az is fog minden bizonnyal lovasának utmutatást adni. És így, mint mondám, megesik sokszor hogy a' futás az indulótul végig olly sebesen megy mint a' lovak csak győzhetik; és viszont némellykor olly lassan, hogy a' lovak alig hogy meg nem állanak. Az első esetben mind a' két Rész maga lovát vélte tartósabbnak; a' másikban pedig mind a' két Rész a' magáét tartotta sebesebbnek, és a' szerint adta-ki a' parantsolatot.

Ez a' Versenezésnek legtávolabbrul való, és legáltaljánosabb Rajzolatja, ezek Fővonásai; Módosítások számtalanok vannak. És ritkán van olly futtatás, ha az valamelyes mesterséggel és tudománnyal vitetik végbe, mellyben valami különösség nem adná elől magát.

Én több könyvekben és hirdetésekben mint nagy figyelemre méltó dolgot láttam előladni, hogy ez, vagy az a' Ló mennyi idő alatt haladta végig a' Pályakört; de szemeimmel is láttam Francia és más Országokban sokakat, kik nagy figyelemmel nézték az órájokat, hogy mennyi minuta és secunda alatt futotta ez és ez a' Ló, ezt és ezt a' távolságot keresztül, nagy szorgalommal vizsgálták, hogy minden vágatásban hány és hány ölet haladott. Mind ez bár mi

mulatságos lehessen is, mely csekély hasznót hajt, és mely igen tökéletlen mértéket ad, a' Ló sebessége 's tartóssága kitapogatására, gondolom, a' mondottakból bőven kitetszik; mert természetesen az említett okokból gyakran megtörténik, midőn két tanult Lovas egymással versenez, hogy két igen híres ló, valamely pályakört tizenöt minutum alatt fut által, melyet két igen középserű ló öt minutum alatt igen könnyen átfuthat.

Nem felejtsem el soha, mely nagy mulatságra szolgált néhány esztendő előtt egy Külföldi egy angol pályázó helyen. Ő a' lovak sebességét az óra szerint mérte, és így sokszor a' nagyon szaporákat lassuknak, és viszont a' lassukat szaporáknak tartotta, és bizonyosan úgy is irta be könyvébe. Nincs nevetségesebb a' világon, mint tapasztalásban megöszült Emberek közt valamely theoretikus Okoskodót látni.

Igy van a' vágatás hossza kimérése is. Némelly ló szörnyű hosszat vág, és azért sokan azt gondolják, hogy a' rövidebb vágókat mind könnyen meggyőzi. De a' sebesség és szaporaság nem csak a' lónak a' földre való kiterjedéséből, hanem egyszersmind minden részeinek összehuzásából is áll. Mit ér, ha valamely ló nagyon hosszúra terjed, de magát sebesen ismét összeszedni nem tudja? és így sokszor megesik, hogy a' nem igen hosszút vágó ló győz.

Mivel már a' theoria közepén vagyok, azt sem akarom kihagyni, hogy sok ember csak a' czirkalomba és rőfbe helyhezteti legnagyobb Lóesmeretét, és hogy vannak olyanok, kik czirkalom szerint megtudják mondani, melyik Ló jó és melyik Ló rossz. Ezek ha fogadnának 's pénzek volna is, egy Uradalomnál többet érnének. Volt nekem egyszer egy gyeplős Szürkém, mely rossz utban 5 ¹/₂ nap alatt Debreczenből Pestnek és Ürménynek engem Bécsbe vitt: de rőf szerint nem ért egy baltanyelet, és egy Bécsi Baromorvos Professor látván 's vizsgálván azt dögnek czirkalmazta. Én sem tudtam, mi ment benne, mi vitte; de annyit apodictice tudtam, mert tapasztaltam, hogy ő sebesebben és tovább tudott menni társainál.

Meglehet mindazáltal, hogy mind ezen mérésekből valamely kevés haszon is folyhat; de az olly nagy figyelemre, mint a' millyenre némellyek méltatják, bizonyára nem érdemes. Mi nagy haszna volna annak, ha tudnám, hogy egy akó borom hány fontot nyom, egy köbölbe hány földi alma fér 's a' t.

Nem rég pedig egy valaki lovárúl így okoskodott. „Lovam szörnyüeket szökik, 's így nem veszejthet, mert ő bár mi nagyon futnának is Ellenkezői, a' nyerő helynél eleikbe szöktet - 's meg van, Ő a' nyertes!” De ha a' gyepre hozná lovát, majd meglátná, mi rutul vennék ki lovából azt a' szökő Szeszt, 's mely nyulánkon, jönne lova mint a' tészta, a' nyerő helyhez a' többiek után. A' ki keveset ült lovon, azt gondolja, hogy a' ló addig mehet, a' meddig csak menni akar; de nem úgy van a' dolog, csak egyszerre, kimarad az erő 's mennyivel több a' nyughatatlanság, a' habozás; annál közelebb van az elfáradás, a' kidülés. Ugy mint a' szalma-tűz csak pillantatokig lángol; a' vitéz pedig nem a' korcsmán mutatja ki magát.

A' TENYÉSZTÉS NÉMELLY FŐVONÁSAI.

A' Tökéletesség az Embertől legtávolabb jár, a' Középszerűséggel sokszor találkozik, az Alacsonyságokkal pedig örökké küszködik. És úgy látszik, hogy a' Természet tőle szinte mindent eltagad 's csak fáradozásainak és állhatatosságának enged. Melly könnyen futja-el a' gaz a' mezőt; midőn a' nemesebb plántát csak az emberi munka 's gond nevelheti. 'S így a' természettel az ember szünet nélkül való hadban él, és a' Mindenható csak némelly Ki-választottjainak engedi-meg, azon titokba tekinteni és azokat felfedezni, mellyeknél fogva a' Bölcsesség, mind azokat felkeresni, jobbítani, nemesíteni, és az Emberiség szükségeihez és javaihoz közelebbre hozni tudott, mellyek a' Sokaság szeme előtt rejtve maradtak, és Nemünk szerencséjére és boldogságára olly hathatósan befolytak.

Nem gerjeszti e szívünket mély bámulásra, ha csak egy pillantatig is átgondoljuk, hogy némelly csekély tárgyának hasznunkra való fordítása, és némelly másoknak nemesítése által az egész Emberinemnek melly haszna, melly gyönyörűsége származott?

Hozzuk csak a' Selyembogarat, hozzuk a' Gyümölcsfák nemesítését, hozzuk az Erőműveket emlékezetünkbe!

Ki gondolhatta volna, hogy egy ocsmány Féreg szövetje arra használtathassék, arra fordíthatassék, hogy abból valaha királyi palást készüljön, és hogy az egész Nemzeteket valaha meggazdagíthasson, mint Lombardiát, Piemontot!

Nem lehet e szinte csudának mondani azt a' változást és jobbítást, mellyet a' Beoltás a' Gyümölcsfákba tett? És nem örülhet e az eszmélkedő kertész, hogy a' leghidegebb éghajlatokban, a' hol a' természet az élet ellenségének látszik lenni, jobb és szebb gyümölcsöket tud teremteni, mint a' mellyeket a' legboldogabb hazákban a' műveletlen mező nyújt.

És nem bámulásra méltók e azon következtetések, mellyeket a' Gőzerőművek hoztak magok után? Nézzük csak 's vizsgáljuk, mennyire felemelték némelly nemzetek belső phisikai erejét?

Sokan mind ezeket most nagyon természetesen látnak, mert már hozzá szoktak; de ha akkor éltek volna, mikor a' Selyembogár használása, a' Beoltás, a' Gőzerőművek feltalálva még nem voltak, melly megvetéssel viseltettek volna azon Elmélkedők eránt, kik előre bátorkodtak volna mondani, hogy ezen elejinten semmi tekintetre nem méltott tárgyak feltalálásának valaha milly nagy következtetései lesznek.

'S azért minekelőtte magunknak megengednénk azt hinni, hogy az ember Ujat többet feltalálni, vagy a' már feltaláltat jobbítani és nemesíteni nem képes; fordítsuk inkább a' mult idők tapasztalását hasznunkra. Lessz bizonyosan egy jövendő, mikor azt senki se fogja csudálni többé, a' mit a' máj világ lehetetlennek és képtelennek tart. Egy Római Centurio eszelősnek tartotta volna azt, ki a' mákhoz hasonló puskapor tulajdonságát és erejét előre mondotta volna; valamint a' legtudósabb Phoenicziai hajós, sem jövendőlhette-meg egy Gőzhajó tökéletesb voltát.

Bámulásra méltó az a' kis emberi Velő! És ki bizhatik, olly nevetséges felfuvalkodással, maga elmélkedése erejébe, hogy azt merné állítani 'Emberi Lélek! te ezen a' határon, mellyet Én jelek-ki neked - tul nem emelheted magad!'

Ha a' tenyésztésben tett tapasztalásokat sommásan vesszük, és azokat nem közelről, mint a' gazdaember, mellynek tehetségében az másképp nem szokott lenni, hanem philosophice tekintjük - és ha egy két külön eseteket nem veszünk, természet törvényeinek, hanem csak a'

Századok óta Egymásbul következés örökös rendjét - akkor ugy látszik, hogy az embernek némünémü hatalmában van, egy állatot elváltoztatni 's azt szinte a' maga természetébül kivetkeztetni.

Ezen Elváltozás által az állat azon célhoz, melyre megkívántatik, vagy közelít, vagy attul eltávozik. A' célhoz való közelítés vagy eltávozás pedig valamelly tudomány és systema szerint, vagy csak véletlenül történik-meg. Az Öszvér p. o. valamelly eszmélkedésnek szülöttje, - korcs lovak és korcs kutyák pedig általjában a' vak Véletlennek szüleményei szoktak lenni.

Az Öszvér két külön Törzsöknek Szülöttje; benne a' további nemzőtehetség megszűnik: és a' Természet itt egy határt vonni látszik, ne hogy a' külön törzsöknek vegyülése által, az elkorcsosodás mód nélkül kiterjedjen, és azon rendet megrontsa, melynek, a' mint látszik, az állati világban fennmaradni kell. 'S melly rettentő szörnyetegek születnének, ha egy külön törzsök, egy más külön törzsökkel szaporíthatná magát 's melly idomtalan 'I z é k' lennének, egy határ nélkül való összevegyülésbül - azt calculalni alig lehet!

Az állatot tehát elváltoztatni, és természetébül kivetkeztetni, a' külön törzsökök több nemzéseken által való összevegyítésével nem lehet. Azt eszközölni, ugy látszik, csak más módok segítségével lehet - és azon mód négy

A' külön Fajok összevegyítése.

Az Atyafiak és Rokonok párosodása.

Bizonyos tulajdonsága és kitetsző testállásu párok elegyítése.

Az éghajlat, eledel, mozgás és nevelés.

Ezen négy módnak czélarányos használása alkotja a' Tenyésztésnek mély és igen szövevényes Tudományát, melly még a' gyermekkor legalsó lépcsőjén áll. Tétettek ugyan próbák és tapasztalások nagy számban, de hogyan és kik által, micsoda kiterjedésben, és mennyi élet forgásokban? Mind az a' mi eddig történt, koránt sem elég a' tárgy tökéletes kifejtésére. Hanem vegyük-fel a' dolgot rendszerint:

A' k ü l ö n F a j o k ö s s z e v e g y í t é s e. Ha p. o. egy Elisebbah fajbeli Ménló, egy Mecklenburgi kanczával keveri véré, a csikó - ha nagyobb világosítás kedvéért a' dolgot szoros tudományi mód szerint vizsgálnom szabad - $\frac{1}{2}$ Elisebbah 's $\frac{1}{2}$ Mecklenburgi fajta lesz. Ha ezen csikó kancza, és ez megint egy Elisebbah ménlóval hágattatik, az onoka csikó $\frac{3}{4}$ Elisebbah 's $\frac{1}{4}$ Mecklenburgi fajta lesz, és ugy tovább. De hát ha most ezen onoka csikóval, melly gondoljuk, hogy kancza, egy egészen más fajú ménló - egy Andalusiai ered össze; mi lenne szüleménye? $\frac{1}{2}$ Andalusiai, $\frac{3}{8}$ Elisebbah, és $\frac{1}{8}$ Mecklenburgi.

Már most ha illy összevegyítés ötven nemzésen által történt-meg, melly szörnyű korcs lehet az az állat, melly mind azon különféle fajták szülöttje! Ezen szülemény a' hihetőség minden calculusa szerint, egy igen középserü, tehetetlen állat lesz. És pedig nem azért, hogy illy összevegyítést a' tenyésztő nem használhatna az állatoknak azon célhoz, melyre megkívántatnak közelebb való hozására - hanem azért, mert az illy összeegyélítés csak véletlen, és nem tudomány 's valamelly meghatározott princípium szerint szokott történni. Felebb érintém, 's tudom, az Olvasó abban velem egyet ért, hogy a' középserüség körébül csak fáradozás, munka, és eszünk által szoktunk általjában kiszabadulni.

Ha bizonyosan megakarjuk tudni, hogy mit ér nevelt lovunk, melly valami vérelegyítés Szüleménye, annak legalább hat esztendő korát kell be várnunk. Életünk harminczadik esztendeje előtt pedig csak ugyan nem szoktunk számláló Gazdák, gondolkodó Tenyésztők

lenni; 's így minekutánna egy magános ember ritkán él hat Lónemzésen túl, ötven nemzésbéli összevegyítés csak véletlen szokott megesni.

Eldődeinknek és Atyáinknak tapasztalását nem szoktuk más hagyományaikkal együtt a' testamentomban átvenni. A' fiu rontja a' mit az atya épített, vagy a' dolgot megint az elejénél kezdi. 'S így azt senki bizonyosan előre nem tudhatja, hogy minémű tulajdonságu állatok származnak és származhatnak az ilyen Összevegyítések által. Azt több egymás után élő Generatioknak kellett látni, kellett tapasztalni. 'S ha esztelenség valamiben, a' mindent tulajdon szemeivel való látni akarás és tulajdon megpróbálás, a' lovak leendő származásával azt tenni akarni ugyan csak esztelenség.

Britanniának a' lótenyésztésben, tagadhatatlanul, legrégibb, legkiterjedtebb, és legrendesebb tapasztalása van. De még ott sincs a' dolog annyira kimerítve, hogy nem maradott volna hátra még igen sok tanulni való. Máig se volt minden próbatétel sem elég hosszas, sem elég pontos. Ott is számos a' *pro et contra*. Ott se vétetik mindenben a' Századi egybenfoglalt tenyésztésnek képe Cynosurául, ott is eltévednek, elragadtatnak sokan, egyes Esetek egyes Jelenések által. Hasznos tapasztalásokat, egy magános ember a' lótenyésztésben nem is igen tehet, azt csak egy jól elrendelt, és mindég fennálló Egyesületnek lehetne tudni, melly mindenekre ügyelvén, minden eseteket feljegyezvén, több Nemzések származatjait sommásan vizsgálhatná-meg és az akkor Élőket, sokakul felvilágosíthatná, a' mit mi most ködben látunk, és csak gyanítás által keresünk és tudunk is. Illy Egyesület, melly Apárul Fiúra átmenne, nagyon hosszú időt érne, és végtére a' mi onokáinkat arra oktatná, mennyire lehetséges az Előmenetel a' tenyésztés tárgyában 's mennyire nem.

Hány külön lófaj él, azt meghatározni nehéz. Bizonyos, hogy több korcs van, mint a' maga fájában tisztán eredett. Az *A r a b s*, és az abból tisztán és egyenesen tenyésztett *A n g o l t e l l y e s v é r ü L ó* - azon felette nagy testű Angol, úgy nevezett *F e k e t e L ó 'B l a c k H o r s e'* melly csak teher huzásra fordítatik, talán a' *B e l g i u m i* faj 's azon *k i s L o v a k*, mellyek az *U r á l i* hegyekben találtnak, a' magok fájában maradtak-fenn tisztán mái napig.

A' közvélekedés azt tartja, hogy Arábiában a' lovak genealogiáját Századok óta szemmel tartják, és legnagyobb lelkesmerettel a' külön lovak ágazatait mindég a' magok nemzetségekben tisztán tenyésztik; hogy pedig Angliában minden tellyesvérű ló, már attul az időtől fogva feljegyeztetett, mikor az Országot a' sok keleti ló majd szinte elborította, és hogy az a' mái napig is a' legnagyobb publicitással jegyeztetik-fel, talán kiki tudja.

Ezen okoknál fogva mi nem is esmerünk más lófajtát, mellyről olly bizonnal lehetne mondani, hogy tiszta és nem korcs, mint az Arábiairól és az Angol tellyesvérűről, melly, ha közelebbről és szorosabban vesszük, nem más hanem csak egy és éppen azon fajta.

Hogy azon nagy fekete Angol lovak, mellyeket említettem, magokban tisztán neveltettek, nagyon hihető, mert testállások minden más lófajtabeliekétől olly különböző, hogy alig lehetne hinni, hogy nagy mértékben azok vére más vérrel az igen nagy heterogeneitas miatt elegyítetett volna.

A' mit a' Belgiumi, Dán, Angol-Cleveland, Spanyol, Normandi 's a' t. Lófajtákról tudunk, csak véleményre van állítva, és mennyire vannak tisztán nevelve nemzetségekben, vagy mennyire korcsok, azt csak számos nemzések után; ha mindég magok közt tenyésztetnének, lehetne valamelly hihetőséggel megtudnunk. A' Birkának tiszta vagy nem tiszta maga nemzetségeiben való származását - mert abban egy nemzés a' másik után szaporábban forog mint a' lónál - illy mód által tudta-meg Hazánkban némelly gazda 's meg lett győződve Magseregének tiszta vagy nem tiszta eredetéről. Sokan úgy szerettek kosokat 's anyákat, a' mint csak lehetett. Hogy tiszta Merinosok voltak e, vagy sem, ki mutathatta-meg minden bizonyal? és

kivált olyanoknak, kik magok a' valódi kutfőhez nem mehettek, másoknak pedig könnyen nem hisznek, és magokat mindenre könnyen reá beszélteni nem engedik. Később időkben, mikor már közöttünk mint valamely szoros regula megvolt alapítva, hogy a' Birkanemesítéshez sikerrel egy tisztán és legkisebb korcsosodás nélkül nevelt Magsereg hijjával csak kezdeni sem lehet, és hogy az eredmény Spanyol kos és anya, bár durva szőrű lenne is, a' tenyésztésre még is többet ér, mint a' legfinomabb Meszticz, sok gazda aggódni kezdett, vallyon Magserege keveretlen vérű e vagy sem. Némellyik azt tapasztalta, hogy aggodalmának ugyan volt is oka 's hogy Magserege esztendőről esztendőre lefelé ment és elallyasodott; mint viszont némellyik azt látta, hogy Magserege több nemzéseken keresztül minden tulajdonságait megtartotta, sőt hogy az, rendes párosodás, gond és válogatottabb eledel által, még inkább nemesített és tökéletesítetett. Ezen utolsók aggodalma természetesen megszűnt, és ők szinte minden bizonnyal tudhatták, hogy tiszta Sereget birnak, ámbátor a' Seregek ősi származásáról bizonyosat nem tudnak.

Már illy tapasztalást lovakkal egy magános embernek tenni lehetetlen. És nincs Britannián kívül egy Ország is, a' hol, csaknem két század folytán illy tapasztalás vagy inkább próbatétel végbe vitetett volna. Ott minden tellyesvérű lónak eredetét harmincz, negyven élet forgáson által, a' Köztenyésztő könyvből kilehet keresni: és hogy azon keleti lovak, mellyek régi időkben Angliába hozattak, korcsok nem voltak, abból elegendően kilátszik; hogy mostani Kisonokáik mind azon tulajdonságokkal birnak, mellyeket az ő régi Őseik mutattak.

Két egyféle fajú állat olly terméket nemz, mellyben, ha szülőihez az mindenben nem hasonló is, meg van még is az a' visszanemző tulajdonság, a' fajra nézve magához hasonló párral, szülőihez és nemzetségéhez hasonló állatot nemzeni.

Illyen származat és termék egy Országúthoz hasonló, melly noha némellykor egy kicsinyt jobbra és balra hajlik is, örökön örökké még is csak mindég egy és azon helyfelé szolgál.

De ha a' szülőknek egyike más fajú, akkor a' termék már kicsapott az egyenes lineából, 's bár melly jó és tökéletes legyen is, már benne az a' magához hasonlót visszanemző Minémiség többé nincs meg.

Csak ezen kevésből is könnyen átlátjuk, hogy a' külön fajták összevegyítése által a' tenyésztő, azon czéloknak, mellyeket ő elérni akar, tökéletesebben megfelelő származatokat nevelhet; mint sem azokat a' természet pusztá keze nyújtja. Így p. o. egy gyenge, kiseded Elisebbah ménlő, melly csupa lélek, és egy izmos erős Normandi hidegvérű kancza csikaja, egy vasas katona használására sokkal, de igen sokkal többet érhet, mint atyja és anyja. De már a' vére kicsapott az egyenes lineából, és tenyésztésre, ámbár derekabb lenne is atyjánál, annyit mint az, még sem ér.

A' Continensen sokszor hallottam tellyesvérű ménlovakat, mellyek gyengék és vékonyak, 's talán nem tökéletes testállásuak voltak, kevésre becsülni; 's viszont félvérű paripákat igen nagyra emelni, és az Angoloknak szemre hányni, hogy azokat ménlovaknak nem hagyták. Az elsőben pedig meg volt azon nemzőerő, ahoz alkalmas kanczákkal, talán olly termékeket nemzeni, mellyeket mi annyira emeltünk, minekutánna a' félvérűek, magoknál, minden tulajdonságra és tekintetre nézve bizonyosan alábbvaló származatokat fajzottak volna.

Az Angol illy korcs lovakat, bár melly jók és tökéletesek legyenek is, ha csak az első nemzésben csaptak volna is ki az egyenes lineából, általjában ménlovaknak használni már nem szokott. És miért nem használja őket? mert Századok lefolytta alatt majd nem minden ember tapasztalta, a' ki csak lóval vesződött, hogy az illy korcs lovakkal való tenyésztés a' czéltul inkább 's inkább félre vezet. Hát a' Continensen? 's hát nálunk? Mi legtöbbnyire olly korcs ménlovakkal akarjuk nemesíteni méneseinket, kik már talán ötven nemzés' óta félre

tértek az egyenes utbul! És megvallom, nem csudálhatom eléggé, hogy éppen azok a' gazdák, kik Meszticz kossal Magseregekben a' világon semmiért nem ugratnának, méneseikben korcs kanczáikat korcs ménlovaikkal legbékeségesebb elmével párosítják, és minden bizonyal jó és derekas csikókat reménylenek!

A z A t y a f i a k n a k v a g y R o k o n o k n a k i g e n k ö z e l r ü l , v a g y t á v o - l a b b r u l , v a g y - b á r u g y a n a z o n e g y f a j b a n - d e e g é s z e n i d e g e - n e k k e l v a l ó p á r o s o d á s a .

Britanniában de kivált Chinában ezen mód által a' hizlalandó állatokban valósággal úgy látszik csudák történtek. Angliában van p. o. egy ökör- és egy juh-fajta, mellynek csontja olly vékony, ina olly gyenge, restsége vagy inkább apathiája olly különös, emésztő tehetsége pedig olly nagy, hogy az igen igen könnyen hízik, és sokkal több húst és fagyut ad, mint egy éppen olly nehézségű közönséges ökör vagy juh. Ezen állatok igazi Nyomorékok. Azt lehet rólok mondani, hogy vegetálnak inkább, mintsem élnek. Fejek mód nélkül kicsiny, lábaik pedig olly vékonyak, hogy azokon állani, vagy járni alig tudnak, ha elesnek, magok többé fel nem kelhetnek; de husok ellenben legzsírosabb, legjobb ízű és legporhanyóbb. És ezen állatok valóságos artefactumok. 'S mi által vannak szinte minden csontjaiktul és inaktul megfosztva? és ahhoz a' célhoz, hogy igen könnyen és gazdálkodólag sok hust és sok zsírt vegyenek magokra, olly igen nagyon közelre hozva? Semmi egyéb által, hanem a' rokonok, szülék, és magzatok több nemzések folytában igen közelről való B e l f a j z á s a ' I n z u c h t ' által.

Miért hoz maga után illy következtetéseket, ezen belső közel rokonok között való de egyszersmind systematizált Belfajzás, itt vizsgálni nem akarom. Elegendő leszen ezen egy két éppen most mondott sor arra, reménylem, hogy némelly lótenyésztő, a' ki lovait úgy párosítja, mintha azon törekednék, hogy azoknak bátorsága, csontja, és ina nemzésről nemzésre kevesedjék fogyjon 's végtére azokat kövér, porhanyó 's jó ízű hussal asztalára adhassa, Systemája csalhatatlanságáruul kételkedni kezdjen.

Angliában a' világért sem engednék, hogy közel rokon lovak párosodjanak - mert illy párosodásnak következtetéseit minden nap látják. És a' legkisebb gyerek is, ha csak egy kicsinyt elmélkedik, a' csontos, erősinu versfutó lovat jártatván, midőn azonban a' magas fűben a' hátán fekvő tehetetlen juh hitvány lábaival hadaráz, hogy felkeljen, a' mit nem tehet, könnyen kitalálja, hogy bizony a' lovat, mellynek csontja, ina, bátorsága 's lelke felesleges nem lehet 's mellyre ránézni 's mellyet megenni nem célunk; hanem hogy ráüljünk vagy befogjuk: ugyan csak más uton kell nevelni, és talán éppen a' legellenkezőbben, mint a' juhot, mellyet se nyargalni, se kocsiban hajtani nem akar senki; hanem csak gyapját használni 's husával és zsírjával élni.

Nem felejttem-el soha, hogy valamelly Ménesesgazda, ki a' Tenyésztés Professorának tartatott sokáig 's talán annak tartatik még ma is, ki a' lótenyésztésben a' Belfajzást tartja a' legczélarányosabbnak, és kivel mind ezeket messzebbre közlöttem, nekem systemája védelmére, azt mondá 'Ha a' közel Rokonok párosodása a' Birka nemesítését olly magasra vitte, miért ne volna az, a' ló nemesítésére is a' legbizonyosabb 's legrövidebb út?'

De mire neveljük a' birkát, és mire a' lovat? A' mi birkáinkat ugyan nem annyira a' hizlalásra, mint a' szőrök eladására, neveljük. Nem is volna azért czélarányos, hogy ha őket úgy párosítanánk, mint Angliában azon hizlalandókat, mellyekről előbb szóllottam. Birkáinknak a' csont, az in szükséges, mert sovány legelőn kelletik sokszor, hogy keressék eledeleket. Az a' véletlen, és nem szorosan közel rokonoknak párosodása; mellyet aklainkban üzünk, éppen elegendő, birkáinkat valamennyire gyengíteni. És véletlen, itt igazán a' legjobb uton megyünk, mert a' gyengébb birkának gyengébb a' szőre. Minden a' mi az Astheniára viszi az állatot, bőrét és szőrét is lágyítja, gyengíti: innen van az, hogy a' koplaló birka gyapja

finomabb, mint az igen is sok eledellel tartott birkáé 's a' t. De hát lovainkat mire neveljük? hogy azoknak is szőreikkel kereskedjünk? gyengéknek 's tehetetleneknek akarjuk e nevelni?

Ugy látszik tehát hogy tenyésztő Barátom okoskodása bizony nem áll jobb lábon, mint ha azt mondotta volna: 'Soroksárnak, Ketskemétnek 's a' t. legrövidebben megyek Szegedre, miért ne mehetnék Soroksárnak, Ketskemétnek 's a' t. legegyszerűsebben Lőcsére is'.

Az Angolok a' tellyesvérű lovat, csak a' nemzetségbéli, de igen igen távol való rokonok; vagy egészen idegenek de egy fajtabéliek párosodása által nevelik. A' kakast, melyet utóbb mint kappant az asztalra adnak, azon az uton tenyésztik, mint az említett vékony csontú juhokat. A' viadalos kakast pedig, melyet diadalomra nevelnek, azon az uton tenyésztik, mint a' versfutó lovat. És így éppen azon fajtabéli baromfi, a' systematizált párosodás által, több nemzések után vagy csont és in nélkül való, lágy, kövér, és jóízű madár fog lenni, és az asztalra szépen illenni; vagy egy sovány, csontos, inas és bátor állat válik belőle, mely ellenkezőjével halálíg megvívni kész. A' mi baromfiaink sem harczra, sem az asztalra nem igen valók; mert a' tenyésztésről, csak valjuk-meg legkisebb tapasztalásunk sincs. Ha pedig józan ésszel meg nem valljuk, hogy nem értünk hozzá, hogy ideánk sincs róla, soha meg sem is tanuljuk.

Bizonyos tulajdonságu és kitetsző testállásu párok Elegyítése.

Ezen mód nagy csudákat szaporán nem szül. És ámbár hihető, hogy egy párnak, melynek feje, teszem, szembetűnőleg nagy, fia is nagy fejű fog lenni, azért a' visszanevező tulajdonság a' tenyésztő minden combinatioit szünet nélkül semmisíteni szokta.

Itt csak a' párok szép arányai tehetnek több nemzések forgása után valamely tetemes változást. A' hihetőség sokkal nagyobb, hogy két szép testű állat egy szebb származatot fog nemzeni, mintha az állatoknak csak egyike, vagy egyike sem volna szép.

Igy az Angolok csak számos életforgások után tudták a' keleti lovat, a' nélkül, hogy minden aránytul megfosztották volna, nagyobbítani, erősíteni. 'S így több Nemzésnek lefolyta szükséges valamely Ménes hibáinak mint teszem: nehéz Fejnek, görbe Orrnak, hosszú Csuklónak 's a' t. kiküszöbölésére.

Ujabb időkben Angliában csak nem minden lovak, azokon kívül, melyek a' legnehezebb terhek huzására 's csak lassu munkára fordítatnak, tellyesvérű ménlovak által tenyésztetnek 's csak a' kanczák fajtái, testállásai 's tulajdonságai válogattatnak - ki különkülön czéloknak megfelelésére való csikók nevelése végett. De a' tellyesvérű lovaknak, kik már 2-3 esztendőskorokban a' szaladáshoz gyakoroltatnak, testállása legtöbbször agárforma, izetlen 's más czelokra nézve, mint katona alá, könnyű hámba 's a' t. nem alkalmas; csontjaikban 's idegekiben pedig, a' koránvaló erőltetés által, tetemes hibák találhatók. A' Continensen lévő tenyésztők mind ezektől megijedvén, inkább félvérű Angol Lovakkal, vagy más Nemzetségekkel gondolják lovaikat jobbítani, mert benne sokkal kevesebb, általak úgy nevezett 'eredeti hibákat, tapasztalnak, és a' tellyesvérűeket nem a' célhoz vezetőnek tartják.

A' vélekedés közt lévő ezen különbség t. i. Angliában és a' Continensen megkívánja a' tökéletesebb kifejtést; mert ez az a' pont, melyen a' Lótenyésztőknek legnagyobb száma elszokott szédülni 's tévelyedni. Angliában a' leghíresebb tellyesvérű Maglovak, a' Continens Systemája szerint, annyi eredeti hibákkal szoktak tele lenni, hogy azokon, a' ki őket legelőször látja, nem győz elegendőképpen bámulni 's csudálkozni. Már ha az Utazó, ezen első kedvetlen benyomással megyen haza, nincs természetesebb, mint hogy semmi ki nem törölheti azontul képzelődéséből azt a' felvett ideát, hogy az Angol lóval való párosodás nem csak nem tanácsos, sőt veszedelmes is. Ha történetből pedig azon Országban megmarad, melyben sok dolog, szinte a' boszorkodásig, másképpen folytatatik, mint másutt; akkor azt fogja tapasztalni, hogy egy bizonyos maglónak tellyesvérű csikái, melyeket valamely intézetben készíteni lát, majd nem mind tele vannak a' leggorombább hibákkal, éppen azon

lónak nem tellyesvérü csikai pedig, mellyek 3-4 esztendős korokban még legelnek, mind olly tiszták, mint a' puskacső.

Ha ennek okát most homloka közepén keresgetni kezdi, tán annak fogja tulajdonítani, hogy ezen utólsókat az anyjoktól felében megmaradott vér mind azon hibáktól ójja. Kivált az fog illyen eszébe szökött gondolatnak inkább engedni, kinek még gyerek korában azt dudálták szüntelen fülébe 'Az Angol ló egy üvegházi, egy mesterséges plánta' mintha méreg volna; mintha a' vadkörte, a' vadalma édesebb volna annál, mellyen az emberi ész javított 's édesített 's melly a' vad szomszédja mellett éppen olly derekan kiállja a' telet. Utóbbi vizsgálat után, midőn azt veszi megint egyszerre észre, hogy ezen tiszta csikók testvérei, kik egy vadászó istállóban tartatnak, vagy nyáron lágy legelőkön dülledeznek, számtalan csont kinövéseit, inak dagadásait, idegek merevedettségeit viselik magokon, okoskodásai akkor ingadozni kezdenek. Már minek tulajdonítja ennek okát továbbá, melly uton keresi végtére az igazságot 's mennyire merül bé a' képtelenségekbe, azt valóban nem tudom 's csak azt a' megjegyzést bátorodom tenni, hogy ezek, a' világosságra nem egészen hozott tapasztalások 's egészen ki nem fejtett okoskodások, a' mi tenyésztőinknek más rendes tudományaikban 's eszközléseikben éppen olly előítéleteket, bal lépéseket és a' czéltul való eltávozásokat zavarnak; mint a' jól meg nem emésztett eledel a' vért megrontják, köszvényt okoznak, a' testnek természetes munkálódásait gátolják, az egész systemát felforgatják, és végtére merevedtséget, vagy tökéletes eloszlást eszközölnék.

Hosszu életet érni, semmi sebet 's törést nem szenvedni, semmi veszedelemben sem keveredni, bizonyosabban nem lehet - mint semmit sem próbálni, óra szerint kelni-fel, feküdni-le, nyáron falun a' hűsben, télen városban a' kályha megett mérsékelt mozgás után, jó eledelt jó apetitussal venni magához, puha ágyban feküdni, 's az elmét minden gondtól, minden terhes - tán hazai munkától menteni, később a' fülben pamukot hordani, langyos vizet inni 's a' t. Már a' ki mindent próbál, sok veszedelemmel szembe száll, minden gondot, minden unalmat magára vesz, hogy felebarátjainak szolgáljon, hogy a' berohanó ellenségtől a' Hazát védje, az illyen bizony sokszor nem az ágyban 's nem mint egészséges Vén hal-meg; nem ritkán, sebeket, töréseket gyógyítgat, korán vénül 's feláldozott gyenge testét alig bírja, mellyet belső Megelégedésben és Csendben csak a' szép lélek tart fenn. De azért ezen Utólsóknak származatai gyengébbek, élhetetlenebbek, haszontalanabbak fognak e lenni, mint azon Elsők nemzetsége? Azon katonának, ki sokszor jegen hált, lovat evett, kinek lába keresztül van löve, keze elvágva 's a' t. valaha leendő fia, az atyja görbe lábát, csonka kezét, megingadozott testiállását fogja e a' világra hozni? 'S eredeti hiba e az, ha egy ló, ki már esztendős korában lép élete pályájára, olly hibákat visel vén korában testén, mellyektől azon ló mentt, melly soha nem tett nehezét, soha nem vitt végbe erőset?

'S azért én éppen azon hibát, mint vakságot, csöbörbe hágást, inpókot, hólyagot, bőtköt, dudorodást csomolékot, kapcizatemet 's a' t. egyik lóban eredetinek tartom, másik lóban pedig eredetinek nem tartom. Ha valamelly ló négy esztendős koráig csupán csak legelt, azután lassan lassan vigyázva sétáltatták, nem is hevert vagy állott napokig istállóban 's már hét esztendős korában mind ezen említett hibák látszanak rajta, akkor valóban Maglónak nem tanácslom; de ha azt, esztendős korában kordázták, két esztendős korában a' nyargalásban gyakorolták, három esztendős korában már versenezett 's tán 'a' hurnak igen nagy meghúzása miatt' hibákat kapott, mellyeket bátyja, ki még legel, nem nyer - akkor megvallom, hogy nem igen értem, ezen Inaütöttségek, Kiduzzadások leendő származataira mi mód, és miért mennének által. A' tapasztalás legalább azt mutatja Britanniában, hogy illy Jelei a' kora erőltetésnek a' nemzetségekben nem örökösök. Hogy pedig a' vadászlovak úgy annyira elromlanak, nem csuda; ha meggondoljuk, hogy azok mi iszonyuakat visznek végbe. 'S hát azon vén Hős, ki Egyiptomban kezdé halhatatlan életét, Berezinánál félig megfagya 's Waterloonál sebekkel megrakva szomoruan hagyá-el vitézi pályáját, miért nem nemzhetne legényes

magzatot? Én azt gondolom, hogy inkább ő nemzhet, bár mi erőtlennek, összeszáradtnak, sanyarodottnak lássék is most lenni; mert éppen az a 'Meleg' mely megfagyni nem engedé, éppen az a 'Lelkierő' mely Hazájába élve visszahozá, nemzhet olly fiat, ki ugyan csak talpra esik; - úgy mint a' versenező lóban éppen az a 'Szesz' mely nem szenvedé, hogy hátra maradjon, éppen az a 'Nemes tűz' mely nem engedé, hogy kidüljön, bár mi roskadt legyen is már alkotmánya, fogja nemzeni a' mindég diadalmas csikót. És én legalább tanácsosabbnak tartom, jobb kanczák vérét olly ménlóval vegyíteni, ki már sokat tett 's próbált, ha bár hibás is; mint ollyannal, ki egészen ép, de se Erőset se Sokat soha nem tett. Ebben saját tapasztalásom - a' mennyire egy magános embernek 's kivált nem igen nagy időkorunak valamelyes tapasztalása lehet - megerősített.

Azonban nem könnyű, megvallom egy Angol Versencző Lóbul, mely nyulánk, hátul tán magasabb mint elől, fejét földre tartja, farkát nem viseli 's a' t. a' Nemzőerőt 'kinézni' hogy ő olly lovakat nemzjen, melyek kantárosak, nyakkal fővel farkal felfelé, kurta derekuak, mozgók 's a' t. legyenek. Azt csak 'Gondolomra' lehet tenni 's azért mint már többször mondtam, nincs szükségesebb mint számos Ménló, hogy azokbul válogatni lehessen. Ha azt kérdenénk, 'hát ők magok miért olyanok, hogy nekünk nem tetszhetnek 's nem nekünk valók, arra azt felelhetnénk, hogy annak oka egyedül a' futáshoz való kora elkészítésekben fekszik. Nem nagyon természetes e, hogy azon ló testi állásának egészen különbözőnek kell lenni, a' ki csak nem élete kezdetétől fogva egy különös Gymnastikában él, a' hol mód nélkül sokat jártatják lépésben; ügetve, rövid vágtatva soha; a' hol minden iparkodás arra megyen, hogy leghidegebb vérű és phlegmatikus, hogy legkantáratlanabb legyen, lábait alig emelje a' földtől, fejét lefelé tartsa 's egészen az elejére düljön!

Azon bevett Talpigazság 'Egyenlő egyenlőt nemz' annyi kivételeket szenved, hogy alig lehet közmondásnál egyébnek venni. Ha emberekhez hasonlítjuk a' dolgot, nemigen szembetűnő e a' mondottnak igaza? Hány egyenes hatalmas Granatirosnak Tót atyja és anyja csak egy kis görbe pár - úgy hogy nem bámulhat az ember elegendően a' derék származaton. Ezen a' Szüléktől való Eltávozás még szembetűnőbb olly embereknel, kik már kisdéd koroktól fogva valamely Gymnastikában rendesen 's folyvást gyakoroltattak. Nem volt csudálatosabb mint több esztendők előtt egy igen híres Franczia Ballettánczsnak - ki bájoló Csalképzelet mesterségei által a' Sokaságot legnagyobb Enthusiasmusra ragadá 's érzékeny Szépeket mint egy régi ígésző Bálvány-Istenség, öröm könnyekre fakasztá - együgyű durva 'Bordelaise, paraszti Anyját látni, ki fapapucsba otromba faragatlan lépésekkel késéré fiát a' Prosceniumra, hogy ott csudáin örüljön. 'S azt következtetjük e ebből, hogy a' jámbor jó Anyó oda haza maradt másik fiának homlokát Paris Szépei hasonlóképpen Borostyánnal koronázták volna meg, ki hihetőképpen hosszú kék ingben tán kapczát kötven, még lakhelyében sem bájult-el senkit is. 'S azt következtetjük e, hogy ama Fél-Istenségnek, azon mágusi Tánczosnak fiai, mind az apjokra fognak ütni.

A' gymnastikált Lóval éppen ez az eset. Már hogy a' paraszti lóban, mely szint úgy nagyon korán használtatik, mind azon kinövések annyira nem találtnak, mint a' versfutó lovakban, tagadhatatlan. Ugy mint a' paraszti gyerekek, ki odahaza ludakat őriz 's a' t. bár mi nyomorék legyen is másképp, általában annyi törött, ficzomodott, egybeszakított csontja, ina, idege nem lesz, mint azon gyermeknek, ki kötélén jár 's Saltomortalében és effélékben gyakorolja magát.

Ennek foglalatjából azt következtetem, hogy a' hidegvérű tenyésztő annyira el nem ragadtatik, a' szép arányos 's erős testállás által, hogy a' lónak elrejtett fajtáját, tiszta eredetét, szeszét 's a' t. a' külső Csábnak feláldozza.

A z É g h a j l a t, E l e d e l, M o z g á s ' s N e v e l é s.

A' mi a' testállását, annak physikai organizatioját, egyéb más tulajdonságait, erejét 's a' t. illeti; tudjuk, hogy a' természet az ember kívánságainak némünémüképpen engedni szokott. Alig hihető, hogy a' sok ideig és szünet nélkül való gyakorlás, bizonyos életmód 's mindennapi szokás által, mennyire megváltoztathatik az egész alkotmány, és szinte a' legnemesebb részeknek minémüsége. Ezt akár kinél nagyobb vagy kisebb kiterjedésben mindennap tapasztalhatjuk; és hogy a' véletlen különböző életmód, munka és foglalatosság is elegendő, hogy nagy változásokat szüljön az emberben, tagadhatatlan.

Vegyünk-fel csak két testvért, de ne felejtsük-el, hogy mind ez csak általjában és caeteris omnibus paribus van mondva; egyik csomós lábu, sánta; a' másik ép testü, amaz kisdéd kora óta az országutakon jár és levelet hord 's ámbár nyomorék, még is jó és sebes gyalogló; emez kisdéd korátul fogva mindég helytülő szabó volt, nem is vándorlott 's ámbár ép, még is lomha 's messze haladni nem tud.

Ugy látunk nagyon erősínú Kötéltánczolókat; igen erős 's kivált szörnyü Teherhordókat kikötőhelyekben; a' kovácsok ereje nem annyira lábokban van, mint karokban; úgy látunk nagy Evőket, kik emésztő tehetségeket különös figyelemmel nagyobbították, és ilyenek száma - Legio.

De hogy melly szörnyü változásokat okozhat egész lételünkben, a' rendes és Systematizált Gymnastika, a' szónak egész kiterjedésében, legnagyobb hihetőséggel erősíthetjük, ha csak némelly eseteket tekintünk is. Hogy lassan lassan való szokás által, sok ember végtére minden veszedelem nélkül annyi Opiumot vehet magához, a' mennyi egy más individuumot, a' ki hozzá nem szokott, megölne, nem tagadhatjuk. Nézzük csak szomszédainkat a' Törököket. Hány példa van olly Buvárokrul, kik felette sok ideig élhetnek a' víz fenekén 's kiknek tüdejek holtok után különös nagyoknak találatnak.

A' Gymnastikának nem csak a' test minémüségére és mozdulásaira, hanem bizonyosan a' lelki tulajdonságokra is leghathatósabb befolyása van. És csak nem minden, a' mi az erkölcsi és testi Leendőségünket illeti, a' rendesen folytatott gyakorlástul függ.

A' téjjel beszopott itéleteknek, előitéleteknek 's továbbá a' szokásnak pedig olly erejek van, és olly következeseket hoznak magok után, hogy az Árva Vármegyei ember, a' ki Bácska Pusztáin szilaj bikákat 's délczeg lovakat fogdosni tán nem igen merne; a' medvétül semmit sem fél: midőn a' bátor Tisza melléki gulyásaink 's csikósaink tán nem igen kedvelnék, a' magas Beszkéd bérceiben magányosan, rossz puskával, a' fias medvét lesegetni.

És így ér némelly kevés, ha már serdülő korátul fogva a' maga tökéletesítésén szünet nélkül munkálódott, és minden Jóban és Nemesben gyakorlotta magát, egészséges lélekkel, az élet véghatárára; a' honnét fáradozásainak 's Jótetteinek bimbózó Virágait örömmérzéssel tekinti, és midőn Élete pályájára, mellyen járt, mennyei gerjedelemmel visszanéz agyagbul kiszabadult Lelke, az Istenség felé emeli magát!

De gyerünk vissza a' tenyésztésre, és vizsgáljuk tovább, melly befolyása lehet a' rendesen folytatott gyakorlásnak. Éghajlatnak 's eledeleknek az állatokra, valamint az emberekre is.

Én legerősebb embereket ollyan helyeken láttam, a' hol az ég tiszta, a' levegő egészséges, az eledel bő volt; de a' hol a' lakosokat a' körülállás egyszersmind erős munkára, és kifárasztó dolgozásra is kényszerítette. Sem a' nagyon vagyonos, ki jól él, de sokat nyugszik; sem a' szegény, ki erősen dolgozik, de nincs mivel táplálni magát: általjában nagyon erős ember nem lessz.

Magyarországban ott láttam legszebb, legegészségesebb, és legerősebb embereket, a' hol a' parasztságnak valamelyes szabadságai, és az által valami kis több Tehetsége is van. Ott a' tiszta bőséges levegő, a' jó magbul szült gyermeket télen nyáron átjárja, inai erősödnek, legény és férfiui korában erősen dolgozik, jó ízűt eszik.

A' lónak neveléséhez is, hogyha azt nem éppen a' vak szerencse koczkájának akarjuk átengedni; szükséges a' jó magbul és egészséges szülőktől való származás, sok levegő, elegendő és jó eledel, sok és rendes mozgás.

Sokan nálunk azt mondják 'a' paripa terem' 's valamennyire igazok is van, mert az kétséget sem szenved, hogy sokszor a' célta a' tudomány, belátás és minden tapasztalás legjózanabb útján sem érjük-el; és viszont a' műveletlen pusztá természet, mintha az gyarlóságunkat vélünk megesmertetni akarná, nem ritkán olly jelenéseket mutat, mellyek minden számvetésünk és okoskodásunk körét keresztül török, és elménket a' legnagyobb csudálkozásra gerjesztik. De mind e' mellett én még sem hiszem, hogy az ember tehetségén tul lenne az, hogy ő a' Természetet némünémüképpen hasznára ne kötelezhessen, hogyha feltett céljának elérésére, magának minden hihetőséget tudománya által megszerez. Így lehet bizonyosan egy olly Ménest felállítani, mellyben nagyon ritkán, vagy soha sem fog teremni 'paripa'; és ellenben lehet ollyat is állítani, mellyben 'paripa' sokszor is fog tenyészni.

A' józan eszü semmit sem hágy a' vak szerencsére, hanem mindenben, a' minek sikere nem elkerülhetetlen és nem éppen mathematica foly: azon törekedik, hogy a' lehető legnagyobb hihetőség, céljának elérésére feléje düljön.

A' P h á r á ó Játékot hozom itt elő példa gyanánt. Az abban B a n k o t tartó hosszabb idő lefolyása után az Ellenjátszóktul bizonyosan nyerni fog.

A' Főjátész, B a n q u i e r, nyerésének hihetősége úgy áll mint 100; az Ellenjátszóé mint 90. A' külömbség tehát éppen nem igen szembetűnő, és a' következesek még is bámulásra méltók.

Franciaországban egy Társaság mint tudjuk, azon szabadságért, hogy B a n k o t tarthasson öt Milliom frankot fizet minden esztendőben a' Kormányának 's annyit nyer, hogy ezt a' nagy sommát, és minden más kiadásait a' nyereségből felesleg kipótolhatja 's még azon felül meggazdagodik.

Az Ellenjátszó, akármelly szerencséje legyen is, 's akár mennyit nyerjen is elejinten, utoljára még is minden bizonynal vesztos fog maradni, mert a' B a n q u i e r nyerő hihetősége 10 percentummal jobban áll, mint az Ellenjátszóé. Ezt ma már sok ember tudja, és azért tapasztalunk is ezen számláló Században, a' vak Szerencsejátékhoz kevesebb kedvet, mint az előtt.

Már ha most valamelly dolgot, mellyhez fogunk, úgy állítunk, hogy a' Siker Hihetősége olly arányba legyen a' Siker Nemhihetőségéhez, mint 100 teszem 50-hez, bizonyosak lehetünk, hogy egy kis időhaladtával minden nehézségeken győződelmeskedni, és a' kitett célhoz elérkezni fogunk.

A' hihetőségeknek pontos számlálásatul és az állhatatosságtul függ ekképpen minden probatételek fogantatja.

Hogy lehessen pedig a' ló dolgában a' párosodás, tenyésztés, és nevelés által azon hihetőséget megszerezni vagy nagyobbítani - jó vagy jobb lovakat hazánkban kiállítani mint eddig, és azok által jutalmasan nyerhetni - azt itt most csak távolról érintem, és majd utóbb szorosabb pontossággal fogom az Olvasó eleibe terjeszteni.

Honnan van az, hogy a' Tenyésztőgazdák általjában 's főképpen nálunk a' Birkanemesítésben a' legjózanabb ész után járnak, a' Lovak nemesítésében és párosodásában pedig többnyire mindent csak a' vak szerencsére szoktak bízni? Ez ugy látszik azért van, mert a' birka körül kiki maga tapasztalhatott, a' ló dolgában pedig nem. Ama körül, ha tévedéseiért fizetett is, hibáit helyre hozni ideje még maradhatott; ebben egy pár szerencsétlenül sült próbatétel után, melly az erszényét kiürítette, minden idejéből kifogyott, és az élet Ősze vagy Tele miatt, a' dolgot újra többé nem kezdhette.

El nem mulathatom azért, hogy még egyszer, de még százszor is ne mondjam 'Ugyan higyjünk másoknak, kik valójában próbáltak, de gondolkodjunk magunk is más állatoknak mesterséggel üzőtt Nemzéseiről - vegyük azokat például, alkalmaztassuk ügyesen a' Ló párosodására és nevelésére, ne hagyjuk magunkat a' pusztá Theoria által elcsábítatni, hanem eresszünk mindent az igazságos és rendes Próbára és a' practika Kitapogatásra'.

Angliában a' ki jó kanczájának jó csikáját akarja nevelni, végére jár:

Először, hogy a' csődör, mellynek hasznát akarja venni, honnan, és miféle fajbul és ágazatbul származott? Jó és tiszta eredetét minden bizonynyal és nem szemfényvesztések és mende-mondák által megtudván

Másodszor, minden figyelemmel megnézi, micsoda idom, micsoda egybehangzás van teste részei között? ha tetszetős e, erős e? Midőn ezen kívánságait is kielégíti a' Ménló; tovább tudakozódik a' vevő, vagy a' ki a' kanczáját azzal hágattatni akarja - mert Angliában, a' mint mondtam ritka embernek van tulajdon ménlova, a' kit csak maga használna, és azon kívül azzal pénzért másoknak is ne hágatna

Harmadszor, hogy ugyan melly próbákat tett? Előmutatják akkor, hogy általjában mindig nyertes volt a' pályahelyeken, ott a' bátorság, serénység, tartósság 's a' t. jeles próbáit mutatta. Ez mind igen jól van; de még most jön a' legfőbb kérdés.

Negyedszer, hát csikai millyenek? Megvan e benne a' magához hasonlót nemző tulajdonság? És ha csikai nem jók, akkor bizony tovább megyen az én uram, nem is teszi az esztét torturára, hogy kitanulja, miért nem jók? próbatételért se akarja kanczáját meghágattatni, hogy időt ne veszejtsen; hanem inkább egyszerre elhiszi, hogy csikai rosszak, mert maga szemével látja, és más csődört választ, mellynek sok jó csikai élnek 's itt se akarja azt minden erővel kitudni, hogy miért jók azok; megelégszik azzal, hogy jók. 'S hasonló jókat nevel, az okok megvizsgálását pedig azon Tudálékosok kénnyére bízza, a' kiknek serege mindennap szaporodik.

Már most nézzük miképpen üzzük mi a' dolgot. Valljuk-meg igazán, a' Ménló minémiségére vagy nem figyelmezzünk elegendőképpen 's ha olcsón kaphatjuk, akár millyen, csak herélt ne legyen 's csikót várhassunk utánna, megszerezzük; vagy pedig annál feleskedve megmaradunk 'hogy csikainknak jóknak kell lenni, mert a' Ménlovunk se volt hibás.

Én többször magam tudakoltam más és más Ménesekben „Honnan kaptátok ménlovatokat, nyereg alatt volt e, volt e hámban?” Felelet „Az Urunk innen és innen hozta, bizony nem igen tudjuk. Ott nevelték valahol” vagy „Egy kereskedőtől vette”. Így beszélnek csikósaink, kocsisaink 's a' t. De mi magunk is hogy tudhatjuk, és csak mondjuk-ki igazán, hogy hazánkban általjában Ménlovaink melly vérből valók. Hány Ménesesgazda tudja ménlova és kanczái nemzetségét egynehány nemzésnél magasabbra vinni? Kiki már megnyugszik, ha egy keleti ménló - melly sok veszedelmek után egy híres Basa kovácsának megvesztegetése által, és a' mint mind azon hijábavalóságok hangzanak, Arábiából kihozatott, - teszi a' ménesének tiszta kutfejét! De hát a' kanczái vére, ha ménlova bár világ kezdetéig is kitudná mutatni genealogiai tabelláját, azon tiszta kutfőt nem zavarnák e' meg egy kicsinyt? És az Arabs lova! hogy tudja hogy az a' maga nemzetségében tisztán eredett és nem korcs? vallyon hitelt ad annak a' pergamentnek, melly származását bebizonyítja, vagy talán azt hiszi, hogy Arábiában,

mert annak egy Részét Szerencsésnek híjják - rossz vagy külömbféle fajú ló nincsen? 's ott a' párosodásokban semmi rendetlenség nem esik? ott a' hol szinte minden rendetlenség, önnkény, és műveletlen vad természet. -

'De hát nyereg alatt jó volt e ménlovatok, vagy hámban kipróbálták e valaha jól?' Felelet „Bizony nyereg alá nem igen való volt 's hámba sem”. - Urunk nagyon sajnálotta volna ötlet valami erőre használni.

Megnéztem továbbá azt 's ezen valóban igen igen megnyugtató tudósítások után úgy találtam, hogy testállásában, mozgásaiban, részei minéműségekben, tagjai épvoltában egy hiba, egy arányatlanság, egy tökéletlenség volt a' másikkhoz, minden félbeszakasztás nélkül, kötve.

Már illy csődörök tulajdonosai, ha a' dologról csak egy szempillantatig akarnának is gondolkodni, magokra nézve ezen nevetséges okoskodást következtethetnék 'Te kedves Ménlovam, mellynek se atyját, se anyját, se őseit, se azok cselekedeteit, vagy tulajdonságait nem esmertem, hámba alkalmas nem voltál, paripának pedig éppen nem, - testállásod hibás, tetsző nem vagy 's mozgásaid nincsenek; de mindazáltal reménylem, sőt hiszem; hogy édes Magzatid hámban nagyon jók, hátsóloknak hatalmasok, és általjában nagy, idomos, és szép testállásuak fognak lenni'. Így bánik azon gazda, ki azt hiszi, hogy sovány földje, mellyet se nem munkált, se nem trágyázott 's mellybe szemetet vetett, majd tán az ő kedvéért tiszta buzát fog teremni.

Sok ember mindazáltal azt hiszi, hogy a' kancza kipótolja és helyre hozza a' ménló hibáit, a' mi ugyan sokszor megtörténhetik; de többnyire az esik meg, hogy a' csikó mind a' két szülői hibáit, és azoknak egy jó tulajdonságát sem hozza a' világra.

De kanczáink választásában ügyesebben dolgozunk e? és azok általjában olly jók e, hogy ménlovaink középszerűségeiket helyre üthetik? Azoknak tiszta eredeteket, egyenes származásokat 's a' t. esmerjük e? vagy talán azt tudni nem szükség?

Melly Magsereg volna az a' Birkáknál, és lehetne e egy ollyannal a' nagy Sereget nemesíteni jó sikerrel több nemzéseken által, ha a' Kos ugyan tiszta Spanyol vagy Electoralis, de az anyák mind Meszticzek volnának? És melly szép következtetéseket lehetne még ollyan Magseregtől várni, melly korcs kosokból és korcs anyákból állott össze!

'S így hogy várhatunk valamellyes hihetőséggel, középszerű testállásu korcs kanczáktól, és esmeretlen gyenge ménlovaktól, derék és világra való csikókat?

Ha némelly Ménesesgazda, csak azon nagyon együgyü és természetes kérdést tenné maga magának, 'Megfogok e elégedni csikaimmal, és mire 's melly czélokra fogom őket ugyan csak megfelelőképpen használhatni; ha éppen, ollyanok fognak lenni, mint ménlovam és kanczáim, hány Ménes mustráltatnék-ki, hány új és jobb állítatnék-fel, és hány díbdáb ló nem emésztene továbbá a' jó szüleséget, mellyel éppen olly olcsón és olly könnyen, jó 's nagy becsü lovakat lehetne nevelni'.

És miképpen van az, hogy olly kevés Lótenyésztő kérdezi, maga magát illy igazi nyilt-szívűséggel? És miképpen van az, hogy midőn a' jó gyümölcsöt igen is kedveljük; annak megnyerésére se jóféle fákat nem ültetünk, sem a' gyenge nevelőket ügyesen és rendes állhatatossággal nem neveljük? Pedig bizony csak minden a' föld elkészítésétől, a' jó mag elvetésétől és az állandó munkálódástól függ. A' hihetőségnek pedig Percentumjai - mellyeknek legnagyobb számban való megszerzésén kellene mindég törekedni, ugyan hol vannak ezen Okoskodásban elrejtve 'hogy két tökéletlen Nemzötül' egy tökéletes származat fog eredni!

Nem éppen olly nevetséges e pedig az, hogyha valaki, egy magában ugyan nagyon derék csődört legnagyobb állhatatossággal annak negyedik esztendejétől fogva huszonnegyedikig

egy huzomban használ, mely már elegendőképpen megmutatta, hogy minden kanczák után csak felette rossz csikókat nemzhetett? Az a' következés, hogy egy tökéletes párnak tökéletes fiaikat kelletik minden bizonnyal magzatozni, olly eldönthetetlen Erősítőök illy tenyésztő előtt, hogy se szemeinek, se tapasztalásainak ő többet nem hisz, és okoskodása által, mely magában, nem tagadom, igen egészségesnek lenni látszik, a' természetén minden makacssággal erőt akar venni; de a' természet, melyet tudományunk által célunk elérésére bár hogy használhassunk is, némelly esetekben magát meggyőztetni soha nem hagyja.

Ha Angliában, a' Ménló és Kancza tiszta származása tudva van, melyet ott könnyen, és minden bizonnyal tudni lehet; ha mind a' két rész jeles tulajdonságait, a' gyepen bebizonyította és hogy ha testek legegyszerűbb aránnyal illenek egymáshoz; minden hihetőség arra dől, hogy Magzatjok mindenre nézve tökéletes fog lenni. De némellykor illy párok származatja is egy pipadohányt sem ér. 'S hogy ez miért van úgy, az a' természet titka, melyet eddig fel nem fedezett még senki!

De ha nálunk a' legjobb és legszebb párok Terméke rossz; nem lehet e némellykor azt annak tulajdonítani, hogy a' Nemzők tán mind a' ketten korcsok?

Nem akartam én előbb azon állítás által, hogy az angol tenyésztő nem igen vesződik illy titkok kitalálásával, azt mondani, mintha ő a' következtetések okát tudni nem akarná. Senki se akarja azt jobban tudni mint ő, mert igen átlátja hogy lehetetlen a' következtetésekről előre legkisebbet is tudni, ha az okai némünémüképpen, előbb ki nem fejtődtek. De vannak és voltak közöttük századok leforgása alatt már annyi meg nem magyarázható jelenések, hogy a' practicus gazda az ideigóráig lehetetlen kitudnivalóval idejét nem veszte, mely minden veszteségek között a' legérzékenyebb; hanem a' tapasztalásnak vert utján jár.

Illy jelenések voltak többi közt, hogy a' három, talán leghíresebb kanczának, melyek valaha Angliába a' pályára léptek, fiai mind igen középszerűek lettek. Már ennek az oka mi lehetett? Némelly Angol tenyésztők, kikkel illy esetekről sokszor okoskodtam, azt gondolták, hogy azon igen híres kanczáknak középszerű vagy szinte rossz csikait egyébként tulajdonítani nem lehet, hanem hogy minekutánna anyjaik a' tökéletességnek lehető legmagasabb pontjára léptek, magzatjaiknak megint lefelé kellett menni; vagy hogy, a' mit én még hihetőbbnek tartok, bennük annyi lelki tulajdonságok és annyi vágyódás lévén, csikáikat keblekben a' sok testi 's lelki nyughatatlanság miatt csak szegényen táplálhatták - valamint *S e m i r a m i s* - dajkának nem hiszem, hogy sokat ért volna. Egy pár csikózatok után ezen kanczák minden becseket elvesztették, és az ügyes tenyésztő értékét, idejét és fáradozásait, inkább olly kanczákkal való tenyésztésre fordította, melyekből hihetőbben derekas és becses származatokat várhatott.

A' kanczának, mely kebelében fiát olly sok ideig viseli, a' leendő csikó testére tán több befolyása van, mint a' ménlónak, a' ki inkább a' 'Nemlátható' tulajdonságokat önti származatjába. A' nemességétől forró ménló, ha kizsartolt is, 's a' nem kevesebbé nemes, de elmenyugodt deli kancza, azon pár, melynek csikaja minden hihetőséggel jó lehet. Mint nem különben azon házaspárnak magzatjai szoktak legjelesebbek lenni, mely olly férfiból, kiben semmi asszonyos, és olly leányból áll össze, kiben semmi férfias nincs.

A' mi a' lovak Eredetiségét illeti, sokan azt gondolják, hogy minden ló egyetlen egy Törzsből való, 's hogy az több száz, több ezer esztendő leforgása után, éghajlat, eledel, nevelés által külön külön ágazatokra eloszlott. Erről sok volt az 'É r t e é s E l l e n'. Én megvallom, hogyha egy tiszta *K e l e t i L o v a t* látok, egy úgy nevezett 'f e k e t e a n g o l l ó' mellett, nem hihetem ezer meg ezer esztendő forgását elegendőnek, hogy végtére egyből a' másik támadhatott volna. Ugy nem hihetem, hogy *k o m o n d o r a i n k*, ha ma kezdenék is Asszonyaságaink őket ölkébe venni 's nemzésről nemzésre ők száz ezer esztendeig, mindég a' Kanapén ülnének is - végtére egy kis meztelen fázó *ö l b é l i a g a r a c s k á k k á* válná-

nak. Én azt tartom hihetőbbnek, hogy az a g á r a' maga formájában úgy megmarad, mint a' V i z s l a a' magáéban, ha nem keverik; hogy a' Nedjed 's többi fajták megmaradnak, a' magok alkotásokban; hogy az eledel, éghajlat 's nevelés teszen ugyan valamelly különbséget, de hogy az a' belső organizatiót, a' mozgó principiumot soha fel nem fordíthatja 's tökéletesen meg nem változtathatja. Ha magasabbra akarnánk pedig menni, - hogy talán minden egy Centrumbul vette eredetét - akkor könnyen eltévedhetnénk a' Metaphysikába, melly a' Szántóvető embernek, Mezeigazdának 's Tenyésztőnek nem csak haszontalan, hanem ártalmas is; mert sokszor megeshetnék, hogy midőn határtalan látományiban elmereszkedik - csikaja azomban koplal, szomjuzik 's tán a' kötőfékben akadott lábát fürészeli. -

MIT KELLENE TEHÁT NEKÜNK TENNI.

Közelítünk most már azon állóhelyhez, a' honnan, a' ködben merült Tájt lassan lassan a' homálybul kiemelkedni, és a' külömb Környülmények Testesedését 's Megülledését tán szemlélni, és egymáshoz illőbb Arányban 's Összeköttetésben fogjuk látni. Azonban bár mi nagyon szeretnék is egyszerre oda ugrani, és eddigi okoskodásaimat Hazánkra alkalmaztatni 's mind azt a' mi ekkoráig lélektelen Test volt, végtére életbe hívni; azért még is némelly Általánosokat még előbb, bár mi unalmasok legyenek is, érintenem szükséges; ne talán ha egyszerre a' Völgyből szaladva mennénk-fel a' Hegyre - a' közben fekvő Meredek némellyeknek esmeretlen maradjon.

És azért állapodjunk még meg egy kicsinyt 's tegyünk magunknak ellenvetéseket, nehézségeket. Egy részről csendes hideg vérű Ellenezés, más részről forró de ki nem csapongó Indulat 's erős, állhatatos végrehajtó Akarat, a' Világban előbb utóbb mindent legszebb Rendbe 's legnagyobb Egyenlősulyba hoz. A' Nyomás és Ellennyomás, ha egyenlő sulyu, tartja az örökkévaló Mindenséget abban a' menyeyi Egybenhangzásban, melly minden elnemromlott Lételbe boldogságot önt; az érezteti a' Halandókkal pillantatokig a' Paradicsom legégőbb örömét; az hoz a' polgári Társaságba mindent a' legnagyobb Világosságra; az hoz a' hideg Erőművbe Melegséget.

Nézzük tehát még mindenek előtt, mit lehetne alaposan 's helyesen az ellen állítani, a' mit már előre bocsátottunk 's engedjünk, ha igazunk nincs; ha pedig érezzük, hogy még is igazunk van, iparkodjunk azt a' mit érünk, szembetűnőbben előadni, hogy másokat végtére megmozdítsunk. Csak okoskodásoknak engedjünk; ne hagyjunk magunkon idegen autoritas által erőt venni - valamint viszont ne kívánjuk, hogy más meggyőződése nélkül, hidjen 's azért hidjen vaktában, mert mi úgy hisszük, mert mi úgy mondjuk. Legyünk Ellenkezők, de egyszersmind Barátok. - Vetkeztessük-ki a' szép Igazságot minden leplegibül, hogy az úgy mint mikor még a' Homályvilág boldog lakosai közt tartózkodott, mezítelen álljon előttünk, 's fogadjuk-el igazi magyar jó Szívüséggel házunknál - akár melly Éghajlat felül, ha bár Ellenségeinktől jönne is.

Némelly embernek az egész esze abban áll, hogy soha semmi újat nem próbál, és minden próbatételről már előre mindég azt jövendőli 'E bizony, meglássák, nem fog menni, - és minekutánna új dolgot alig, vagy csak ritkán lehet egyszerre végbe vinni; illy prófétának többször van igaza, mint nem, mellynek következtetésében a' Sokaságnál nagy hite is szokott lenni. Az embereknek ezen Osztálya leggyűlöletesebb; ez csak akadályoztatni, rontani, és a' lángoló Viszázsra 's forró Hazaszeretetre hideg vizet önteni tud. Nagy érdeme van annak, ki elől megyen, ki megtöri a' jeget. Meglehet ugyan, sőt hihető hogy göröngyös és veszedelmes uton jár, esik, bukik; de vigyázhatnak, óhatják magokat soktul az utánna törekedők. Amazé az Érdem, a' Dicsőség; ezeké a' Haszon, a' Nyereség 's nem ritkán a' megnemérendemlett Dicséret 's Hír.

Az Embereknek azon két Felekezete pedig legszámosabb; mellynek egyike minden vizgálat nélkül mindég azt prédikálja 'Maradjunk a' Réginél' az Ősinél 's a' t., legyen az bár hasznos vagy káros; a' másika pedig mint a' vak légy mindennek neki esik 's mindég azt hirdeti 'Menjünk előre' tartunk lépést más Nemzetekkel 's a' t., lehetsége e, hasznos e az időre a' környüállásokra nézve, az neki mindegy.

Minden dolognak van egy szép és egy rut Oldala. A' Genfi Tó szélei tiszták, rajtok a' szem örvendve nyugszik, de a' Vadászt hamar eluntatják kiességei. Komádi tájéka nem bájolja

senki szívét, de a' nádnak 's posványznak örül a' puskás. A' jó buzaföldek közt kocsin lépésbe megyünk; a' sovány legelőkön nyargalni lehet, és az Utazó azt átkozza, a' mit a' Gazda felhőkig emel. A' pályafutásnak is vannak minden bizonnyal szép és rut oldalai. 'S én tán abban hibázom, hogy csak szebb részét látom, midőn rut részei szemem elől visszavonulnak. Vannak ellenben mások, kiknek szemei az egész pályáztatást olly rutnak mutatják, hogy abbul soha se villog ki nékik a' legkisebb Szépség is. Így K n o b e l s d o r f például a' kis könyvében: Ü b e r d i e P f e r d e z u c h t i n E n g l a n d 1820.

Már melly Résznek van igaza, azt sem én, sem az, ki ellenkezőt mond, el nem dönthetjük; az Olvasóinkra marad. K n o b e l s d o r f maga szemeivel látta, melly virágzásban van a' Lótenyésztés Britanniában, melly jó, számos és minden czélnek megfelelő Lovakat lehet ott vásárlani, és mennyi pénz megy oda esztendőnként a' Continensrül. Ő maga mondja, hogy a' Lótenyésztés Német Hazájában nem igen nagy hasznót hajt, - és minekutánna egy Országot a' másikkal összehasonlít, miben keresi a' dolog velejét? A' földek felosztásában, az eledelek u. m. bükköny, lóhere, e s p a r z e t változtatásában, a' lovak szetskáztatásában 's a' t. Valamint a' Hadivezér, ki az által akarná megnyerni a' Csatát, hogy az Armadának kiadja a' parancsolatot: 'hogy a' bajuszok jól kipederve, a' kengyelvek-szijjak két lukkal rövidítve, a' czafrangok felkötve' legyenek... És végtére mivel zárja bé okoskodásait? Azzal, hogy Olvasóinak nyíltan és szinte meglepőleg ki vallja, hogy ő több esztendei tapasztalása után bölcsebb javítást Ménesén nem tudott tenni, mint azt felére leszállítani. - Ez már valóságosan furcsa methodus a' Lótenyésztés előmozdítására! Ugy látszik inkább, mintha K n o b e l s d o r f elakarná Hazafiai a' Lótenyésztéstől ijesztetni; mellyet még is nem hihetek, mert tudva van, hogy ő maga Angol Ménlovakat és Kanczákat vett 's hogy ezen tárgyban sokat fáradozott, sokat költött. Ő az Angliai Lófuttatások következeit minden ágazatjában kedvelli 's irigy szemmel nézi; be szeretné ha Hazájában is úgy volna! de azon okot, mellyből az általa is megszeretett következtetések folynak, nem látja. Hazafiainak enthusiasmmal lelkekre köti 'hogy olly hibás, vakmerő veszedelmes Játékok által mint azon természet ellenvaló Angol H a z a r d J á t é k o k, ne hagyják magokat elcsábítani. Mintha szomszédom ki irigy szemmel látja szép lóherémet, míg az ő legelőin Jósága porban áll, engem vádolna 's tőlem tartana; mert lóherém magvábul néki ajánlok.

H a z z i U r pedig az Előbeszédben említett könyvében nagyon bőven előadja azon külömbféle Versentfutásokat, mellyek Olaszországban, Hollandiában és most ujjabb időkben, Baviáriában tartatnak, és ő is sikeretlenségeket annak tulajdonítja, hogy a' futásokból a' Methodus, Rend és Tudomány ki van rekesztve 's az csak úgy üzetetik, mint valamelly ünnepi multság. Nem lessz haszontalan azt itt röviden magyarra áttenni, a' mit ő erre nézve előhoz „Sok esztendőtil fogva, úgy mond, látni Német és más Országokban Lófuttatásokat esztendőnként tartatni, mellyek belső elrendeltetések miatt, és némelly más okoknál fogva is nem voltak czélarányosok; 's azért nem is hajtottak annyi hasznót, a' mennyit hajthattak volna ha Elintézőik másképpen vették volna munkába a' dolgot” könyvének valamelly más részében pedig „A' Lófuttatásról az emberek közönségesen semmi egyebet nem szoktak gondolni; hanem csak, hogy az néhány óráig a' Sokaság multságára szolgálhat. Sokan azt állítják, nagy, de nevetséges magokkal való megelégedéssel, vállokat vonogatva 's szánakozó mosolygással; hogy az efféle Spectaculumok semmit sem érnek 's így kár azt a' pénzt kidobni, mellyben azok mindenkor telni szoktak”.

Ebből az egy pár sorból is elég bőven kitetszik, hogy az éppen említett nagyra becsült Szerző - kinek mély, egészséges és sokféle tudományokkal kiművelt eszét és elmetehetségét, nem csak ezen könyvecskében, hanem számos más írásaiban is minden lapon tapasztaljuk - a' pályafutást nem hijábavalóságnak, idővesztő multságnak, és semmitsemérő foglalatosságnak tartja, hanem hogy ő is szinte mint mi, a' sok szép folyamok forrását ott keresi, a' hol az valóban sziszeg 's buzog.

Sokan a' futtatást azért nem kedvelik, mert sejdítik, hogy a' Rigorosumban szégyent vallának Lovaik, melyek ma meglehetőseknek találtnak t. i. olyan Examinator Urak által, kiket a' Lóbirtokosa a' Tentamen után ebédre szokott hívni -. De a' becsületes ember más madár tollaival nem kívánja magát szépíteni; hanem inkább éppen olly megengesztellhetetlen Ellensége az usurpált Reputationnak; mint igaz Barátja és erős Védje az elnyomott Érdemnek. 'S hány usurpált Reputatio van pedig a' világon 's melly kevesen szenvedhetik azért a' napfényt; melly kevesen állják-ki bátran a' Rigorosumot!

Némellyek az Elkészítés ellen nem azért vannak, mintha nem látnák nagy hasznát, nagy szükségét; hanem azért, hogy magoknak nyitva hagyjanak hátul egy kis ajtócskát, mellyen ha kíváncsodik, kibujhassanak. Ha lovaik tán győznek, mi felséges jó lovak fognak azok akkor lenni! ha meggyőztetnek, mi természetesebb, minthogy az elnem készült ló nem győzhet!

Más Osztálybéliek 's kivált néhány Földesurak, minden próbatételeiket mások jószágán, mások erszényéből akarják eszközölni. Ezek vagy azt kiállják szünet nélkül 'a' Kormány, a' Kormány, vagy azt 'az Adózónép, az Adózónép'. Ej de jól tudják, mit tennének, ha Gróf N. Bárány N. 's a' t. jószágaiban ülnének; itt birkaaklot, ott canalist, itt szederfát, ott phormium tenax-ot teremtenének - midőn azonban magok jószágaikon a' Sequestrum hideg keze fekszik, - vagy ládájokon kinem nyitható lakat függ.

Én éppen olly czél ellen valónak tartom, a' lótenyésztés felelevenítését az Ország legtehetősebb lakosainál elkezdni akarni: mint általában kinemvihetőnek hiszem azt, hogy a' Kormány maga számára elégséges, és jó lovakat jutalmasan nevelhessen. Némely úgy látszik, hogy ezen tárgyat sem igen magas, sem igen alacsony helyen kezdeni nem kell; hanem hogy az egyenesen a' Földesurakat, vagyonosabb Árendátorokat és jobbértékű Polgárokat érdekli. Csak kapjanak azok egyszer a' dolgon jó szívrrel 's üzzék azt jó ideig álhatatossággal; majd elterjed lassan lassan az Ország minden Lakosaira is, a z o n l o v a t n e v e l é s h e z v a l ó k ö z ö n s é g e s S z e n v e d e l e m, melly nélkül, akár ki mit mond, a' lótenyésztés igazi sikerébe bizony soha nem jöhet. Ha pedig végtére kiki reménylhet nyereséget 's azért kiki, a' kinek csak tehetségében áll, lovat nevelget; nem lesz akkor a' Kormányának többé nehéz mind azon lovakat a' honni földön megvásárlani, melyek megkíváncsodnak. És azokat bizonyosan nagyobb tökéletességben 's olcsóbban is megfogja szerezni, mintha azokat maga nevelné, vagy Külföldről hozatná; ha t. i. a' Számadásokban semmi hiba 's homály nincs.

Ez ellen megint azt a' kifogást lehetne tenni, hogy kevés ember olly békességes tüdő, olly állandó, hogy a' gyümölcsözés idejét bévárhatná. Akár melly jól van elvetve a' makk, akár melly egészséges - ha mingyárt egykét esztendő után nem ad árnyékot, ismét felszántatja. Melly kevesen hagynák buzájokat békével megérni, ha szinte mingyárt vetés után nem zöldülne. Hazánkban ritka a' Komló-Termesztő.

De hát azok, kik mindég azt forgatják nyelveken 'Ez mind jó, az tagadhatatlan; de csak lassan; még az idő nem alkalmas hozzá, a' dolog még nem érett-meg'. Azonban némely dolgok soha meg nem érnek, azokat 'éretlenül' akár mi bajosan essék is, kell megemészteni. Egy körülzáncolt Várt, melly ágyukkal 's számos gyalogsággal van védve, jó idővel, jó alkalmatossággal 'szép megéretttségben' megtámadni nem lehet; akár hogy kerítgetik, annál többet lőnek, 's ezen 'A k a r o m é s N e m i s' között, több Legénység hull-el, mintha minden Czifrázás nélkül néki rohanna a' Sereg. - A' fősvénynek soha nem üt az az óra, hogy adjon. Az önnyszerető Hazafinak soha nem derül fel az a' nap, hogy a' Honn Oltárára áldozatot vigyen.

'S hát a' K ö l t e m é n y e k k e l hogy áll a' dolog? A' mit ló csak valaha végbevitt, két-féleképpen tudjuk, valamint a' Görög Históriát; egyik oldala Mese, másika pedig Valóság. A' mi a' Mesét illeti, meg keli vallanunk, hogy az a' Ló dolgában nálunk nagyon széles kiterjedésű; - a' mi pedig Valóság, annak köre igen igen keskeny.

Nem mulaszthatom-el mind azokat, kik ebben a' tárgyban világosan látni akarnak, alázatosan megkérni, hogy magokat mind azon csapszéki Mesék által ne hagyják megcsalni, ne hagyják elcsábítani; mellyek nem csak nálunk, hanem másutt is Hagyományképpen nemzetségeken keresztül atyáru fiúra szállottak. Az Ember olly Barátja a' Csudálatosnak, hogy azt mindég szívesen elfogadja, és legtöbbnyire nagyobbítva szebbítve adja tovább. Ki nem örvend csudálatos történet előadásakor egy egész társaság bámulásán?

Szörnyüket hallottam már beszélni Lovakru; majdnem kótyavetyére bocsátá egy némelly lovai tetteit 's majd csak nem azzal végzé, hogy ha szorította volna az ember, hogy azokkal 24 óra alatt Mosonbul Kolosvárra érkezett 's a' t... Más valakinek két kocsislova elragadta szekerét Veszprém táján 's a' két első kerékkel, a' nélkül hogy a' Pesti hidon átment volna, a' Tiszamelléken épen 's egészségesen érkezék haza!... De ez mind mendemonda. A' Nép csak beszélni tud; ritka az, a' ki cselekszik. A' Lóru pedig gyakran az beszél legtöbbet, ki legkevesebbet ül rajta, kinek se istállója, se lova.

Gondolná e' az Olvasó, hogy még Madame Genlis is béavatá magát e tárgyba? 's igazi francia módra az Angol ellen való vetélkedés lelkével azt mondja egy valamelly költeményében „Jöjjenek az Angolok azon vékony 's élhetetlen Anisette-vérü felmesterként Lovaikkal, 's próbálják csak szerencséjüket a' mi jó, erős, derék Normandi Lovaink ellen, majd meglátjuk, mi lesz a' vége”. Látták is végét 's magam is láttam egykor Amiensben egy hatalmas francia vasas Tisztet egész gálában; elől hátul pánczélozva, lófark-fehér-forgós sisakkal, jó kihevert vacskos Normandi Lován, egy elkészült Angol tellyesvérü Ló ellen kikelni, mellyen egy könnyü kis gyerek ült. De nevetséges volt kimenetele! A' bátor Katonatiszt soha el nem értheté, miként futhatá ki őtet egy olly hitvány gyerkőcze! 'S illyenek után kinek lehet rossz néven venni, ha magát a' Ló dolgához ugyan csak értőnek hiszi.

Egyszer, még gyermek koromban egy Csukát fogtunk 's olly nagynak láttuk, hogy legalább 20 fontosnak tartottuk; pedig nem volt több 11 fontnál. Be haragudtunk, hogy a' háznál egy avult Statera került elő, mert ha az nem lett volna, csendes lelki esmerettel legalább is 18 fontnyinak nyomhattuk volna belé meséinkbe. - Máskor egy Őzet lőttünk: de ez már bizonyosan van 80 font! Szerencsétlenségünkre azt is megmázsáltuk, és 38 font lett belőle, és a' szép mese, mellyen annyi vadászpajtásunk csudálkozott volna, szétoszlott. Így van Zöld Marcsi, Angyal Bandi 's a' t. meséivel is, - semmivel se különben. Majd sokan fognak haragudni, mint én könnyü csukámra, könnyü őzemre, ha lovaikat mértékre, az az, a' pályára fogják vinni, mert ott minden mesének vége szakad.

A' hol a' Messzeségek ki vannak mérve, a' hol Bizonyosságok 's Birák vannak ki állítva 's a' t. ott senki se csallhatja-meg magát. Ott senki órája nem késik, se nem koríthat. Mind ezen előrevaló készületek nélkül száz ember közt hány van, ki elinduláskor egy pár minutával később nem nézné óráját, ki minden hátra maradást nem a' maga kedvére magyarázna. Hol az a' puskás, ki ha olvassa hány lövéssel lö, hányal hibázik, egy két elhibázott lövést hébe korba el nem felejtene? Egy Hannoveri Zsidó, kocsislovai serénységét próbálván egykor, tizenkét órakor indult 's fél mértföld haladtával a' feltett helyre elérvén, megint az órájára tekint, - 's az csak mindég tizenkettőt mutat 'Ejnye! felkiálta; s e m m i i d ő b e n j ö t t ü n k, ezek ám a' Lovak!' - De az órája nem járt - Így megesik, hogy a' legbecsületebb ember, ha ő maga egyszersmind Felpörös, Alpörös és Bíró, akaratja ellen is sokszor megcsalja maga magát 's másokat is.

A' mi pedig a' Lóesmeretet illeti, az a' leghatártalanabb tudomány. Egy tárgy sincs, mellyben a' Jórul való képzelet olly különbféle, és a' Módinak annyira alája volna vetve. Csak husz esztendő forgása alatt, hány vélekedések, hány kicsapongó megkedvelések fordultak elő. Egykor ha csak farkát viselte a' Ló, a' többi mind megbocsáttatott; jött azután a' vastag térdek

periodusa; arra változólag a' lábszár-csont szélessége, marrja élessége, a' testnek rövid egybenkötése, a' csipő csont farktul való távolsága, a' hevederhely mélysége 's a' t.

Már akár micsoda czélra való legyen is a' Ló, vélekedésem szerint: minden Tagoknak egymáshoz való tellyes Aránya, és minden Mozgások tökéletes Egyben hangzása, teheti csak a' jó Lovat.

De már mind ezek után ki a' tökéletes Lóesmerő? Azon Kováts, Borbély, vagy Akárki, ki a' Cursust elvégezte; az már a' lóhoz ért, hogy lehetne? Talán sem ő, sem azok, kik tanították, soha lovon sem ültek, vagy lovok nem is volt. Illyen Oskolabéliek mindég orvosi szemmel nézik a' lovat 'mintha mindegyben gyógyítani akarnának'; 's inkább hajulnak ők egy a' Cursus szerint minden hibátul tiszta ló felé, akár mi gyáva, 's mi dög legyen is az külömben, mintsem egy délczeg paripa felé, ki mindenén átrepül, de lába tán hólyagos 's a' t. Ezek a' Tenyésztéshez is éppen olly keveset értenek.

Most nézzük a' Ménes mellett nevelkedett Embert. Ez nem kedvelli a' mozgást, hideget, sok levegőt; ő nem bánja, ha csikájából nem lessz is Achilles, csak szegénykét ne bántsa senki 's baja ne essék. Már egy illyen semmit nem gyűlöl úgy annyira, mint a' Készítőt. - Ez az utolsó ellenben mindent laxalni, izzasztani, conditióba hozni akar, a' ló másképp akar hogy vágta-son, felülni engedjen vagy sem, a' lovassal elszaladjon vagy sem; az legkisebb gondja. A' Stallmeister ellenben mindég tanít 's leczkéz, a' ló akár legyen jó erőben, akár nem; erre ő nem ügyel.

A' Kereskedőnek nincs szeme, egy, két esztendő csikókra, ő csak a' kizsarolt, rosszul tartott lovakbul nézi ki, hogy majd millyenek lesznek, ha egyszer gond, zab, nyugvás 's meleg megfordul rajtok. A' Sokaság pedig megvet minden lovat, melly sovány, hosszuszörű, tisztátalan - 's megkedveli mindegyiket, melly kövér, simaszörű 's ha kivezetik, fuj, haboz 's figuráz. Hogy lehet ennyi külömbféle 's egymással ellenkező Ízekbül tökéletes Lóesmerőt összealkotni? Nem lehet - A' Tárgy igen szövevényes, 's azért, hogy meglehetősen kifejtődhesék, majd nem minden Ágazatjára külön külön Ember kell.

Vélekedésem szerint semmi sem tesz minket rövidebb idő alatt Lóesmerőkké, mintha egynehányszor érzékenyen megcsalattattunk. Ha egy egész esztendei Cursust halgatnánk is az Ophthalmiáról, az nem nyitná-fel annyira szemünket, mintha csak egyszer kétszer jó drágán vásárlottunk volna - vak Lovat.

Többen azt mondják 'De nem kár e nem természet ellen való e a' lovakat illy korán futtatni?' Arra azt válaszolhatnánk: Igen is, éppen olly kár mintha 12 esztendő fiunkat már examináltatnánk, éppen olly természet ellen való, mintha az már illy gyenge korában sétálni járna, lapdázgotna 's csuszkálgatna? Kétség kívül nem volna helyes valamelly gyermeket annyi tudományokkal megtömní, hogy az már 12 esztendő korában patvariára léphetne; mert hihető, hogy csömört kapna; úgy bizonyosan nem volna czélarányos egy trabális Betyárt két három esztendő csikóra ültetni, hogy azzal megbirkózzék; de egy könnyű gyereket jó móddal, szelíd nevendék csikóra ültetni nem veszedelmesebb; mint veszedelmes volna egy Nagyságos Urfit 19 esztendő koráig, minden mozgástul tartóztatni, hogy azután, ha már egészen végbe ment növése, annál magasabbakat szökhessék!

Tudom, hogy még sokat fognak némellyek okoskodásaim ellen feltalálni, és engem, mint az ébredt Ellenség, mindég ott megtámadni, a' hol éppen legkevesebbet gondolnám, vagy a' hol leggyengébb vagyok; - de mivel vizsgálódásaimat végnélkül nem folytathatom, azért csak megint a' régi harangomra akarok ütni. 'A' Lótenyésztés gazdaságbeli Tárgy; olly gazdaságbeli Tárgy, melly Hasznót nem ad - sikeretlen; 's azért - ha a' lótenyésztés sikerét látni akarjuk; - a'

Haszon, a' Nyereség Lehetőségét mentül hihetőbbé tenni törekedjünk'.

Ezen okoskodást állítom: a' szüleség változtatása, a' zabosbükköny etetése a' lovak secskáztatása, - 's a' t. ellen. Én sem a' Kormánytul nem kérek semmit, sem az Adózónépre nem kívánok semmi terhet hárítani, és még is hiszem, hogy a' dolog nagyon jól fog folyni 'csak el legyen a' mag vetve' - 's állhatatos 's békességes türés legyen, annak gyökerezése, annak lassu növése bevárására; akkor bizonyára eljön a' gyümölcsöző nap.

E' szerint hát minden utóbbi keringelés nélkül egyenesen kimondom, hogy én a' Lótenyésztés által nyerni, és szépen nyerni kívánok 's hogy minden számlálásaim és eddig volt tapasztalásaim szerint nyerni reménylek is.

Ha okoskodásaim helyesek, a' jó következtéseknek folyni kell - ha a' következtések jók, - megfogja szomszédom is kedvelni, és azok megszerzésére törekedni; attul mások, másoktul sokan. 'S azért hagyjuk a' dolgot magára, ne mesterkedjünk rajta, kiki tartson lovat 's neveljen, a' ki akar; a' ki nem akar, ne tartson, ne neveljen.

De ha minden a' régi korban megmaradna, semmi kis javítás sem történnék, ugyan mi nagyot nyerhetnénk ma a' Ló által? Mit érne az a' Ló, melly egy nap el tudna menni Sopronbul Debreczenbe, 's más nap vissza? Ha Bucephalust tudnánk nevelni, ha Aura, ha Babieka, ha... ha... teremnének Méneseinkben - mit érnének? Tudnánk e két három száz aranynál drágábban eladni. Ha Pegasus maga jelenne-meg Legelőinken, nevezetes sommát adnának e értte? Minek hát a' fáradozás, minek a' gond? Kedvelheti e az ember a' tiz Tagos Gazdaságot 's azzal összekötött kiadásokat 's vesződséget, ha még két Calcaturás Mezőnek productumára, mellyen a' Természet tán többet teszen mint maga iparkodása, sem reménylhet bizonyos és jó Vevőt? Olly Embernek, ki munkája után él, egy bizonyos határt vonni 's azt mondani 'hogya te egész életedben éjjel nappal dolgozol; ha vért izzadsz, és mindég koplalsz, és még ha a' szerencse mosolyog is rád, többet magadnak és maradékidnak még sem szerezhetsz, hanem csak ennyit és ennyit' - olly következtéseket hoz maga után, mintha a' Törvény azt szabta volna husz esztendő előtt, hogy 'az industriának felerkentése végett, egy mázsa gyapjut a' gazdáknak 40 forint pengőért egy Kiarendáló Társaságnak át kell esztendőről esztendőre engedni'. - Be szép gyapju volna most Hazánkban! - Kilátást kell hagyni annak, a' ki fáradoz, a' világ minden kincseire.

Csak a' Nagylelkűséget és Patriotismust nem kell, az Istenért! összekeverni a' Gazdasággal, a' Kereskedéssel. Mindegyik a' maga helyén - 's mondjuk-ki kereken; nem ér e a' Közjóra nézve, egy jó Gazda-hazafi, egy vagyonos Kereskedő-hazafi többet, mint a' szegény tehetetlen Patriota, bár mi szép lélek lakja is szívét. 'S így keressük a' Nyereséget ebben a' tárgyban szintugy minden Elpirulás nélkül, mint iparkodni 's alkudozni nem szégyenlünk, hogy 1-2 forinttal többet adjon a' Zsidó gyapjunkért.

Hozzuk most ismét Angliát csak egy pillantatig emlékezetünkbe vissza. Ott számos példa van arra, hogy egy 6 hónapos csikó ezer font Sterlingen kelt-el; hogy egy Magló sok számos esztendeig két három ezer fontot hozott-be Ménbért; hogy egy lovat három négy ezer fontért adtak-el; hogy egy ló életében Urának huszonöt, harmincz ezer font Sterling nyereséget hajtott.

Most hasonlítsuk Magyarhazánkat Britanniához 's gondoljuk-át villámsebességgel, hogy mi lenne belőle, ha mind annak csak egy része, a' mi Britanniában áll, nálunk felállítatnék. Nem derülne e fel a' szép tavaszi reggel minden diszében, és a' tiszta levegő 's a' napnak élesztő sugárai nem ígérnék e minden plánta virágzását, minden virág gyümölcsözését?

Mi szükséges ekképpen, hogy Hazánkban a' Lódolga mozgásba, életbe jöjjön 's nem sokára virágozzék és gyümölcsözzék?

'Több ízbeli, nagy, bizonyos 's esztendőről esztendőre fennálló J u t a l m a k, melyeket futtatásbeli diadalom által lehessen elnyerni'.

'Jól elkészített és az esztendő minden részeiben jól fenntartott P á l y á z ó h e l y'.

'Állandós K é s z í t ő I n t é z e t e k'.

'Egy mindég fennmaradó L ó t e n y é s z t ő E g y e s ü l e t'.

'Egy igazi és valódi O r s z á g o s L ó d e f t e r és bizonyos időszak K ö z j e l e n t é s e k'.

'M é n b é r'.

'Rendes esztendei L ó v á s á r'.

Fontolgassuk ezeket rendre, és törekedjünk következéseiket egyenként kifejtetgetni, úgy hogy továbbá azon haszon, melly mind ezen részeknek szoros összeköttetéséből háramlik, világosan kimutassa magát.

Több ízbeli, nagy, bizonyos 's esztendőről esztendőre fennálló Jutalmak, melyeket futtatásbeli diadalom által lehessen elnyerni, és melyeknek elnyerését a' Sokaság érzékenyen ohajthassa, és bizornyalel is várhassa. Ha a' jutalmak nem számosak 's nem nevezetesekek, nagy mozdulást és a' Tenyésztőkben nagy szorgalmat nem okozhatnak. Egy pár aranykéért, pro hic et nunc, nem minden mozdul-ki szívesen helyéből; de ha százakat, ezereket lehet nyerni becsületes uton; sokan fognak utánna törekedni 's így a' köziparkodás felébred. Ha pedig a' Jutalmak nem olly bizonyosok, 's esztendőről esztendőre nem olly okvetetlenül állandók; hogy azoknak kiadását a' Közönség minden legkisebb aggodalom nélkül bevárhassa sőt elkérhesse: - akkor bár mi nagyok legyenek is, nem fognak egyebet szülni: hanem hogy abban, vagy azokban az esztendőkben, mikor kiadatnak, nagy lessz a' Pompa, nagy a' Mozdulás, nagy az Egybenfolyás 's hogy sok magában azt fogja mondani 'Hála Isten! ez már jól megyen!' - midőn azonban minden Élet, minden Elevenség, a' Jutalmak kimaradásával, megint meg fog szünni. De a' Messzebbrenéző nem így látja a' dolgot. Ő az ezen Jutalmakból háramló időtöltést, mulatságot 's örömet csak mint mellékes dolgot tekinti, ő azokból hasznos következéseket vár. Miként lehetne pedig azt gondolni, hogy sok emberben azon Ösztön 'jobb lovat nevelni' felsekentetnék; ha őt, tiz, tizenöt esztendőre előre a' pontosan megjelenő Jutalmak a' távolságban nem fénylenének már. Hogy pedig ezen Jutalmak Elnyerhetése, nagy kiterjedésben, csak futtatás által történhetik-meg, feljebb láttuk. Azonban fejtsük-ki mind ezeket példa által.

Ha valamelly tavaszkor tiz ezer arany 's számtalan más jutalmak: mint Billikomok, kardok 's buzogányok, karpereczek 's a' t. volnának kitéve; a' nélkül hogy azoknak egyforma számban 's becsben való kitétele, bizonyos változtatlanul meghatározott és rendesen visszatérő időszakokon ismételtetnék: mi következés eredne azokból? hogy az ügyesebbek - a' Sokaságnak ideje nem maradván az Ujságot valamennyire elérteni - a' Jutalmakat olly lovakon vinnék-el könnyen, melyeket olcsón vagy az Országban vagy Külföldön szereztek. Sok ember keresne lovat, a' mi által tagadhatatlan, egyik 's másik lónak ára szépen áradna; de mennyi időre 's melly magasságra? Mindenhol nyargalnának, volna sok mozgás; de meddig? A' Tenyésztésre ellenben gondolkodnék e valaki, számlálná e valaki abban a' zavarban hideg vérrel: hogy azon Somma, melly jobb ménlovak 's kanczák megvásárlására, azoknak jobb tartására, épületek rakására 's a' t. megkivántatik - kamattal vagy kamat nélkül adattatnék e ki? Iparkodnék e

valaki jobb lovat a' tenyésztésre keresni, jobb csikókat nevelni; azok nevelésében 's tartásában jobbat 's czélarányosabbat feltalálni?

Ha pedig csak ezer arany volna is százonként, mint tíz Pályadíj esztendőre esztendőre *fundálva*, úgy hogy p. o. Pesten minden tavaszkor, egyet se véve-ki, ezen jutalmak elmaradhatatlanul, bizonyos napokon, és többet nem változtatható, előre - elhatározott Feltételek alatt, semmi hosszú jelentések, kivételek 's más vesződségek által el nem ízetlenítve adatnának-ki, mit eszközölnének ugyan, vizsgáljuk.

Tegyük-fel, hogy ezen somma valójában ezer arany, és tíz részre elosztva futtatás által elnyerhető volna. Három jutalomért akár honnan való lovak, a' mieinket természetesen ki nem véve, léphetnének a' gyepre. Hét jutalomért pedig csak az Urunk birodalmaiban fajzott lovak versenyezhetnének. Mi lenne belőle? Azt a' három jutalmat, melyet minden Országbeli Lovak számára tettünk-ki, hihetőleg Angol vagy Keleti Ló Gazdája nyerné-el; a' többi hét száz aranyat pedig Méneseink Birtokosai.

Azon Angol vagy Keleti Lovakat, akár Ménlovak, akár Kanczák lennének - mert a' Heréltek ki volnának rekesztve - a' mint gondolom, egyik vagy másik Földes ur megvenné 's azok az Országban maradnának. Hozójik olcsóbban adhatnák, mert egy vagy tán több jutalmat nyertek volna vélek; Vevőjök többet adhatna értek, mert következő esztendőre az a' Lehetőség maradna-fenn számára, hogy az említett jutalmakból egyet, vagy többet ő nyerhetne-el, és így az adás-vevés hihetőképén könnyen menne végbe.

A' más jutalmakat nyerte Lovak pedig már valami bizonyosat érnének 's becsek megszűnnék 'pretium affectionis' lenni. Birtokosaik őket nem csupán kedvekből, kényeikből tartanák; hanem azon számba vett ok miatt, mert általok értékeket nevelhetik. Ha például N. Uraság Lova két jutalmat nyert volna el, akkor az azt nyerő Ló N. Uraságnak legalább is kétszáz aranyat érne, mert az kétszáz arannyal nevelte volna értékét; tulajdon ára azontul még meglévén, sőt nevelkedvén; mert nem adhatna e valaki érette háromszáz aranyat akkor, midőn olly nyereség lehető volna, bátrabban, mint ma száz aranyat, mikor még illy jutalmak nincsenek kitéve?

A' Ló négy esztendő, és így fel lehet tenni felőle, hogy minekutánna már diadalmaskodott, még a' jövő esztendőben is, egy vagy talán több jutalmakat nyerhet. Ekképén véve szelesen kivetett pénznek nem lehelne azon háromszáz aranyat mondani, melyeket valaki N. Uraság lováért talán adna. És itt kezd most okoskodásom szembe tűnni, hogy a' jutalmas 'Nyereség Lehetősége melly csudákat szül. N. Uraság lováért ma nyilván száz aranyat se kaphatna, a' jutalmak kitétele után pedig ötszázat 's többet is hozna Gazdájának'. Két elnyert jutalom volna kétszáz arany, eladatott háromszáz aranyért - öszvesen ötszáz arany.

Már illy egyes eset, melly természet szerint sokszor fordulna elő, nem nevelné e azon birtokosnak, mellyen történt, olly annyira kedvét; hogy az sem iparkodását, se pénzét nem sajnálná többé, hogy illy eseteket ismételhessen. 'S szomszédjaira ugyan nem jó benyomást okozna e az?

Némelly jutalmak, hogy az egész Világ Lovaira legyenek kitéve, szükséges és czélarányos. Mi a' magunk közepszerűsége szűk köréből soha nem léphetnénk-ki, ha nem volna ki ellen vetélkedni, kitől tartani. De a' mi még több, lovaink Híre, bár mi hatalmasok volnának is azok, illy az egész Világ Lovai számára kitett jutalmak hijával a' Külföldre soha nem mehetne. Bavariában, tudom, azt mondanák 'Hiszen mi könnyen kifutnók Lovainkkal azon Magyarokat, de nem engedik, hogy Külföldi álljon közükbe'. Már ha volnának jutalmak, melyekért ők is versenyezhetnének, mondhatnák e azt a' nélkül, hogy lovainkat igazán ki is futották volna? Ha Külföldiek viszik-el jutalmainkat, tenyésszünk lovaiknál jobbakat. De hát ha nem viszik? elhordja akkor a' Hír Lovaink érdemét a' legtávolabb eső Országokba is. Azonban

minden esetre csak hármat vihetnének-el, megmaradna a' többi hét. Sokan, tudom, Magyar Nagylelkűséggel, tüstént mind a' tizet felakarnák szabadítani, hogy vigye, ki csak viheti; de elejinten nem volna tanácsos, illy kivételt nem tenni; elcsüggedne a' Sokaság, mert a' jutalom mind kimehetne a' Külföldre. Azt csak számos esztendő után lehetne tenni. Angliában a' Világ akármelly szegletében fajzott Ló bátran léphet a' Pályára, ott most azt már nem ellenzi senki, ott idegentül már senki sem tart.

Azon nem igen nagy számu idegen Ló - mert nem kell hinnünk, hogy a' Külföld háromszáz aranyért Hazánkba olly igen tolazkodnék, éppen elég volna Mérték gyanánt, hogy tudhassuk esztendőről esztendőre melly lépésekkel megyünk előre. Milly szép öröm volna, ha lassanként a' jutalmakat egyrül egyre mind felszabadíthatnánk 's azt hirdethetné *Tudosítónk* 'Gyertek, a' honnan tetszik 's vigyétek Pályadíjainkat, ha vihetitek'. Melly vetélkedés volna, hogy mind megmaradjon a' Hazában! S ha állhatatosak volnánk, ez miért ne lehetne! Én éppen olly lehetőnek tartom, hogy valaha még jobb lovakat nevelhessünk az Angoloknál; mint általjában lehetetlennek hiszem, hogy ma akármelly próbára foganattal kiállhassunk ellenek.

Jól elkészített és az esztendő minden részeiben jól fenntartott Pályázó hely. Ez olly szükséges mint a' Mázsa és a' Rőf; azokat se lehet, ha egy két hétig hasznokat vették azután félre dobni, vagy eldarabolni. Az elkészítendő lovak időszakok szerint külömb külömb móddal egész esztendőt által gyakoroltatnak. Ehez egyenes, síma, kimért, jól elkészített és az esztendőnek minden részeiben jól fenntartott, és mindég fennálló Jeloszlopokkal rendesen kirakott Gyep kell. Nem elég pedig, hogy csak egy husz, harmincz öl szélességű kör legyen sima 's egyenes; hanem szükséges, hogy körül belül nagyobb távolságra gödör, árok, lyuk ne találtsassék.

A' puha Gyep elkerülhetetlenül megkivántatik. Mi lenne a' két esztendős csikó lábából, 's kivált csuklóiból, ha az kemény kövecses földön, vagy éppen tán a' vert országuton készítenék? Nem külömben szükséges, hogy jó darabra körül belül e g y e n e s, s í m a legyen a' táj. A' serdülő csikók midőn vágatásaikat kezdik, jobbra balra szoktak düledezni; némellyike ki is tör. Ha jobbra akar félre futni, a' Lovas annyira huzza száját balfelé - ne tán akaratosságának engedjen - hogy a' csikó feje végtére a' maga bal vállán fekszik 's jó darabig így menván, mert mingyárt nem enged, a' Lovast mindegyben jobbra viszi a' nélkül, hogy oda nézne, merre megyen. Legyenek már közel gödrök, árkok, lyukak; kénytelenítetik a' Lovas, ha nyakát törni nem akarja, végtére az akaratos ló kényének engedni, mellyet az csak igen hamar észre vesz 's végtére alig - használható lészen.

Hogy pedig a' M e s s z e s é g e k ki legyenek m é r v e é s j e l e l v e, az azért van, mert az elkészítésben lévő lovak, a' futtatás napja előtt már többször megpróbáltatnak; 's azon kívül, hogy lehetne Mozgásaikat jó renddel elintézni, ha minden Távolságok csak 'Gondolomra volnának tudva. Illy Pályakör a' Készítőnek olly szükséges, mint a' Kertésznek a' Kert. Sem egyiket sem a' másikat nem lehet más czélra fordítani. Ha Ménes legel a' Gyepen, hogy tarthatja erős Méncsikóját a' Készítő a' szaladáshoz megkivántató phlegmában? miként eszközlheti hogy Kanczacsikaja ne kívánja-meg a' lovat'? Azon csikók pedig, kik a' természet ösztönét már érezni kezdik 's annak eleget nem tehetnek, gyengülnek, bágyadnak; 's a' gyenge bágyadt csikók ugyan hogy versenezhetnének sikeresen? Ha pedig Csordák legelnek, akkor a' marhák ganájában, az otromba ügyetlen csikó ollyanokat csuszik, hogy könnyen baj eshetik rajta. Szükséges a z t a z e s z t e n d ő n e k m i n d e n r é s z e i b e n j ó k a r b a n f e n n t a r t a n i; mert lesznek mindég olly Lovak, mellyek, ha szoros elkészítésben nincsenek is lassubb mozgásaik által, vagy ha ifjabbak, tanítások által későbbi vágatásaikra szoktattatnak. Továbbá ha egy futtatóhelyen t ö b b k ö r ö k n i n c s e n e k, ugy annyira hogy a' versenező körre csak akkor legyen lépni szabad; midőn a' lovak fogadásban, vagy próba végett futnak, akkor ha egy, két száz ló van az elkészítésben, a' gyep nem sokára száraz időben porrá, essős időben pedig, sárrá válik. 'S így a' futtató helynek, hogy az valamennyire

tökélletes legyen, más hasznát venni nem lehet: mint kaszálni 's birkákat bizonyos számban rajta legeltetni. Így kellene a' dolognak lenni. Azonban jobb valamelyes, mint semmi Futtatóhely, valamint mikor nincs jó birkaakol, akkor még is jobb, birkát inkább rossz aklokban, mint éppen egyet sem tartani.

Próbatétel és Versentfutás nélkül, ki tudhatja, melyik ló sebesebb, melyik tartósabb. És így mátfogva esztendeig mindég lehetne haszontalanul vetekedni, hogy p. o. mely lovak tartósabbak, az Angolok e, vagy az Erdélyiek? Kereken 's voltaképpen az igazságot még se tudná senki megmondani. De ha száz, meg száz jó renddel végre-vitt, szoros Próbatétel 's Versentfutás tartatott volna már; akkor a' dolog utóljára úgy kisülne, hogy arrul pör patvar többé nem lehetne, a' hijába való beszédnek vége szakadna 's a' dolog olly világosságra jönne, hogy azután kiki belátása és meggyőződése szerint, utat választhatna.

Állandós Készítő-Intézetek, melyekben a' lovakat a' futtatásra elkészíteni lehet. Mi most elejintén Angol Lovak ellen, többek közt, azért se állhatnánk-ki, kivált a' gyepre, mert lovaink nincsenek valamely bizonyos célra nevelve. A' Versentfutó Ló pedig, ha már kisdéd korátul fogva módosan nem gyakoroltatik, soha az ő személyes Sebességének vagy Tartósságának lehető legmagasabb pontját elérni nem fogja. Azért szükséges a' tellyes-vérű csikót már másfél esztendő korában lassu munkába venni. De hol lehetne azt rendesen és tudományosan eszközölni, ha arra való Intézetek nem volnának? Illy Intézetekben, miglen a' Lovasgyerekek a' csikókat tanítgatják, magok tanítatnak és tanulnak. Egy lovat Egyenlő-sulyba hozni, úgy hogy egyenesen vágasson, azt rendesen izzasztani, 's próbáknál 's fogadásoknál jól megülni 's vezetni; csak már gyermekségtől kezdett mindennapi gyakorlás által lehet tökéletesen megtanulni. Azok pedig, kik csikaikat a' pályára akarják vinni, nem aggódnak többé, ha készítő Intézetek fennállanak, hogy hová vigyék 's ki kezébe adják. Ők nem kényszerítetnek a' végre cselédek tartani, hanem hónaponként valami bizonyosat fizetvén az Intézetbe küldhetik lovaikat a' kötőfékkal 's vége van.

Feljebb mondtam, a' Lódolga annyifelé oszlik, hogy a' tárgy valamelyes türhető kifejtésére, annak minden ágazatjaira külön külön Ember szükséges. Így az Angolok közt, a' hol ezen dolog minden kétségen kívül legmélyebben van kimerítve, más ember tenyészt a' lovat, más tanítgatja, más üli-meg legelőszőr, más készíti, más vágatja 's izzasztja, más versenyezteti, más viseli gondját, ha pénzért hág 's a' t. Külön ember a' vasaló kovács, külön a' lóorvos, külön a' ki tüzzel erősíti a' meggyengült ideget 's a' t. És minden részeiben azon egy tudománynak, van elegendő csomó, elegendő nehézség; hogy egy ember tapasztalása és talentoma ráférjen. Egy tökéletes Pályalovas p. o. nem fogja, a' Lótárgynak valamely más ágában magát avatni; úgy nem fog a' Készítő a' Ménesmester dolgába egyeledni 's ez viszont nem keveredik az elkészítésbe 's a' t. Elég egy embernek egy tárgy, csak azt üzze legnagyobb ügyességgel 's tökéletességgel. A' mindenben Avatkozó ritkán tud valami Egyest derekasan végbe vinni. A' Pék, ha egyszerre Fánk sütő is, Szakács is, nem fog olly zsemlét, olly kenyeret sütni, mint Pékpajtása, ki csak zsemlét 's kenyeret süt. Csizmadia és Szabó egy Emberben; Kovács 's Lakatos egy Személyben, jól el nem fér.

És azért a' Versenyző elkészítésére szükséges a' rendes Pályakör 's a' tanult Készítő. Azt a' háznál 'jó formán nem lehet eszközölni'. Angol nyelvben 'to do a thing in Style' e' részben mindent kifejt 's közelről távolról annyit jelent, mint 'A kármit látszó legnagyobb Könnyűséggel, jó 's szép Móddal tökéletesleg végbe vinni'. És egy kicsinyt több tudományt és ügyes fényes végrehajtást teszen-ki, mint a' francia 'faire une chose avec grace'.

Egy mindég fennmaradó Lótenyésztő Egyesület. Ez azt eszközli, hogy a' dolog a' legnagyobb Kiterjedésre és Publicitásra jöjjön, mely nélkül az soha igazi Megkedveltetésre 's Divatra nem emelheti magát. Ennek Kiküldöttsége szab az időhöz és

helyhez alkalmas törvényeket, ez veszen meggondolással mindent fontolóra, ez rostál mindent keveretlen tisztaságra, ez hoz mindenbe életet, eleven mozgást, rendet 's egyenlősulyt. Egy Egyesületnek illy Biztossága a' Lótenyésztésre nézve az, a' mi egy nagy Uradalomban a' jól elrendelt Kormány. 'S éppen mint a' szép termékeny Táblák, Rétek 's Erdők legnagyobb népességgel és erővel csak kevés tiszta Nyereséget adnak; ha a' földek kiterjedése; a' marhák száma, a' trágyának mennyisége 's az erőnek miben volta, tökéletes egybenkötetésben nincsenek - úgy sem a' Haza gazdagsága, sem a' körülállások kedvező állapotja, sem a' Hazafiak bő adakozása nem hajt hasznot, nem terjeszt élesztő bájta; ha egy független Biztosság nem ügyel mindenre, nem tekint meg mindent, nem kormányozza az egész tárgy Egybefoglalját, félben nem szakított Vizsgábrelemmel.

Más nemzeteknél illy állandó 's független Biztosságnak híja, szembetünő. Így Franciaországban 1806 esztendőitől fogva Párisban, és más nevezetesebb városokban, bizonyos időszakaszokon a' Kormánytul vannak ezer, négy ezer, sőt hat ezer Frankbul álló pályadíjak futásokra kitéve.

Hasonlóképp folyamatban vannak a' futtatások már több esztendőitől fogva a' M e c k l e n - b u r g i Herczegségben, és B a v a r i á b a n is. Ujabb tudósítások szerint pedig a' N á p o l y i Királyságban 's szinte M u s z k a O r s z á g b a n is divatba kezdenek jőni.

Mi ditséretesek legyenek is magokban ezen Közjóra való törekedések, azért még is előrelátható, hogy nevezetes hasznot az említett Országok Közönségére hajtani nem fognak. Némellyekben a' lehető Nyereség sem nem elég bizonyos, sem nem elegendőképp jutalmaztató 's így nincs elég ok, a' mellyből valami Látszható következhetnék; másokban pedig nagyon sok a' Regula, Törvény, és Feltétel. Gyönyörűségért, becsület nyerés végett 's multság kedvéért általjában a' Tenyésztők nem birattatnak egy mind eddig nem igen üzött 's szinte esmeretlen tárgy indulatos folytatására - valamint az a' gyermek, kinek tagjait szoros ruha fedí, nagyra és erősre nem nő. Az az Ész mennyei Emelkedésre soha sem gyul, mellyet Előítéletek penésze, és Szokások rabláncza tart fogva. A' Világon minden csak a' szabadság Örömmérzésben fejtí-ki magát egész Tökéletességre!

Franciaországban némelly jutalmat egy Ló se nyerhet-el; ha t. i. egy kimért és megállapított távolságot bizonyos idő alatt át nem fut, ha bár a' többi lovakon diadalmaskodnék is. Ez sok embert elidegenít: mert ki akarná lovát, hogy azzal két, három ezer Frankot 'tán nyerjen' elkészíttetni 's azután negyven, ötven, sőt több mértföldre, a' mennyire a' pályázó helytől távol lakik, küldeni; ha még az is kívántatik, hogy azonban, hogy Lova mindegyiket meggyőzte, a' futásban a' kiszabott minuták alatt egy bizonyos távolságot is keresztül futott legyen. De a' dolog véghez is vihetetlen, és úgy látszik, hogy azok, kik az említett rendszabásokat készítették, a' Pályafutáshoz csak annyit értettek, mint némelly Oekonomikus Írók a' Gazdasághoz: kik nagyon mély tudománynak ugyan, de mindig városokban ülven midőn faluhelyre vergődnek, az árpát a' zabtul, az almafát a' cseresnyefátul megkülömböztetni sem tudják. Az érdeklött Rendszabások, ki nem vihetősége ebből látszik, hogyha p. o. lovam nem tartós de szapora, és azzal elejintén sebesen megyek, kidül; 's a' másik győz; ha pedig vele lassan megyek, akkor a' Nyerőhelyhez talán két secundával jutok később, mint a' regula parancsolja, és a' jutalmat ki nem kapom.

Olvastam minap egy hirdetésben, hogy valamelly Pályahelyen több Lovak megjelenvén, de egyik se tartatván elég érdemesnek, a' jutalom ki nem adatott. Már engem illy példa, melly az Önnékeny szüleménye, a' pályahelytől nagyon elijesztene. Ha jobb ló van a' pályán mint az enyim, legyen a' jutalom azé, nem irigylem: iparkodni fogok hogy utóbb nekem legyen jobb lovam; de ha az én lovam a' legderekabb 's akkor a' jutalmat ki nem kapom, nehezen vesződöm a' pályáztatással többé. Áll Franciaországban még egy más törvény is, mellynek következése egészen ellenkezik azzal, a' mit a' Kormány általa elakart érni. Tudni illik: azon

lovak, mellyek a' Departamentumokban, valamelyes jutalmat nyertek, köteleztetnek megint Párisban megjeleni, hogy ott más jutalmakért fussanak. Ez által azt akarták végbe vinni, hogy Párisban sok ló megforduljon, ott az elevenség és összetódulás nevelkedjék. De a' mint a' tapasztalás mutatja Párisban - ahhoz az időhöz képest, mellytől fogva a' pályáztatás már fennáll, és azon nevezetes jutalmak kitételéhez szabva - csak igen kevés ló jelenik-meg.

Én Franciaországban, ezen említett okoknál fogva aligha futtatnék. Gazdaságban és Kereskedésben kitkit a' maga eszére kell hagyni 's meg nem szorítani; mert azokban az erőltető törvények, a' céltul inkább távol vetik az embert, mintsem ahoz közelebbre vinnék.

Más Országokban pedig; a' mint mondtam a' jutalmak nem elegendők, és nem elég bizonyosok. Egy két száz arany egy egész Országra nézve, és azok is egyszer kitéve, egyszer nem, elégtelen ok, 's azért csekély vagy semmi következése sem lehet.

Bavariában - és nem tudom, ha ez a' pályáztatás törvényeiből folyt e, vagy más forrásból - még rövid idő előtt a' Lótenyésztőknek a' magok csikait a' Kormányának bizonyos sommáért át kellett engedni. Néhány esztendő előtt pedig a' lovak Kivitele legszorosabban el volt tiltva. A' lótenyésztés Elalacsonyítására, és Megsemmisítésére, ezen két intézetnél jobbat és czélarányosabbat ugyan lehetetlen kitalálni.

'S azért szükséges, hogy egy illy Megbizottság, olly rendszabásokat tegyen, mellyek a' természettel egybe nem ütköznek 's bölcseségek 's igazságok által az egész Közönség bizodalmát meg is érdemeljék.

Egy igazi és valódi Országos Lódefter, és bizonyos időszaki Közjelentések. Sok számos próbatételek után az többé legkisebb kétséget nem szenved, hogy a' tisztán napkeleti vérből nemzett ló, a' pályán minden mást bizonyosan meggyőz. 'S így ha én tellyesvérű loamat vinném valamely fogadásban a' gyepre, egy félvérű ló ellen 's azt erősíteném; hogy lovam nem tellyesvérű, akkor azt, a' kivel fogadtam megcsalnám. Azért elmulthatatlanul szükséges, ha nincs praedestinálva, hogy a' Lótárgy Hazánkban a' legalsóbb lépcsőn megálljon és a' régi zavarban megmaradjon; hogy az Országnak minden tellyesvérű Kanczái 's azoknak időnként való Szüleményei Atyjok nevével együtt fel legyenek jegyezve. Illy Lódefter valódiságát csak Közzététele tarthatja igaz létében. A' Publicitás mindenben a' legnagyobb Garancia; mert az Igazság és az Erény nem keresi a' homályt és setétségét, hanem a' Nap legvilágosabb Sugaraiban jár.

Angliában csak kétféle Pályadíj van kitéve. Egyikért minden Ló a' pályára léphet; a' másik félért pedig a' tellyesvéreket kivéven minden más Lovak. A' kivételek illy formán nem Alolrul, hanem Felülről esnek. Az első 's második classisnak p. o. szabad az Eminensekkel vetélkedni, de nem ám az Eminenseknek az első és második classissal. 'S így a' Lódefter - azon kívül, hogy az a' tiszta eredetről kezes - arra legfőképpen megkivántatik; hogy az, ki lovát nem a' tellyesvérű díjakért akarja a' gyepre hozni, bebizonyíthassa 'Hogy lova nem tellyesvérű, melly 'tagadólag, csak egy jól elrendelt Lódefter által történhetik-meg. Erre jól kell vigyázni: hogy a' Ló tellyesvérű, azt pályáztatás alkalmával soha nem szükség bebizonyítani - hanem néha meg kell mutatni, hogy nem tellyesvérű. Tegyük-fel, hogy jutalmak volnának kitéve - szaladásra, Agarak, Kopók, Vizslák számára. Az Agarak díjáért vetélkedhetnének a' Kopók 's Vizslák is; a' Kopók díjáért Vetélkedhetnének a' Vizslák - de nem ám az Agarak; végtére a' Vizslák versenezhetnének magok közt, 's ki volnának rekesztve az Agarak és a' Kopók. Ezen díjak lassanként Agarak, Kopók, 's Vizslák díjának neveztetnének; úgy mint a' lovaknál a' díjak tellyesvérű, és félvérű díjaknak neveztetnek, 's nem azért mintha a' tellyesvérű díjakért való futásból, más lovak ki volnának rekesztve; hanem azért mert szinte mindég tellyesvérű lovak viszik-el az illyen díjakat, 's a' t. Már az Agárdíjért, hogy ki legyen szabad állani egy esmeretlen kutyának, mire volna szükség, hogy kimutassa miféle eb; de ha a' Kopódíjért akar futni, nem szükség e, hogy bebizonyítsa, hogy nem Agár?

‘S továbbá nem szükség e, ha egy eb a’ Vizsladíjért akar szaladni, kimutatni, hogy se nem Agár, se nem Kopó? -

Már lovakban a’ külön fajtákat és ágazatokat másképp lehetetlen kitudni, hanem csak bizonyosságok által, mellyek ha fel vannak jegyezve, ha meghalnak is nem árt. Angliában a’ Publicitás ezen tárgyban olly nagy, hogy a’ megcsalás csak nem lehetetlen. Ott szinte minden Lovas tudja az egész tellyesvérű Ló nemzetségének összeköttetését.

A’ mi pedig a’ K ö z j e l e n t é s e k e t illeti, - természetes, hogy azoknak bizonyos időszakaszon való megjelenése nélkül, - a’ tárgy csak féloldalasan és szűk körök közt mozoghatna. Két gondolat egy harmadikat szül - ‘s mennyivel több ember kapál, szánt, vet, ojt ‘s a’ t. annyival több lessz az élet, a’ virág, a’ gyümölcs. Illy Jelentések által, a’ Közfgyelem ébren tartatik ‘s a’ Közönség ebbéli tudománya nevelkedik. A’ nélkül, hogy a’ Tenyésztő az Országot bejárja, a’ mi soknak tehetségében nincs, mindenrűl a’ mi más tenyésztő udvarában előadja magát, pontosan tudósítatik.

Angliában a’ Jutalmak, ámbár csak a’ mint mondtam, kétfélék, azonban még is azon feltételek által, mellyek az Elnyerhetésekhez vannak kötve, magok közt nagyon különbözők. Így némelly díjakhoz a’ van kötve, hogy érettek, nagy teherrel; hosszú távolságra ‘s tán ismételve is kell futni, némelly más díjak pedig rövid messzeségre könnyű ‘s egyszerri futással nyerettenek-el. A’ Terheknek és Távolságoknak az Országhoz és körülállásokhoz való alkalmas elhatározása ad a’ Lótenyésztőknek bizonyos utmutatást; hogy milly forma lovak nevelésével foglalatoskodjanak leginkább. Ha a’ teher ‘s távolság igen kicsiny, a’ pályára nevelendő Lovak lassanként vékonyokra, gyengékre fognak tenyésztetni; ha viszont a’ teher ‘s távolság felette nagy, akkor a’ Tenyésztők igen is nehéz és lassu Lovakat fognak kiállítani. Azért ezeknek czélarányos Elhatározása igen igen fontos; ‘s kivált azért kívánják-meg a’ nagy figyelmet, mert ha már egyszer el vannak határozva, úgy hogy ezen ezen díjhoz, ezen ‘s ezen feltételek vannak kapcsolva, akkor azokat megint változtatni nagyon veszedelmes. Semmi nem szül a’ Gazdaságban ‘s Kereskedésben több rosszat, mint a’ szünet nélkül való ingadozás; valamint semmi nem gyengíti a’ Törvényeket annyira, mint azoknak sokszori egybeütkező Megváltoztatása. Vigyázat kívántatik tehát, hogy olly rendszabások ne tétessenek, mellyeket nem sokára visszavenni, és éppen Ellenkezőket szabni kellene. Így nincs semmi a’ czéltul eltávoztatott ‘mint rosszabb Lovaknak valamelly Kedvezést engedni; p. o. hogy egy gyengébb, kisebb, nemtelenebb ‘s nem annyi figyelemmel készített Ló, valamivel kevesebb terhet tartozzék magára venni, mint a’ többiek ‘s a’ t. Ezzel azt akarják némellyek elérni, hogy illy kedvezések által sokan kapjanak inkább és inkább a’ dolgon - de azt felejtik-el, hogy azon Rész, melly illy kedvezésektől ki van rekesztve ‘s szinte azért büntetve, hogy több pénzt és több gondot ‘s a’ t. fordított jobb ló kiállítására ‘s a’ t. úgy annyira el fog idegeníteni, hogy a’ dolog végtére maga magátul eloszlik. De hogy is lehet azt gondolni, ha csak egy kicsinyt fontolja az ember, hogy olly jutalom jó ‘s hasznos következtetéseket szülhessen, melly által a’ Tudatlanság, Gondatlanság, Ügyetlenség ‘s a’ Balszerencse kedveltetik, - a’ Tudomány, Gond, Ügyesség ‘s jó Szerencse pedig büntettetik?

M é n b é r. A’ ki az együgyű és tiszta számadásoknak barátja, azon szokást ‘k a n c z á k a t, m á s i d e g e n M é n l ó v a l v a l a m i b i z o n y o s M é n b é r é r t h á g a t n i ‘s t u l a j d o n m é n l o v a t n e m t a r t a n i’ igen megfogja kedvelni. De ez a’ dolognak legcsekélyebb haszna. Csak tekintsük melly kilátást eszközöl az maga magának, a’ ki illy közmegkedveltetést és szokást az által előre mozdít, hogy hágatásért fizet, és ménlovat nem tart. A’ legnagyobb nyereség végtére magára háramlik. Azon gazda, ki ma 3-4 igen derék kanczáit bizonyos Ménbérért, az Ország legjobb Maglovai által hágattatja, nem fog e minden hihetőséggel olly Méncsikókat nevelni; hogy azon gazdák, kiknél ő fizetett valaha Ménbért, most az ő lovához fogják küldeni kanczáikat, és ő neki fognak Ménbért fizetni? Hat, tiz, tizenöt ‘s több aranyat egy kancza Megvemhesítéséért fizetni, ha csak egynehány száz arany

volna is esztendőnként megnyerhető; minden számlálások szerint jutalmasabb volna, mint husz kanczához egy ménlovat tartani. A' pályára nézve pedig, a' hol a' Ló minden részeinek lehető legnagyobb arányban kell lenni, nem hihető; hogy egy olly ménes lehetne, mellyben 40-50-60 kancza, mind olly egyarányos testállásu, mozgásu 's temperamentumu legyen; hogy mindegyik azon egy Ménló keverése által, a' lehető legjobb Csikót nevelje. Ez pedig az a' csomó, mellyet feloldani szükséges, t. i. 'hogy minden kanczábul, miként lehet a' lehető legjobb Csikót megnyerni'. Egy kanczához egy Ménló igen illik, egy máshoz pedig éppen nem. 'S így az előrenéző Tenyésztő, bár mennyi tulajdon ménlova lenne is magának, bizony még is elfogja a' szomszédjához 's tán messze földre is kanczáinak némellyikét küldeni, mert ahhoz ott még illőbb Ménló van.

Már ha most valaki olly csikót nevel, kire tiz, tiz arannyal számos aláírás találtatik, minekutánna egy Ménló könnyen tehet 50 kanczát gyümölcsözővé, értékét 500 arannyal fogja nevelni 's nem pedig pro hic et nunc, hanem esztendőről esztendőre. 'S illy lovak ellése sokszor elő fog fordulni a' gondos Tenyésztő ménesében.

Tán némellyek mind ezt Nagyításnak fogják venni, de nem lehet; mert szoros tudományi regula szerint áll a' mondottnak igaza. Minden attul függ, hogy legyen, mint fel is tettük már, ezer arany minden esztendőben nyerhető 's a' Ménbérért való hágatás szokásban. Ha lovam több esztendők leforgása alatt minden mást meggyőz, és értékemet szépen szaporította; sokban fel fog ébredni a' kívánság hasonlókat nevelni. Ha senki nem vásárlaná is meg lovamat, mert olcsón nem adnám, nem volna káromra; mert szép Ménbért hozna, és mért is adnám olcsón, ha minden esztendőben több jutalmakat nyerhet nékem minden hihetőséggel. De mért is venné-meg valaki, hogy tartsa, vele vesződjék, 's pénzét kitegye, minekutánna őtet kiki tiz aranyért szinte magáévá teheti? És ha meg venné is valaki, nem megszeretésből minden bizonnyal, hanem csak tiszta speculatióból venné. Ha ma ad valaki egy lóért háromszáz aranyat nem így kiált e fel kiki 'Hogy lehet annyit egy Lóért adni' - 's tán azoknak, igaza is van. De ha egy egészséges öt esztendős lovam ötszáz arany Ménbért hoz-be 's arrul aláírásom van több esztendőkre, nem volnék e éppen olly esztelen gazda, ha hatszáz aranyért oda adnám, mint az, ki gyapját, nem tudom mi fonáságbul; ötven forintot adná, midőn érte száz forintot is kaphatna.

A' dolog itt olly kereket üt, melly által éppen azok, kik legtöbb Ménbért fizettek - 'ügyesen'; valaha megint több Ménbért nyerhetnek is; olly kereket üt, mondtam, mint a' hizlalás tárgyában; a' hol a' hus limitálva nincs, és a' hol minden gazda marhát, juhot, disznót hizlal. Mennél drágább a' hus a' mészárszékekben, és mennyivel drágábban kell hogy fizesse asztalára a' hizlaló; annál jobb neki: mert ő száz fontot ad-el egyszerre, midőn tán csak husz fontot vesz lassanként. Így az, ki 4-5 kanczájátul esztendőnként 40-50 arany Ménbért fizet, minekutánna minden más kiadásoktól mentt, mellyek egy tulajdon Ménló tartásával össze vannak kapcsolva; utóbb minden legnagyobb hihetőséggel esztendőnként 400-500 aranyat nyer. Ebben az Összeköttetésben fekszik a' belső Kereskedés és Consumtio elrejtett bája, melly a' Nemzet Gazdagságát, Erejét és Boldogságát mód nélkül jobban gyarapítja, mint a' Tengeréken tul való Hajókázás, akármelly hasznos, akármelly szükséges legyen is ez azonban. Mind a' kettőnek egy lépéssel való előmozdítása azon szép tudomány, melly az újabb Századokban jobban jobban kifejtődött.

R e n d e s E s z t e n d e i L ó v á s á r. Ha illy Intézet egyszer valamellyes folyamatba jönne, volna akkor hely és idő, a' hol és a' mikor valami hihetőséggel nagyobb becsü lovakat nagyobb számban venni és eladni lehetne. Most Hazánkban éppen olly nehéz venni, mint eladni. A' Vevő nem tudja, hol keresse a' lovat, vagy ha tudja is, nincs talán ideje 's tehetsége fél Országot bejárni; az Eladó pedig nem tudja, hová vigye? és ha lessz e ott Vevő?

Meg-kell esmérni mindazáltal, minekelőtte illy Vásár valami divatba jőne, sok Tenyésztő nem csekély kiadások 's vesződségek után Lovait, mellyeket a' vásárra vitt, a' Vevők híjánja miatt, megint haza küldeni lenne kényszerítve; mert természetes, hogy egyszerre sok Vevő meg nem jelennék olly helyen, a' hol eddig jóra való Ló bizonyosan és nagyobb számban soha meg nem fordult. De ezen előre munkálódás és előre való veszteség csak éppen olyan volna, mint annak akármiilyen más gazdaságbeli tárgyban is helye van; a' hol hasonlóképpen előbb kell szántani 's vetni, mintsem aratni lehetne; előbb aklokat építeni, drága pénzért eredvény kosokat 's anyákat venni, mintsem a' gyapju felemelkednék. A' Lódolgában pedig még az a' különbség adja-elő magát, hogy ott későbbben fordul-meg a' nyereség, mint más gazdaságbeli tárgyban; azért még szükségesebb abban az állhatatos akarat, a' békességes tűrő munkálkodás, mint minden másban. Illyen csak lassanként mozgásban jövő, közre dolgozás által, Pesten még a' Lipsziait is könnyen felül haladó Ló - Sokadalom állana-fel minden esztendőben.

Minden számításom szerint világosan látom szemem előtt; hogy egy kis idő forgása után vélünk senki meg nem mérközhetnék a' Lótenyésztésben, és mi határoznánk-meg vásárjaink által a' Lovak árát. Mi lovainkat a' Külföldieknek feleárrán adhatnánk, 's még is jutalmas nyereség maradna erszényünkben.

Sok helyeken, de kivált Angol Országban illy vásárok esztendőről esztendőre jobb folyamatba 's nagyobb kiterjedésbe jönnek. És azért miért ne lehetne, hogy nálunk is legalább egy illy vásár lassanként jó lábra kapjon. A' különbség csak az, hogy természetnyeinkekné 's cselédeinknek árja jóval olcsóbb mint Külföldön; 's hogy sokkal több műveletlen földekkel birunk, mint más hazák. 'S így, ha egy hold sovány földön megteremhet tiz mérő buza igen igen jó munkálás után, miért ne teremhetne két hold zsíros düllön tizenöt mérő buza, ha az csak egy kicsinyt volna elkészítgetve? A' Lótenyésztés azért ha Hazánkban csügg is, nem azért csügg, mert annak úgy kell lenni; hanem azért, mert sikereltetésére legkisebb czélarányosat se teszünk. A' Lótenyésztésben pedig hijába, 'm a c k a d a m i z á l t' uton előmenni lehetetlen, annak utja igen szivós 's göröngyös, és annyifelé szakad; hogy sok tüstént megijed 's megfordul; más tán éppen akkor hagyja abban utazását, midőn majd már jobb utra kapna; mások pedig vagy bal vagy jobbra térő utba csapnak, az egyeneset 's czélarányosat pedig elhagyják; és sok idő vesztés 's fáradság után, végtére a' czéltul messzebb állanak, mint mikor vándorlásokat elkezdették, vagy éppen arra a' pontra térnek vissza, mellyről elindultak.

Hogy sok idő kell, 's kivált igen egyenes 's fedhetetlen cselekvő mód, míg valamelly Kereskedő a' Sokaság előtt hitelt kap 's azt boltjához szoktatgatja, azt kiki tudja. Melly fáradozás, melly pontosság, melly szerfelett való becsületes bánásmód kívántatik pedig még akkor meg; ha valami más bolt már igen nagy divatban van 's egy csak most kezdő kereskedő magához akarja a' tódulást vonni? A' kereskedésbeli összeköttetés olyan mint a' Házasság. Akár kedveli a' Házaspár egyike a' másikat, akár nem, az nem tesz semmi változást; meg kell egymással vénülniek. Ugy egy kereskedő a' másiktul, és így lakóhelyétül nem igen könnyen válhat el, akár hogy szeretné is azt, mert egyik a' másiknak többel tartozik, mint készpénze van. Egy Uraság, ha csak ritkán fizeti ki Contóit, tán mindég egy kereskedőnél megmarad, ha tudja is, hogy szomszédja olcsóbban árulja portékáit; 's nem azért marad-meg, mert az egyiket jobban kedvelné mint a' másikat, vagy egy és éppen azt az egy javat inkább drágábban mint olcsóbban venné; hanem azon okbul, hogy régi provideálóját elhagyván, a' nevezetes közöttök fennálló Restantiát kielégíteni kénytelen lenne; a' mi tehetségében nincs. A' kereskedésben, a' hol minden csak creditum, restantiák, írott 's nyomtatott jelek által él és mozog, 's a' hol a' készpénz csak legkisebb Rollát játszik, ezen most említett 's a' privát életben ritkábban előfordulandó esetnek, szinte mindég helye van. Nincs is azért nehezebb, mint valamelly nagy utat, valamelly várost 's kikötőhelyet kereskedésbeli virágzásba 's divatba hozni; valamint viszont nincs könnyebb, mint megszorító, akadályoztató, ingadozó 's kedvetlenségeket szülő

intézetek 's rendelések által, a' repedésre érett bimbót elfagyasztani, minden gyümölcsözést hátráltatni 's a' fáradsággal ültetett fát, leveleitől megfosztani 's hervadásra birni.

Ezen hat részre osztott, és most röviden előszámlált vélekedés 's ha merem mondani tanács 'hogy mit kellene Hazánkban tenni' 's a' t., csak akkor mutathatja következeit 's hasznát; ha képzeletünkben azt tesszük-fel; hogy mind azon részek már állanak, és elejinten ugyan segítve, gyámolítva, támogatva, de már jó időtől fogva magok közt mozognak. Ezt jobbára Olvasóm eszmélkedésére hagyom. Egy Tudós, egy Gazda, egy Mesterember, egy Szép-művész se fejt-ki semmit valamelyes tökéletességre, ha mástul tárgyát mechanice átveszi. A' dolog új Feltalálójának kell neki lenni, ha annak velejét 's lelkét akarja kimeríteni.

Nem fogok én azért olyanokkal, 'hogy hány kanczábul álljon egy ménes, mit egyék, hány öl mélységű legyen pajtája, hányadik Mártiusban hágattassanak-meg a' kanczák, dél előtt e, vagy délután' 's a' t. unalmas lenni; hanem mint eddig gondolatimat csak Fővonásokkal fogom előadni. Kinekkinék tehetségében marad, a' mi tetszik, elfogadni, a' mi nem tetszik, visszavetni, és kiki jobban végben viheti a' mondottaknak practikai Életbehozását, mint én arra néki utat mutathatnék; mert természetesen mindenik jobban tudja személyes helyhez-tetését, szabad rendelésre - lévő pénzét, határát, állandóságát 's a' t. mint én. Csak arra a' háromra kérem azonban Olvasómat minekelőtte ezen Szakaszt befejezném:

E l ő s z ö r, hogy illy kisded Intézetekből szerfelett való csudákat 's kivált rövid idő alatt ne várjon. Ezer arany olly nagy Országra nézve, mint a' mi Honnunk, ha mind azon nagy sommákat tekintjük mellyek annyi idő óta sikertelenül fordítottak a' lótenyésztésre olly csekélység; egyetlen egy rendes pályázató hely, egy systematizált Lóvásár, olly kevés, hogy Methodusomat valóban homöopathikainak lehet állítani. Nem is mernék illy kicsinyekből nagyokat jövendőlni, ha nem feküdnék a' természetben, hogy illy Intézeteknek idővel, ha már életben vannak, mindég 's mindég nőni, gyarapodni és elterjedni elkerülhetetlenül kell.

M á s o d s z o r, hogy ámbár a' Kormány ezen tárgynak kedvezne és az Országának legtöbb lakosai is minden erővel, és egész tehetséggel üzni kezdenék; azért az időn még se tehetnének semmi erőszakot is; mert azt soha sem kell elfelejteni, hogy csak egy ló nevelésére is 7-8 esztendő szükséges. Azért gondoltam jónak itten ezen körülállást egy két szóval érinteni, mert sokaktul hallottam Franczia és más Országokban azt az Észrevételt, 'hogy a' pályafutásnak sikerét, és azon hasznát, mellynek abból, a' mint állítatik, folyni kellene; nem láthatják'. - Legfurcsább pedig a' dologban, hogy ezen megjegyzéseket éppen azok tették, és bizonyosan nálunk is tenni fogják, kiknek kezekben számos esztendeig a' reménylett haszonnak elérése nélkül, milliomok folytak 's hullottak keresztül.

H a r m a d s z o r, hogy kiki, a' ki lóval vesződik, nyomja mindennek előtt emlékezetébe, hogy egy és azon Ló minden lehető céloknak 'egészen meg nem felelhet' és hogy a' mostani világ szükségeire szinte annyiféle Ló kívántatik, a' mennyiféle Eb használtatik. A' paraszt embernek egy fajta kutya elegendő, - de a' magasabban születettnek kényei kielégítésére elég volna e egy, teszem, a' kopó fajta? Mit mondanának az Agarázók, mit a' Vizslázók 's a' t. Így elegendő lehet Tartaria 's Barbaria durva tájain a' sötétségben merült lakosoknak egy fajtájú vagy egyenlő tulajdonságú ló; elegendő lehetett Magyar Ország bölcső korában a' mi Őseinknek is a' könnyű Hátasló, kik jobbat nem esmertek 's azért tökéletesebbet nem is kívántak. De ma minekutánna a' keresztény vallással azt a' hitet is átvettük, hogy a' Halandó, Virtusai és Esze által mindég magasabbra emelheti magát az Istenség felé, ma már szomszédjainkkal egyforma Előmenetelen törekedni kötelességünk. Éppen azon ló, egy vén Uriembert, ki egészségéért térsen gyenge mozgást, kedveléssel hordozni nem fog, melly egy 12 fontos ágyut 'in Style' csatában, szántóföldeken, réteken 's árkokon vágatva keresztül hurcolhat. Egy illy lovon gyenge Vénünk, egy óra alatt meghalna; az ő lóva pedig még huszonhárom

magához hasonló pajtásaival az ágyuval együtt az ellenség kezébe kerülne; ha azt idő előtt, hogy el ne vesszen, a' Lineából, mellyről éppen jó formán söpörgetni kezdett, lépésbe vissza nem vinnék.

Középszerűen valamit végbevenni 'ha megyen is nem is - ha van is nincs is' nem nehéz, 's ez a' Sokaságnak a' világban való foglalatossága és munkálódása; de a' nemesebben szült Szívet, az erőre-termett Lelket, semmi sem szomorítja annyira, mint a' 'Középszerűség' az akár miben legyen bár: az ilyen mindég arra törekedik, a' mi Legszebb, Legjobb, és Legtökéletesebb, mert sejdíti belsejében, Isteni Eredetét.

Lovakban éppen olly lehetetlen találni 'Mindenest' mint kutyákban. Nem volna haszontalan, kétséget sem szenved, egy olly Eb a' háznál, melly hajnal hasadtakor az erdőben fris harmattal a' nyulat jól felzavarná 's végtére a' gazda puskájára kerítené; fölöstököm után pedig ő fogdosná rendre a' nyulakat 'Solo'; délután az ő hátán tirasíroznák a' fürjeket; estve holdvilágnál ő hozná-ki a' meglőtt vadrczét a' tóbúl; éjjel ő vívna-meg a' farkasokkal a' birka körül. Melly sokat érne ilyen szegény jó állat! 's pedig melly könnyű volna tartása is, mert csak egyedül volna. Magam is igen szeretnék olytant. De nem is keresem, mert tudom, hogy fel nem találom. És azért inkább Agarakat tartok, ha térségre születtem; Kopókat, ha vadas rengetegek közt lakom; Vizikutyákat, ha házom közel esik a' kacsás Érmellékéhez.

Ezeket megfontolván, mindegyik Tenyésztő nézze és tekintse lakhelyét 's körülállását. Ne tegyen ezen tárgyban semmit Indulatosságból, vagy tán éppen Patriotismusból - hagyja azt más alkalmatosságra, van arra másutt elég szükség - hanem minden tetteit 's lépéseit a' józan Calculus, a' hidegvérű Combinatio vezérelje. Itt csak a' Haszon, a' Nyereség, legyen szeme előtt. Ha feloldhatja azon Köteléket, miként lehet Lótenyésztés által ládát tölteni, nagyobb hasznót hajt e tárgyban Hazájának, mint ha a' Nagylelkűség Oltárán egész Értékét elégetné; mert ebből egyéb nem maradna fenn, a' könnyű hamunál mellyet a' szél elhord.

Tenyésszen kiki olly lovat mellyet Vidéken legkönnyebben lehet tenyészteni, de melly egyszersmind ollyan is legyen, nem csak 'hogy ő maga megelégedjék vele, hanem hogy mások is megelégedjenek azzal, és jó drágán meg is fizessék'. Ne akarja a' Század folyamatját Systemái által akadályoztatni, és az Emberiséget arra tanítani, hogy millyen Ló volna neki legjobb - hanem tisztelje inkább a' közvélekedést 's engedjen a' közönségesen bevett szokásoknak, egy szóval: ne törekedjék megmutatni; hogy a' hosszuszőrű Magyarjuh, többet ér az Eredvény Spanyol Birkánál, hanem tenyésszen olly Jószágot, mellynek gyapja 300 forintot pengőben ér mázsánként 's nevelkedjék, gyarapodjék, örüljön egész házával; tartson Gyermekeinek jó Nevelőket, ezeket bőven fizesse; el ne felejtse hogy Magyar 's a' t.

A' jó Gazda, ha példának okáért Chinában ménest akarna felállítani 's azt látná, hogy ott az emberek a' fakókért két annyit adnak mint a' szegszín pejekért, soha se vesződnék annak megmutatásával, hogy a' pejszín szebb, hanem bizony csak fakókat nevelgetne eladásra; maga talán pejeken járna. Éppen így, hogyha Hegyallyán Borai teremnének, maga mindég tiszta 's keveretlen Tokajit innék; de az Eladni valót bizony úgy készítené, mint azt a' mostani világ szereti; egy szót se vesztené annak megbizonyítására, hogy a' Tokaji a' legelső bor a' világon 's jobb a' Madeiránál, Xeresnél, Alicantenél 's a' t. mellyek tudjuk, pálinkával vannak keverve; hanem ő is tenne pálinkát belé, de tentát is, - ha úgy szeretnék. Így cselekszenek a' Francziák. Magok a' Bordeaux boraikat tisztán és minden keverés nélkül isszák, az Angolok számára pedig égettborral keverik; 's nem azért mivel úgy jobbnak vélik; hanem mivel az Angolok úgy drágábban megfizetik. Természetes következés: a' Hegyallyai Bor ki-jött a szokásból 's alig van ára - a' Bordeaux Bor legnagyobb szokásban van, 's árra felette nagy.

A' kinek sok Földje van, és Jóságai az Országnak olly részében fekszenek, a' hol untig terem szüleség, az csupán a' Csődörök szerfelett való jósága által fogja Ménesét jobb karba hozni. Majd ki fog sülni, mellyik a' jó Ménló, mert nagy lessz a' Publicitas, minthogy sok meg fog

fordulni 's próbáltatni. Hazánknak sok lova, melly most nagy becsben nincs, érdeme szerint fellebb fog emeltetni.

Nagy Ménesek Tulajdonosai most nem szoktak adni nevezetes sommát, úgy mint 600 vagy 1000 aranyat egy Csödörért. Sokkal olcsóbban pedig olyanokat Angliából vagy Napkeletről hozni bajos, és így nem is lehet várni, hogy a' Ménesek nagyon felemelkedjenek, mert a' középszerű Csödör csak középszerű Csikókat nemz, és a' Ménesek a' középszerűség köréből soha ki nem emelhetik magokat. Igen természetes pedig, hogy most a' józanészű Gazda kétszáz, háromszáz aranynál többet egy Csödörért nem szívesen ad, mert jóval becsesebb és magának sokba-kerülő Csikaiért ma nem igen reménylhet többet, mint a' középszerűekért, mellyeket olcsón nevel.

Tegyünk-fel egy ötven kanczábul álló Ménest, és hogy ennek Tulajdonosa negyven csikót nevelhet, abból tíz mustra, harmincz pedig egészséges, tökéletes eladni való válik, és hogy egyre másra az említett harmincz ló alkalmas lévén p. o. fejenként harmincz aranyat érne; a' mi öszvesen kilenczszáz arany volna. Már ez a' kilenczszáz arany a' kiadásokat kipótolná e vagy sem, az tudni való; mert az attul függ, hogy a' Ménesben melly tőkepénz fekszik, és tartása miben telik. Lipsziában nyolczvan - százötven arany szokott lenni a' Hátaslovak ára, százhusz - kétszáz arany pedig egy pár Hámoslóé. És nincs közönségesebb, a' mi Angliában, Mecklenburgban, Hannoverában 's a' t. sok számu példák által ki van tudva, hogy sokszor egy Csödör minden csikájának pénzbeli becsét két annyira, de többre is emeli. A' Csödörnek ez a' Nemzőereje, teszi annak valóságos, és nem többé képzelt pénzbeli becsét. Sok Eredvény Spanyol Kos háromszáz aranyért megvásárolva, nagyon olcsó volt, ha az a' nyereség igazságosan számláltatik-be, melly több esztendő után az egész Sereg megnevelése által kerekedett-ki.

A' hol egy regularis és systematizált V á s á r már jól forog, ott a' közönségesebb lovaknak, úgy mint: Katonatisztek alá, városba, kocsiba való, sétálásra, utazásra, gazdaság folytatására, ágyuk eleibe, társzekerékbe valóknak, valamelly elhatározott becsek van; úgy hogy szinte így vannak felosztva, például: ez negyven, ez száz, ez pedig százötven aranyos ló, melly árra nem felette változik a' Tenyésztők és Vevők közt. Már most nem kézzel-fogható e, hogy egy csödör annyival becsesb, és hogy annyival többet is lehet érte adni, a' mennyivel ő az alája bocsátandó kanczákkal, nagyobb árron eladandó csikókat nemzhet. És így sárba dobott pénz volna e az, ha azon Ménes Tulajdonosa, a' kit említettem 's ki harmincz csikót nevel esztendőnként, egy csödörért; melly például tizenöt arannyal nevelné egy egy csikó becsét, ezer aranyat adna? Egy egy csikó többet érne tizenöt aranyból; az tenne öszvesen harmincznél hatszáz aranyat. Ekképpen a' Vevő pénze negyvenöt procentuminal kamatolna.

Ha pedig azon árrokat tekintjük, mellyeken a' 'czélnak megfelelő lovak' a' külföldön, de még Hazánkban is könnyen elkelnek, vagynak olly ménlovak is, mellyeknek csikai nem csak tizenöt, hanem ötven aranyból is többet fognak érni azon csikóknál, mellyeket most éppen azon kanczák, de csak középszerű csödörök után csikóznak.

Már azok, kik drágább helyeken laknak, a' hol a' határ szűk, a' legelő keskeny, azok pályára fognak lovat nevelni: és ezt úgy lehet nézni, mint a' lovak Tenyésztő Intézetét.

Sokaknak pedig eszékbe fog jutni, hogy egyetlen egy kancza szüleményével legnevezetesebb nyereségre tehetnek szert, mivel olly csödört nevelhetnek, melly minden külföldinél különb, és általa sok Jutalmakat 's nevezetes Ménbért nyerhetnek; 's mellyet végtére drágán el is adhatnak a' méneses gazdáknak, kik szívesen jól megfizetik az ollyas csödört, melly által csikaik becsét duplára emelni reménylik.

Nem külömben sokan észre fogják venni, kik mái napig a' Lónevelésről nem is álmodtak - ha minden esztendőben egy bizonyos helyen ezer aranyat fognak látni pontosan kitéve - hogy tán nem volna balgatagság, egy két százat haza vinni!

Mások külföldi Lovakkal próbálnák szerencséjüket, és így természetesen folya az; hogy sokan Arabs csődört, és olly faju kanczát, mások pedig tellyesvérü Angol csődört, és éppen olly vérü kanczát több számmal tartanának.

A' Szomszédja egy olly Uraságnak, ki Ménlovakat, Ménesmestert 's Baromorvost tart, az által lehetne legnyertesebb a' Lónevelésben, hogy bevétele szinte tiszta maradna, és abból mind azon kiadások, mellyek a' ménesekben természetesen előfordulnak, nem számláltatnának-le. Szintugy bizonyosabb hasznokat találhatnák azok, kik olly tájékon, a' hol a' gazdaság már magas lépcsőn van, a' mezei munkáiknak egy részét kanczákkal vinnék végbe 's azoknak csikait eladásra nevelnék. A' Lónevelésnek ezen módjárul minékünk legkisebb tapasztalásunk sincs. Igaz is hogy sok vidéken, a' hol kevés az ut, és az is télen iszonyu süllyedő, a' gazdaságnak lovakkal való folytatása nem hasznos; de annak oka méginkább azon lovak híjjában van elrejtve, mellyek a' lassu munkára kívántatnak. Én legalább nem hiszem, hogy szántásra, nehéz terhek huzására, hosszú épületfáknak az agyagos-fenekü erdőbül való kivontatására, a' keleti Lófaj, vagy ahhoz igen közelítő fajta, az ökröket, vagy a' szelid 's hidegvérü Angol-Cleveland kanczákat elégségesen kipótolhatná, valamint ellenben ezek, friss munkára, mellyre ígás csapatjaink szolgálnak, alkalmasok éppen nem volnának.

A' tenyésztők számításaiból ki fog sülni, hogy elkerülhetetlen nagy kiadásokkal összekapcsolva, csak igen drága lovakat és igen kis számban lehet veszteség nélkül tenyészteni, valamint olcsó lovakat, szinte minden kiadás nélkül kell nevelni, hogy belőlük haszon kerekedjék. Semmi Orvos jobb, mint a' rossz Orvos. A' lehető legnagyobb Tudomány és Művészség legközelebb áll a' Természethez. A' Féltudomány a' félszeg művészség, a' Természet 's Bölcsesség 'Nádír-ja'. Azért csak kevés tudományos Tenyésztő neveli lovát jobban, mint a' Parasztagazda. Akár merre megyen az ember, mindenhol éppen a' legbecsebb csikónak, éppen a' 'kedvelegnek' lett baja. 'S mindenütt csudálkoznak, hogy a' többieknek baja nem esett, csak éppen annak, kire legtöbb gond, legtöbb szem volt. De a' gond a' szorgalom a' természettel sokszor összeütközik. Sok, hogy csikaja lábát ne törje, azt istállóba tartja: nem is esik akkor annak sokáig más baja, mint hogy a' hosszú állásba tán meggebed, de szabadulhasson csak ki egy pár minutára, nem tudván szabadságával élni; hihető, hogy rudnak szalad, karóba hág, lábát töri, inát szakítja; miglen a' többi csikók, mellyek annyira kedvelve nincsenek, csendesen legelnek, a' veszedelem előtt kitérnek, magokra vigyáznak. Hány kis Urfin menne át a' szekér, ha ugy, mint a' paraszt gyermekek, kiknek bajok nem esik, az utsza közepén játszanék.

A' Pályázó, vagy Maglovakat nevelő bizonyosan drága békerítéseket fog készíttetni; tökéletes Gyógyítót, ügyes és számos Cselédséget tartani; jó 's tágos istálókban 's katroczokban csikainak legjobb 's legbörségesebb eledelt nyújtani. Nem fog ő azon törekedni, hogy egy lova ollyan legyen mint a' másik, hanem hogy mindegyik, maga individualitásához képest olly tökéletessé váljék, a' mint csak lehet. Már illy készülmenyekkel Igáslovakat, Rimondákat nevelni, bizony nem volna jutalmas. Azoknak jutalmas kiállítására csak az Alföldi Pusztá való, ha husz harmincz ezer hold van egy tagban 's azt a' népesedés, de kivált az ahoz való Tőkepénz híja miatt elrendelni 's instrualni nem lehet, oda való a' nagy számu Ménes. Ellenben ha ott drága Ménesmesterek, katroczok 's a' t. vannak, sok zab elkél, akkor fogadok, hogy veszteség sül ki a' Számadásokból. Már illy ménesekben hasznos, a' csikók legnagyobb egyformaságára 's hasonlóságára törekedni; mint nem külömben arra ügyelni, hogy micsoda lovak vannak legnagyobb keletben. Azon Gazda, ki Ménesében olly Lovakat nevel, mellyek a' Vásáron érzékenyen megkívántatnak, és mellyekben egyforma testállás, mozgás, szőr, 's

egy typus látszik, jutalmasabb nyereséget várhat természetesen, mint azon Tenyésztő, ki már szokásból kiküszöbölt lovakat állít-ki, és kinek Ménese tarka barka.

A' ménesbeli Nevelésben főképpen arra kell törekedni, hogy a' Ló ne igen kicsiny, és minden esetre nagy teher-bíró legyen. Kocsibavaló Ló tizenhat markot üssön. Katona Ló kétszáz fontot könnyen birjon, százötven fontot mint a' laptát 's a' t. -

Magyar Országban a' lovak tökéletesítése keleti lovak által sokkal bajosabb, mint az, ezelőtt Angliában volt. Oka ennek ez: nálunk csak tüze van inkább a' lónak, mint teste; olly szükséges pedig egyik mint a' másik. Mit ér a' nagyon erős, szép testű és nagy Ló, mellyben semmi tűz, semmi energia nincs? de viszont mit ér azon kis tüzes macska, melly minden jó akaratjával is mindég csak a' Szarkárul vett közmondásra emlékezteti az embert. Ollyan kis tüzes macska elég van nálunk 's igaz hogy egy ló se győzhetné-meg egész világ-hátán; ha annyit tehetne, a' mennyit tenni akarna, de nem mindég hasonló a' tehetség az akarathoz.

Angliában test volt eleinte több, 's belé önté a' keleti faj éltető nemes tüzt, ugyan is a' leghitványabb keleti ménlő, melly csak egy kis teher alatt is nyög, helyes derék csikót ejtethet egy vastagtestű kanczával; de egy illy hitvány legényből, 's az Erdélyi lábemelő 's lábcsavaró vékony kanczábul miféle terméket lehet várni? Szép lehet, de egy erős, vállas 's nehéz ember nem igen tudja, ő ülljön e a' lóra, vagy a' lovat vegye e a' hátára.

Az én ítéletem szerint a' mi lovainknak tökéletesebbre való nevelésére az Angol tellyesvérű általjában véve alkalmasabb mint a' keleti Ló, mert semmivel kevesebb, de tán több nemes-séggel mint ezen utolsó, több csontot, ideget 's erőt önt származatjaiba. Azonkívül pedig tagadhatatlan, hogy a' tellyesvérű Angol Ló tiszta eredetét, mert már annyi nemzéseken által a' maga minémüségét megtartotta, bizony csak kevesebb lehet kérdésbe venni, mint azon keleti lovaknak tiszta fajzását, mellyek, Isten tudja, hol és kik által neveltettek. Nem vagyok mindazáltal a' keleti Ló ellen, mert engem is úgy mint akárkit, bájoló 's kerek mozgása, nemes ábrázatja 's a' t. annyira elragad; hogy sokszor szinte elfelejtem magamban azt a' kérdést tenni, 'hogy melly célra lessz csikaja ugyan csak tökéletesen megfelelő, ha ollyan de éppen ollyan fog lenni, mint ő'. Ezen kérdés pedig az az 'A' mellynél a' tenyésztőnek minden munkálódásait kezdeni kell.

Angliában csak egynehány kevés keleti ménlő 's kancza tette azon Törzsököt, mellyből a' mostani ott élő tellyesvérű nagy Familia származott. Sok keleti Ló hozatott Angliába utóbb is, és most is nagyobb számban vannak ott, mint Hazánkban. De már nálok nincsenek olly becsben, mint az idő, párasodás 's tartás által tökéletesített Magzatjaik. Nincs pedig előítélet a' keleti Ló ellen, sőt ott most is keleti lovakkal számosabb próbatételek tétetnek mint nálunk; 's hogy is lehetne, hogy olly vér ellen volna előítélet, melly vér az Ország lovai tökéletes-ségét úgy annyira nevelte? ha pedig van előítélet, hogy támadhatott az másképp, mint az által, hogy mind azon keleti lovak, mellyek később időkbén vitettek Angliába, mind alább való csikókat nemzettek, mint azon régi Fajzók származatai. Azt pedig tán senki nem fogja állítani, hogy az Angolok olly nemes keleti Lovakat magoknak nem szerezhettek, mint mi. Az ő Lehetőségek, a' világnak minden, és legelrejtettebb szegéletiből magoknak lovakat szerezni, a' mi Lehetőségünkhez azokra szert tenni, úgy áll; mint egész India, az Indiai Gubernator, az Indiai Társaság kereskedése és karavánjai - egy Bálisbóthoz, egy keleti Consulhoz, egy pár bankrutírozott kereskedőhez, egynehány szegény utazókhoz - úgy, mint száz egyhez! Ne gondoljuk tehát, hogy azt Mecca tájékarul mi hozzuk majd Hazánkba, a' mit az örökké járó kelő Angol ott felejtett: de ha olly Csudatermék találtatnék is ott; nem vinnék e azt inkább olly Országba, mellyben mindennap adnak lovat harmincz negyven ezer forinton pengőben, midőn nálunk példa sincs, hogy valaha ló csak tizenkét ezer forintért pengőben adatott, vetetett volna is.

Meglehet mindazáltal minden. Ugy mint a' legnagyobb nyereséget is el lehet egy Sorsal nyerni Lotteriába; de nem hihető. Csak az a' külömbség fordul még itt elő, hogy a' keleti ló sokkal drágább mint az angol 's még is ha egybehasonlíthatjuk az egyikkel való tenyésztés, Szerencsejáték, a' másíknak nevelése pedig bizonyos regulákra és combinatiókra épült Időtöltés.

Nem tagadom ellenben, hogy általjában az Angol Lóban is van sok, a' mi dicséretet nem érdemel 's hogy számosak közt, csak kevesek találtnak, mellyek minékünk igaz hasznot hajthatnának. És akármelly befolyása legyen is a' kora szaladásnak a' tellyesvérü lóra, úgy hogy annak testiállásáru igazságosan itélni csak bajos; azért nem lehet azt még is ellenzeni, hogy közölök némellyiknek olly elijesztő merevedtsége, restsége, otrombasága 's ügyetlensége van; hogy a' tenyésztő inkább más Maglovat választ. Magam is némelly kanczáimat keleti lóval hágatnám előbb, ha bár nem is tudnám eredetét, mintsem egy ilyen faragatlan mamlasz Legény által.

Tegyen-le azért a' Tenyésztő minden Maniáru 's ne legyen se Anglo man u s, se Arabo man u s. Tartson közép utat; vagy ha ki akar belőle térni, ne tegye azt vaktába, hanem meggyőződésbül. Én részemről igen az Angobik utmutatása felé hajlok, mert azon az uton bizonyosabban és szaporábban a' czélhoz reménylek eljárulni. Nemkülömben a' Birka nemesítése végett Herczeg Liechnovszky vagy Electoralis féle kosért inkább adok száz aranyat, mint kétszáz aranyat valami kereskedőnek egy kosért, mellyet a' mint ő állítja, csak éppen most hoztak Spanyol Országbul 's a' t. Ha Eperfa tenyésztésre szánom magamat, Olasz Országbul hozatok, könnyü költséggel embert, ki ért a' dologhoz 's nem ám familiástul együtt drága pénzért Persiából vagy Chinából, mert onnan hozták a' legelső Szederfát! Ha gyalog 's fárasztó utazásomnak célja Páris - 's választhatnék, hogy honnan induljak-el, Nancybul e vagy Kartzagru, én minden bizonnyal Nancybul indulnék-el. És valamint Öseimnek hálados szívvel köszönöm, ha fákat ültettek 's nem a' magam, hanem a' régi ültetés alatt keresem az árnyékot; úgy nagyon örülök, hogy Britannianak régi tapasztalását a' Lovakban, az Olaszoknak tapasztalásait a' Selyemben 's a' t. saját hasznomra már készen átvehetem 's a' jövedelmeket huzhatom, midőn ők fáradoztak, tévelygettek 's a' t. Már a' ki minden Kalauz nélkül maga akarja bejárni a' Világot, és minden erővel azért a' mit fele áron is megvásárolhatna két annyit akar költeni 's végtére a' Hollót megvenni, hogy maga kitapasztalja 'ha igaz e az, a' mit a' Nép ezen madárrul mond, annak jó szerencsét, sok békességes türeést, de kívált igen hosszú életet kívánok.

Sokan a' Tapasztalással kelnek-ki. Ezek ellen nem állítok egyebet, hanem éppen Tapasztalást. És midőn Angliáru halgatok, a' Continensnek próbatételeire teszem a' részre nem hajló Visgálót figyelmetessé. Fontolja-meg hideg vérrel, mind azon rettenetes sommákat, mellyek Hazánkban, Német, Franczia, Lengyel és Muszka Országokban, keleti lovakra adattak-ki - 's nézze következését! midőn azonban az Angol tellyesvérü lovakkal való tenyésztés, csak féloldalosan, igen kicsiny kiterjedésben, rövid ideig, és némelly hozzá nem igen értő tenyésztők által próbáltatott, 's már is olly Resultátumokat mutat, mellyek mind azt, a' mi ebben a' tárgyban számos esztendőök után keleti lovakkal végbe vitetett és kiállítatott, felül haladják.

Már akár hogy próbálná mindegyik szerencsáját, akár melly uton iparkodnék kiki előremenni, minden esetre - ha, mint előadám, ezer arany esztendei Jutalom volna ki téve, és mind az abbul eredendő Intézetek már mozgásban volnának - egynek másnak a' lótenyésztésbül nagyobb nyereség fakadna, mint ma háramolhat. Ez szoros 'Ugy vagyon'. Az említett ezer aranyat mind egy személy nyerhetné-el; ezen Lehetőség ellen nincs kifogás. Jutalmakat pedig viszont nem nyerhetnének többen mint tizen; mert ezer arany csak tíz részre volna osztva. Már illy kis Indítóok elegendő volna e, hogy száz és száz ló vetélkedjék minden esztendőben

tíz jutalomért, hogy a' Nyereségnek egynehány fényes példája elegendő hathatós volna e, a' Sokaságot arra bírni; hogy Reménység fejében, lovakat tartson, lovakat neveljen - ez már más kérdés 's az arra való csálhatatlan 's valóságos felelet az emberi tehetség körén tul fekszik - mert ki esméri a' jövendő!

Én részemről ezen visgálatban így okoskodom: 'Britanniában illy Intézetek felállítása, mellyek elejintén igen csekélyek 's kisdéd alapnak voltak - az egész lódogolt életbe, mozgásba, sikerbe hozta; de Britanniában mindennek árra ötször hatszor drágább lévén, mint Magyar Országban, azokon kívül, kik a' jutalmakat huzzák, csak kevesen maradtak nyertesek; csak kevesen kerülhették-el a' veszteséget 's a' dolog még is mind jobban 's jobban forgott: így tehát a' legnagyobb Hihetőség és a' számlálásnak minden procentuma arra dül, hogy ezer arany esztendei Jutalom 's az abbul folyó Intézetek Magyarhazánk hanyatló Lóállapotjába új életet 's elevenséget fognak önteni. Mert itt mindennémű természetmények árra Angliához képest csak csekély lévén; leghihetőbb, hogy veszteni és károsodni a' Lónevelés által senki nem fog 's a' Lótenyésztők közt csak az lessz a' külömbség, hogy egyik többet, a' másik kevesebbet fog nyerni; némelleyek pedig olyan nyereségekre tesznek szert, hogy magok is fogják csudálni'.

Előadásom elején axiómaként azt állítottam-fel, hogy a' Lónevelés által bizonyosan nyerni nem lehet, és azért a' Nyereséget kell lehetővé tenni, külömben a' ló nevelése egészen semmibe mehet. Ugy vélem pedig azt elegendőképpen megmutattam, hogy a' Lónevelésnek legnagyobb sikere lehet bizonyos nyereség behuzása nélkül is, csak legyen az lehetséges; de most arra bátorkodom Olvasómat figyelmeztetni; hogy minden más kereskedésbéli vagy gazdaságbéli Tárgyban sem áll a' dolog másképp - mert a' Világon mi tellyesen Bizonyos? Minden csak a' Hihetőségekre van állítva 's csak az a' kérdés hogy ezek, a' sikertül-el, vagy a' siker felé hajlanak e.

Mi olly könnyen tehetjük Anglia százados tapasztalásait magunkévá, és Országunk bőséges Termékenysége még abban is segít, hogy éppen olly jó Lovakat nevelhetünk, sokkal olcsóbban.

Ki fog tetszeni idővel, ha a' dolog okoskodások 's próbák által majd egyszer egész világosságra jön, hogy legtöbb helyeken Magyar hazánkban, a' Lótenyésztés általjában való káros lételének csupán a' rossz Elintézés az oka; hogy Ország melly fekvésére, éghajlatjára, termékére 's nemzeti lelkére nézve, jó lovat nevelni. Magyar Orzágnál külömb nincs, és hogy csak magunktul függ ezen tárgyat olly virágzásba hozni, és valaha olly gyümölcsözésre vinni; hogy a' Világ minden vásárait lovainkkal elboríthassuk, és hogy a' Magyar Ló mindenütt, igazságos és megérdemlett Elsőséget nyerjen.

De hol kell kezdeni a' dolgot, hogy egy illy hasznos Crisis operálódhassék, ugyan mi a' dolognak A-ja? Sokan tudom mingyárt azt kiáltják 'A' lónak Kelete az Á, 's hogy ha lovaink Vevőket találunk'. Én részemről ezt Következésnek és nem Gyökéroknek tartom. Én a' Lónak szükségét tartom az Á-nak, és csak akkor gondolom a' kérdést feloldva kezdettnek lenni, ha a' Lónak érzékeny Megkivántatását esz közöljük.

Első tekintetre ezen külömböztetés talán Szójátéknak látszik lenni, de bővebb megfontolás után kitünik, hogy a' Lónak Kelete a' Lónak Szükségébül 's annak Megvevése az érzékeny Megkivántatásbul foly 's nem ám viszont. Ennek tökéletes kifejtése olly tárgy, melly száz mellékes észrevételeket 's értekezéseket szülne, a' mi minket egészen idegen távolságba vinne, 's azért a' mondottat csak egy pár rövid példázat által szándékozom felvilágosítani.

Ha egy szép alkalmas 's tágos Vendégfogadó épülne egy olly térségre, a' hol rendszerint ut 's communicatio nincs, 's máig arra csak kevés ember ment; lenne e azért tódulás az új Fogadóhoz 's fenntarthatná e az magát soká? Ugy látszik: Nem. A' Vendégfogadó tehát az Utazóknak 's Kereskedőknek új directiót nem adna. Ha pedig viszont egy bizonyos helyen, a'

hol ma egy kut sincs, elkerülhetetlenül sok, de sok ember fordulna-meg, nem épülne e ott lassanként minden esetre Szín, Istálló, Vendégfogadó, 's nem maradna e sikerbe? Ugy látszik: Igen. A' sok Megfordulók 's Kereskedők tehát a' Fogadó lételét okoznák.

Ha gabona bőven van az idén, sokkal több ember lesz e azért esztendőre? Nem. Ha pedig nagyon sok ember van, lesz e végtére több kenyér? Igen.

Istálókban hasonlóképpen nem tartanánk több lovat nem is nyargalnánk 's kocsiznánk többet; ha bár két három annyi ló volna is Hazánkban - midőn ellenben két, de három annyi Ló is lenne lassanként minden bizonnyal Országunkban; ha több Lovat kívánnánk vagy kénytelenítetnénk tartani, nyargalni, kocsizni.

'S í g y a' S z ü k s é g t e r e m t é s e a z e g é s z é p ü l e t n e k l e g é s l e g e l s ő t a l p k ö v e'. Ha Pálinkaégetés, Lisztórlés és más Consumtiók által több gabona kívántatik-meg; legyünk bizonyosak, lassanként - mert az időn erőt venni nem lehet - több gabona ki is fog természetni. Hozzunk azért életbe mindenféle mesterséges Szükségeket, 's ha elegendőket nem állíthatunk-fel, keressük a' Szükséget a' Külföldön. Találhatunk éhes, koplaló embereket nagy számban; ne féljünk, eladjuk természetményeinket, ha négy annyi lenne is, minden legkisebb kétségen kívül.

A' Jutalmak, a' Lóhátonvaló Vadászat mit eszközölnek egyebet, mint a' jobb lónak érzékeny Megkivánását, mint a' Szükséget? Ha valaki száz, vagy több száz aranyat nyerni kíván, szükségképpen kell neki a' tellyesvérű Ló. Ha lóháton akarja, gondjait 's a' világ unalmait felejtetni, és testét 's az által lelkét erősíteni, elkerülhetetlenül szükséges olly Ló, melly sülyedő földeken könnyen vágtat, széles árkokon, magas kerítéseken bizodalmasan szökik. Illy szükségeknek megfelelni pedig készen áll a' Tenyésztő, 's mennél bizonyosabb 's kiterjedtebb a' Szükség, a' Megkivánás - annál több uj Tenyésztő válik, annál nagyobb számmal törekednek a' Szükségek megfelelésére, kielégítésére.

A' Külföld mind ezeket nézné, és majd majd benne is felébredne azon forró Megkivánás - végtére Szükség, olly jó lovakat birni, mint a' millyeneket a' Magyar használ. 'S csak terjedjen-el egyszer jól ezen Szükség, akkor a' Nagy és Kicsiny, a' Gazdagabb és Szegényebb, egy szóval kiki gyarapodhatik a' Lótenyésztés által Magyar hazánkban.

'S e z t e z e r a r a n y k ö v e t k e z t e t h e t i'! Magam kis tapasztalása ezen előadattak igazságáruul még inkább megerősít. A' mult tavasz kimenetele és egy pár Jutalmaknak a' jövő Tavaszra való kitétele, csikaim becsét duplázták; és őket olly drágán adhattam, hogy számadásaim szomszédjaimat időfolytával tán arra fogják birni, hogy ők is próbálgassák szerencséjeiket a' gazdaságnak ezen uj ágában. 'S melly kevés jutalmak voltak kitéve 's melly csekélyek vannak most kitéve 's melly bizonytalanul, mert ki tudja, hogy 1829-ben lesznek e valamellyek! Én megvallom, ugy látom, hogy nem lesznek még most sokak 's fényesek, de kivált nem lesznek állandók egy darabig. 'S azt hiszem, hogy a' tárgy elejinten alig fog haladni, midőn ellenben olly szépen 's vígan mutatja előttem magát a' később Jövendő; hogy semmi Ijesztőkép bennem azt a' melegítő édes Reménységet meg nem kisebbítheti, hogy eljön az az idő, mellyben Hazánk tele lessz jó 's derekas Lovakkal, és midőn anyaföldünkön minden virágozni, és kiki, a' ki csak szívja levegőjét, boldogulni fog.

Minden Átváltozás csak valamellyes idő leforgása után lehet hasznos. Egy Gazdaság, melly hátra maradt Lételebül igen igen jó lábra emeltetik, azon időközben, míg ezen módosítás történik; még kevesebb bevételt fog adni; mint mikor minden nád, erdő 's pusztá legelő volt. Minden Crisis akár melly élesztő legyen is következése, elejinten egy kis Elcsüggedést okoz. A' Beteg a' sírhalomhoz legközelebb látszik akkor lenni, midőn a' halálnak éppen hátat fordít. A' magas hegyre is ritkán lehet felmenni, a' nélkül hogy ne kellessen némellykor völgynek is ereszkedni.

Sokan nem fogják kedvelni a' Felvilágosítást, az új Elrendeltetést. 'S ahhoz hogy az ifjabb Gazdák derekas Tenyésztők legyenek, hosszabb idő kell. Nem is lehet azt kívánni, hogy sokan vaktában, mint én és némely mások, ezereket dobjanak-ki lovakért, a' nélkül, hogy tudnák, valljon valaha haszna lessz e, vagy sem. De midőn a' mindenestendei 's bizonyos ezer arany mutogatja előttünk magát; rossz gazdaság lenne e azok elnyerése végett, és mind azon nevezetes hasznokért, melyek illy Jutalmakkal össze vannak kötve; kanczákat tartani, csikókat nevelni? Én magam mingyárt két három annyi kanczát tartanék, mint most; 's hihető hogy a' dologrul soha nem is tennék-le sem én, se Successoraim; mert az nem volna Megkedvellésre, Becsületérdemlésre 's Gyönyörűségre alapítva; hanem egyenesen a' Haszonra. Nem is mondhatná senki továbbá 'Ezt, Gróf Eszterházyak, Gróf Hunyadyak, Gróf Károlyiak, Gróf Viczayak 's a' t. tehetik, mi nem', mert azt a' miből nyereség válik, haszon hármlik, a' Szegényebb a' Tehetetlenebb éppen úgy eszközölheti apródonként, mint a' Gazdagabb 's Tehetősb; hanem az hihető, hogy mind azon gazdák, kik eddig is Tenyésztők voltak, a' dolgot szorgalmasabban 's tüzebben vinnék; amazok pedig, a' kik eddig nem tenyésztettek, végtére neki erednének.

Az ezer arany, mely a' Gyökérok, számtalan 's ha Britannia nem bizonyítaná, alig hihető következtetéseket fog szülni. Ezen következtetések viszont új okokat fognak nemzeni; azok megint új következtetéseket magok után hozni, úgy hogy a' Képzelet végtére a' távol homályban elvész.

Hanem mit hallok mondani? 'az ezer arany következtetéseit olly színekkel festem, hogy sokan a' tojásos Leányrúl szólló mesére fognak emlékezni. De nem úgy van a' dolog. Nagybul sokszor semmi sem lessz, kicsinybul pedig sokszor nagyon is nagy. A' kised Makkbul magas Tölgyfa lessz; míg a' Tök soha nem emelheti-fel magát a' földről'.

De ha még is igaz volna, hogy egész Előadásom 'Képzelet 's Álom, 's hogy semmi Jót semmi Hasznot nem következtetne'. Mit tenne? Miben ütköznék-meg azzal a' mi már áll? kinek okozna kárt?

Némely beteg már abban hagytak az Orvosok, kit - 'próbáljuk még ezt, hiszen nem árthat'. - Tokaji Magyar Nedve megint az életbe vissza hítt. Mért ne segíthetne a' jól elintézett Magyar, Bőkezűség ott, a' hol mások fennakadtak!

Azonban az eddig előadott okoskodás, ha talán józan 's egészséges volna is, a' Lódolognak felelevenítésére 's sikereltetésére azért csak még is igen keveset, vagy tán semmit sem segíthet; mert a' legfőbb kérdés hátra van. Mit mutathat a' legjobb gazda, ha földje nincs - és így mit ér az egész munkám, ha E z e r A r a n y n i n c s. Minden attul függ, hogy azokat felkeressük, hogy azokat kiteremtsük. Már itt van szép helye a' P a t r i o t i s m u s n a k, és még itt sem tiszta Ajándék, a' mit kiki adna; az nem volna egyéb mint 'kölcsonzás'. Mert az, a' ki tiz aranyat adna, tán százat nyerne vissza, és ha nem ő huzná vissza, valaha a' fiaira szállhatna. De ha tiszta ajándék volna is, mi nehézséget következtetne; minekutánna tán egy Magyar se akarná tagadni azon Talpigazságot, 'hogy kiki annál több fáradozással' jó 's hív szolgálattal 's pénzzel tartozik Hazájának, a' mennyivel több Időt, Észet és Javat adott neki a' Sors!

Fogjunk tehát magunk a' magunk dolgaihoz, segítsünk magunk magunkon! Ur Isten, kire várunk? Más mozdítsa e elő önnhasznunkat 's más iparkodjék hevesen érettünk, míg mi hidegen nézzük hátramaradásunkat? Csak a' rossz Kertész vár mindenkor essőre; öntözzük magunk gyenge plántáinkat. Megáld még egykor Gyermekeink háládatos szíve; 's az, ki életében, sok gyümölcsfát nevelt, a' föld alatt is csendesebben nyugszik.

Sok nehéz, sok éppen ki nem vihető, Egynek; Többeknek, csak egymást értsék, szinte semmisse lehetetlen. A' melly nehéz követ egy ember talán csak meg se mozdíthat; sokan, ha azt jó helyt fogják, az égbe hajthatják.

Fogjunk tehát sokan egy dologhoz: tegyen érte kiki, a' mennyit tehet. Ne dolgozzunk mint a' közlegény huszár, ki mindég magánosan szereti próbálni szerencsáját. A' melly terhet száz Ló se mozdíthat-meg, ha egyik balra másik jobbra, egyik hátra másik előre huz, az sokszor négy lónak is enged, mellyek egyformán 's egyszerre huznak. Soha nem lehet olly Tárgynak Centruma, melly excentrice kezdődött - 's azért össze is rogy, mint az a' boltozat, mellynek ékező Középköve nincs. Egy fa sem nőhet, egy virág sem érhetik gyümölcsre, Mag nélkül. A' ki azon törekedik, hogy néki itt is, ott is 's mindenhol legyen egy kis hajléka, annak jó alkalmas 's derék lakása sehol se lessz. - Az a' ki mindeniken segíteni, magáéból mindeniknek adni akar; annyira eldarabolja javát, hogy valakit Érdemest szerencsétetni, valami Nagyot felállítani, nincs többé hatalmában. A' gyenge Elme, gyenge Szív, mindenét kis részekre osztván, a' szorgalmatlanságot, henyélést 's gond nélkülvaló életet, táplálja: midőn az, ki concentrice teszen jót, azt műveli, azt eszközli; hogy a gondatlanság, a' henyélés, a' szorgalmatlanság, mellyek szegénységet, betegséget 's inséget következtetnek, lassan lassan ember társai közül kimuljanak. Ő a' betegség okát 's nem annak következeit orvosolja. 'S nem tesz e az jobbat felebarátjainak, a' ki hátráltatja, hogy szegények, betegek ne legyenek; mint az, a' ki rajtok csak akkor segít, mikor már inségben vannak 's azon törekedik, hogy a' nyomorult ügyefogyottnak fájdalmas életét 's kinjait egy pár esztendővel hosszabbítsa! 'S nem teszen e az jobbat a' Lótenyésztésre nézve, ki azon van, hogy a' gazdák jobb lovakat neveljenek; mintsem az, ki a' Lódolog felserkentésére némelly gazdáknak rossz lovait drágán megvásárolja?

Adjon tehát kiki a' Közjóra és az egész Köztársaság java előmozdítására, a' mit adhat, de vigyázva; mert a' mint már valahol feljebb mondtam 'Mindenben van egy jó, és egy bal Mód, és szinte mindenkor csak egy csekélység osztja-el azon két utat; a' mellyiknek egyikén a' czélt elérjük, a' másikán pedig jobban 's jobban eltávozzunk.

Igy látunk iszonyu sommákat 's munkálódásokat mint a' ködöt eloszlatni, miglen kis erő 's csekély pénz olyanokat terem, mellyek az Örökléttelel látszanak megvívni akarni, 's mellyeken maga az emberi Ész, melly eszközle, nem csudálkozhatik elegendőképpen.

Semmi nem emeli-fel egy Nemzet Lelkét, semmi nem szolgál annak Gyarapodására, ki-műveltségére, belső Erejére 's Dicsősségére annyit, mint sok Emberek Egyesülése, és egy czélnak Elérésére való Törekedése.

Minden a' mit ember keze művelt 's rakott, a' min a' vándorló bámul, a' mi a' tenger szél-vészeinek ellent állott 's a' mi századok leforgását 's az idő hatalmas folyását, csendesén 's változás nélkül jöni 's mulni látta: vagy a pogány Világ Hatalmasai által eszközöltetett, vagy az Egyesültek Lelke hozta Lételekre. De ha a' következtetések egyenlők is, melly különbözők az azok elérésére való módok! Egy Egyiptomi Pyramis Alapja számtalan Rabművelőinek nyugtát 's szerencsáját temeté maga terhe alá; midőn csak egy két Kiválasztottnak fedé hamvait: miglen az, a' mit ma keresztény felebaráti Szeretettel 's Eggyességgel az Emberiném, a' felhőkbe emel, a' tengerek fenekére rak, a' földnek gyomrában művel; kinekkinek, mert szabadon járul hozzá élelmet, 's menedéket, hasznót 's nyereséget ad.

Kisebb Tárgyakban pedig, ugy mint kereskedésben, gazdaságban, melly különböző követ-zései vannak egy dolognak, mellyet vagy egy Egyesületnek jól elrendelt kiküldöttsége intéz és visz, vagy pedig csak egy magános Személy folytat és üz.

A' Sokaságban ámbátor hideg vért, meggondolást, előrenéző csendes elmét keresni nem kell, azonban tagadni még se lehet, hogy egy minden idegen befolyás nélkül, szabadon kiválasztott Megbizottságban, a' lehető legnagyobb Tudomány Belátás 's Körülnézés, foly-össze. Egy illy formán ki nevezett Kiküldöttség, 'a' minden Részvevőknek meg nem halható észbéli és értelembéli Essentiája'.

A' viz, akár hogy habozott is, csak ne gátolja 's ne mesterkedjék rajta senki; minden bizonnal maga magátul lefolyását találni fogja; 's így olly bizonyos, mint kétszer kettő négy, hogy egy ezer Személybül álló Egyesület, mellynek mindegyik Tagja p. o. ezer forintot fizet, valamelly bizonyos czélnek elérésére; minden bizonnal ollyas 12 személyt fog Megbizottjainak választani, a' kikben a' feltett cél elérésére legtöbb talentum, nehéz dolog végbe vitelére legtöbb állhatatosság, idegen pénzekkel való bánásban legmegesmerőbb hűség, valójában fenn is találhatik. Itt igazán lehet mondani 'vox populi, vox Dei'. De ha csak egyetlen egy tagnak voksán legkisebb erőltetés történik, és ha általjában véve nem hagyattatik kiki egészen maga önneszére 's akaratjára, akkor kettétörök egyszerre az egész Épület élesztő bája, a' mi nem más, hanem az 'Egyesületek Lelke' melly nélkül az Egyesület megszűnik moralis Test lenni, és a' rendetlen Sokaság - zavarjába megint visszaesik, mellyben minden mozgást a' Véletlen vagy az Önnkény eszközöl.

Hogy az, a' ki pénzét egy bizonyos cél elérésére reászánta, a' dolog végrehajtására minden bizonnal azokat fogja választani, a' kik a' dolgot legjobban is értik: kétséget nem szenved; mert a' legcsekélyebb belátásu is, igen jól esmeri a maga hasznát 's tudja kiben bizzék. És ha némellyek hibáznának is, az egész ezer Velőbül álló Egyesületnek Sulya, a' helyes Irányba megint visszahozná a' Választást.

Azon kiküldöttség pedig, melly ezer fő közül szabadon van kiválasztva, nem csak mély belátása, kiterjedett tudománya 's megvesztegethetetlensége által kezes; hogy az Egyesület dolga virágozni fog - hanem még inkább meg nem szűnhető indulatos Szorgalmatossága és a' halálnak alá nem vettetett Létele által.

Azok, kik választatnak, tudják, hogy olly terhet vesznek magokra, melly csak akkor érdemel Olajfa koszorut, midőn a' Közhaszonra és dicsőségre hordoztatik 's vagy nem veszik magokra; vagy csak akkor veszik, midőn a' dolog végrehajtására buzog benne a' vér.

Megunja, a' dolgot a' kiküldöttségnek egy Tagja 's benne a' törekedés tüze lankadni vagy állhatatossága ingadozni kezd; vagy a' Sors vaskeze érezteti vele hogy halandó: az mi kárt, mi hátramaradást, mi csüggedést okoz az Egyesületnek? Semmi legkisebbet sem. - Meghal kettő három, mit árt a' célnak elérésére nézve? Semmit. - Az Egyesület uj Tagokat választ; és egy erkölcsi Test, mellynek czimere az 'Örökkévalóság' egy dolgot szünet nélkül forgat 's ha a' Tárgynak fontossága kívánja, nemzésekrül nemzésekre folytat, miglen az Igazság minden homálybul kifejtődve fényes világosságban tündöklöklik.

Hogy munkálódik ellenben egy magános Ember? Ő mindent egy oldalrul lát, mert lehetetlen, hogy egyszerre két ponton álhasson. 'S ha egy helyrül a' másakra lép, lehetetlen hogy a' tárgyat minden részrül egyforma megkedveltetéssel nézze. Valamint egy egyes Személy nem játszhatik kártyást vagy billardot maga ellen. Ha egészsége gyengül, vagy meghal szeretett felesége, egyetlen egy gyermeke, 's a' természetnek minden csudái szemei előtt hervadnak, és a' Mindenség, reménytörött szívébe, egy nagy setétségre beborul, és ő az egész Világot fel sem veszi többé; az, a' mit valaha a' tavaszélet szeretetével kezdte, megint összerogy. És ki mondhatja, hogy ő mindenkor akaratja szerint állhatatosan élhette létenapjait 's ötet nem hordta volna a' véletlen Eset hullámja, mint a' partrul elszakított gyenge plántát a Tenger-vészei ide 's tova seprik? Ha pedig meghal, minden munkálódásainak talán még emlékezetét is hideg tetemeivel együtt, egy pár maroknyi föld elborítja!

Hogy ezer embernek több pénzbéli tehetsége van, mint egynek, tagadni nem lehet: hogy ezer emberben több ész, több szem van mint egyben, igazság; hogy egy ezernyi lélekből álló Egyesület, melly Atyáru! Fiúra átmegy, tovább élhet, mint egy gyarló ember, kit egy szellő egy csepvíz megölhet, ki fogja tagadni? 'S így 'Egynek minden nehéz; Soknak semmi sem lehetetlen!'

BÉREKESZTÉS.

Ezek gondolatim. Jó szándékkal vannak előadva. Azon törekedtem legalább, hogy munkám igen unalmas és az Istálló Szagátul egészen ellepve ne legyen; mert az unalom inkább öl, mint élesztene, és minden Szag a' maga helyén kívül igen igen kellemetlen. Lehető, hogy egy 's más nincs szorosan úgy, mint erősítem 's hogy én is hébe korba, félre térek az egyenes utbul, mert ki mondhatja 'csak én látom a' dolgot, Ti nem 's nekem van minden bizonynal igazam'. De ha Paradoxumokkal volna is tele könyvem, 's ha szinte minden másképp lenne, másképp sülné is ki, mint előadám: azért egészen haszontalan munkát még sem tettem, mert majd azon könyvből fog egész fényében kitűnni az igazság, melly az enyimnek Critikája lessz. Annak Szerzője, tán több elméleti tehetséggel bírván mint én, saját állóhelyéből elragadtatásomat jobban tekintheti 's ítélheti-meg, és midőn tévedéseimet, kicsapongásaimat reánk alkalmaztatja, és a' módosítottak vagy ellenkezők igazvoltát talpra teszi: könnyebben ki fogja fejthetni 'hogy Hazánkra nézve nekünk mi volna szükséges, mi hasznos. 'S azért én azt örömmel is elvárom; mert itt nem az a' kérdés, hogy ki vesse-el a' jó 's hasznos Magot; hanem hogy el legyen vetve, és valaha csirázzék is, zöldüljön is.

A' mit a' Tenyésztésről, Készítésről, Versenezésről 's a' t. mondtam, azt mind úgy kell tekinteni, mint valami régi Grammatikát, melly száz és száz ingadozó regulákat ad elő, mellyeknek ismét ezer 's ezer kivételei vannak. Én azt reményilem, hogy a' Lótenyésztésben Honniföldünkön a' Keletiek, Angolok 's a' t. nem 'e g y m á s e l l e n, hanem e g y m á s - s a l' fogják munkálódásaikat jó Egyetértésben folytatni. Valamint a' Magyar nyelvben az Ő vagy E; O vagy U, J vagy Y 's a' t. Felekezetek, könnyű 's elmés harcz által, de egyszersmind legnagyobb barátságban és köztörekedéssel, fogják a' szép nyelv kiművelését, bővítését, és a' tudományok elterjedését eszközölni. - A' Játékszínben némelykor tán az Asszonyoknak több Ő-t fognak szép ajakaik közé tenni, hogy azok mind szebben 's bájolóbban kerekedjenek; itt amott elfogják hagyni a' j-t vagy y-t, hogy a' szó ne hangozzék úgy mint a' doromb, hanem inkább mint a' tiszta ezüstharang 's a' t.

A' hideg durva kancza vére a' keleti Ló nemes vérével legyen elegyítve. A' hol a' kancza gyenge, de csupa lélek 's mozgás; ott a' csendes és csontos Ménló magva gyümölcsözzen. A' mindég számláló, mindent megfontoló Felek, hagyják magokat némelykor a' képzelet könnyű szárnyain, a' szép Tünemények 's édes Álmodozások boldog Országába felemeltetni. Azok pedig, kik mindenkor a' felhőkben nyargalnak, szálljanak-le némelykor habzó Pegasusokru 's kössék, hogy az is Szegényke kifujhassa magát, a' hazai kökénycsemetéhez, és lakjanak egy kicsinyt velünk a' becses buzadulók között.

Szánakozásra méltó, a' ki Életében a' Szép, a' Nagy 's az Erény szemlélésénél soha Szőlőnedv okozta Melegségre fel nem hevült, 's midőn Messzetávolról megint Anyaföldjére lépett, soha örömkönnyekeket nem sírt. Szánakozásra méltó ellenben az is, ki mindég elfelejti, hogy ő csak Ember, 's ki Olympuson tölti Muzsák között minden életét, midőn azonban a' Rendetlenség, Szegénység, Éhség 's az által az Elallyasodás uralkodik házában.

Az ember, akár ki mit mond, csak még se más, mint Lélek és Test 's csak úgy lehet valóban boldog míg él; ha egyiknek úgy, mint a' másoknak szükségei és kívánságai kielégítetnek.

A' mit azon reménységben, hogy a' Lótenyésztés Tárgyát Hazámfiaink ápolgatni fogják, az Egyesületekről mondtam; azon szándékkal tettem, hogy az előadott Tárgyban a' Sokaságot Megfontolásra, hidegvérrel való Megítélésre, Kételkedésre, egy szóval, Gondolkodásra gerjesszem.

Tudom hogy a' mit kiki Hazájának Gyarapodására, bár mi nagy áldozatokkal volna is összekapcsolva, egyedül tiszta kötelesség Érzésébül fog tenni, azt senki nem fogja Észbódulásnak, vagy a' felhevült Képzelet Tévedésének tartani. Tudom hogy azt senki nem fogja kérdésbe venni, hogy a' dolog csak akkor boldogulhat, ha kiki tehetsége szerint járul hozzá. Ha mindegyik azt mondja 'D e é n m a g a m m i t t e h e t e k' akkor természetesen egyik se tesz semmit; ha mind egyik azt hiszi 'h o g y ő t ő l e f ü g g a' S i k e r' akkor mindegyik ereje szerint dolgozik. A' Magyar-Bajnok nem tekint jobbra balra, követi e Pajtássa; ő mindegyben megyen az Ellenség felé, mert felesküde Királyához, Zászlójához, és nem veszi gyenge lélekkel számba 'Mi lessz belőle' hanem vagy híven 's dicsően hal, vagy az Önnmegelégedés Elmeccsendjében folytatja napjait, ha Babérkoszorut homloka körül senki nem font is.

Ha némellyeket nyersen mondék-ki, jó szándékból esett. Az igaz Barát nem hizelkedik. Megbántani senkit sem akartam. Ha még is némellyek egyet 's más tán magokra vennének, arrul nem tehetek.

Sokan azt fogják megjegyezni 'hogy Ujat nem mondtam 's hogy ők, mind azt, a' mit előadtam, már régen tudták'. Annál jobb! de némellyeket százszor is kell ismételni, míglen a' Sokaságot valamire birni lehet. 'S így engedelmet kérek, ha könyvemmel némellyek becses idejét elloptam volna; valamint nem különben némelly Hazámfiait kérem ne vegyék rossz néven, ha Előadásomat - az Magyar nyelven lévén írva - meg nem értik 's nem olvashatják.

Minekelőtte munkámat bezárnám, egy Levelet közlök, melly éppen akkor, midőn ezen tárgy elrendelésével foglalatostkodtam név nélkül terme házomnál; 's a' mellynek foglalatja ime ez:

L i e b e r F r e u n d !

Durch dein benehmen beym Landtag hast du dir die allgemeine Liebe aller Edlen Hunnen zugeeignet..... Nun will ich dir noch eines rathen wodurch du dir einen unsterblichen Namen erndten wirst..... alles zielt zur Veredlung der einheimischen Pferdteracen aber mancher ist unvermögend zu zahlen die hohe Tax so du und andre bestimmt für belegung der Stutten, ja selbst die es könnten zahlen scheichen sich für einen Sprung worauf noch ungewiss bleibt ob man ein foln von werth bekömt oder ob es nicht krepirt..... Begehe also den Edlen Patriotischen Schritt und gebe kund durch die Zeitungen dass hinführo bei dir in Zinkendorf..... jeder mann gratis belegen lassen kann, es wird dir nicht viel nachtheil in deinen finanzen machen und davor wirst du vergöttert werden, sollte ich diesen deinen entschluss lesen, so werde ich dein Patriotisches benehmen eben mittels öffentlicher Blätter Pausaunen und dadurch dich in Kentniss setzen, wer dir diesen Rath gab.....

L. P. den 22ten Septemb. 1827.

*dein wahrer freund
Gr. J. S. m. p.*

Bár mi nagyon észrevehető legyen is az egész Levélnek mély bélátást és kiterjedt Tudományt áruló összeköttetésébül 's helyes és szerencsés előadásából, hogy becses Írója, a' ki Apotheosisomat ígéri, ha Ménlovaim ingyen hágnak - jó tanácsot adni ugyan csak képes, azért még sem lehetek vele egy értelemben, 's tőle bocsánatot alázatosan kérvén utmutatását el nem fogadom. Megnevezni magát, tán jobb lett volna, mert hihető, hogy vagy ő birt volna engem

utóbbi okoskodásai által az engedésre, vagy pedig ő engedett volna, vélekedéseim okainak bővebb kifejtése 's felvilágosítása után. De mivel Setétben méltóztatott hozzám járulni, nem tehetek egyebet, mint néki Munkámnak, melly talán az ő könyvtárában is egy kis helyet nyer - egész tartalmával válaszolni 's Nevemet - mert kiki, a' mit mond, mondja szembe, és arrul felelni is kész legyen - a' Könyv felírására nyilván kitenni.

Ennyit az Anonymusnak. - Kedves Olvasómtul addig is szíves bucsut vévén.

-&-